

M52
009797
167
1

MILITAIRE SPECTATOR

**De Nederlandse krijgsmacht
en internationale samenwerking**

(zie blz. 5)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: I.M. de Jong
majoor der intendance
p/a Ledenadministratie
Telefoon (070) 316 81 36

Ledenadministratie:
mw. M.H.A. Kortekaas
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

HOOFDREDACTEUR

prof. J.M.J. Bosch
brigade-generaal der cavalerie
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

ADJ. HOOFDREDACTEUR

D. Starink
commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN

ir. J.W. van Bommel
kolonel van de technische staf
drs. P.H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL
A.C. Tjepkema
kolonel Koninklijke Luchtmacht
drs. J. Terpstra
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUCTIE

mw. drs. A. Kool
p/a Ledenadministratie
Telefoon (015) 215 27 00

ABONNEMENTEN

f 40,- (studenten f 25,-) buitenland
f 50,- per jaar. Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A.H.C. Thijssen
Telefoon (0497) 51 67 89

DRUK

Drukkerij Giethoorn/NND
Vormgeving: Trend-Set/Snelzet bv

NADRUK VERBODEN

Foto omslag: Nederlandse luchtmacht-militairen
in Cambodja
Bron: AVD/KM

JAARGANG 167 NUMMER 1 1998

MILITAIRE SPECTATOR

2 Editoriaal:
Zo militair als mogelijk...

4 Mededelingen

5 V.C. Windt, D. van den Berg, F.F.A Kleyheeg:
De Nederlandse krijgsmacht en internationale
samenwerking

16 W. Klinkert:
Kazerneruil Budel - Seedorf

26 A. Flach:
Uitzendingen als gedragswetenschappelijk
onderzoeksobject in de KL

35 R. Hamaker, B. van der Graaff:
'Joint Project Optic Windmill'
De KLu-bijdrage aan 'Theatre Missile Defence'

46 Meningen van Anderen

48 Boeken

Zo militair als mogelijk...

In het editoriaal wordt regelmatig aandacht besteed aan de omgeving waarbinnen de krijgsmacht opereert. De internationale arena is een uiterst complexe werkelijkheid. Militaire macht heeft daarin – zeker in vergelijking met vroeger – een relatieve waarde. Niet alleen maken de vele nationale en internationale spelregels het gebruik aan beperkingen onderhevig, ook de media zijn een factor van betekenis. Het is evident dat militaire macht in bepaalde omstandigheden niet meer dan geüniformeerde onmacht is. Tegelijkertijd is duidelijk dat er buiten de krijgsmacht weinig organisaties zo doordacht zijn opgebouwd en uitgerust voor onzekere omstandigheden, chaos en frictie.

Ook onze krijgsmacht richt zich nog steeds op een verdediging van onze nationale belangen. Dit begrip is aan evolutie onderhevig. Op de drempel van de 21ste eeuw heeft nationaal belang een andere lading dan vijftig jaar geleden. Daarom richt zij zich zowel op de verdediging in bondgenootschappelijk verband en koninkrijkstaken, als op het bredere kader van vredesondersteunende operaties. Deze twee sporen zijn er overigens sinds 1945 steeds geweest. Het eerste spoor kreeg gezicht door onze bijdrage aan de NAVO en plannen voor de beveiliging van het Koninkrijk. Het tweede begint in Korea, kreeg ook inhoud in onze bijdrage aan UNIFIL in Libanon en werd weer uiterst actueel in het voormalig Joegoslavië. De militair moet dus leren leven in totaal verschillende werelden. De normale wereld is die van de 'kazernesituatie'. Hierin staat de vredesbedrijfsvoering en de voorbereiding op de inzet centraal. Deze voorbereiding krijgt deels theoretisch aandacht – in de vorm van opleidingen, en het ontwikkelen van plannen – en krijgt ook praktisch gestalte in de vorm van oefeningen of het verlenen van hulp bij een ramp. Als deelnemer aan een oefening leeft de militair in een gesimuleerde crisissituatie. Deze wereld is niet de wereld van alledag, het is ook nooit de wereld van de echte inzet. Dat is de derde werkelijkheid waarin een militair zich kan bevinden: een wereld die als zodanig weer uiterst veel kleuren kent; van vergelijkbaar met oefeningen (zij het dat er geen hulpleiders zijn die alle partijen instrueren), tot direct levensbedreigend. Een wereld waarheen

mensen – zoals John Keegan het in zijn boek *The Face of Battle* omschrijft – worstelen met hun instinct tot overleven; hun gevoel voor eer en het bereiken van een of ander doel, terwijl anderen klaar staan om hen daarom, zonodig, te doden.

Deze wereld van geweldsgebruik is overigens de ratio van ons bestaan als krijgsmacht. De voorbereiding daarop en de vervolgens ook noodzakelijke vredesbedrijfsvoering zijn hiervan afgeleid, althans behoren dat te zijn. Het is vanuit deze optiek dat het editoriaal van het novem-bernummer eindigde met het adagium 'zo militair als mogelijk, zo civiel als nodig'. Van diverse kanten kwam waardering voor deze stellingname. Van één kant bereikte ons een kritisch geluid. Het betreft een reactie van de voorzitter van de Algemene Federatie Militair Personeel, de heer B. Snoep. Hij informeerde ons over zijn overwegingen met betrekking tot het door ons gewraakte adagium van de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht; 'zo civiel mogelijk'. Gegeven de functie van betrokkene verdienen zijn overwegingen aandacht. De heer Snoep formuleert het als volgt: „*Er is geen enkele reden te bedenken waarom in vreedstijd de krijgsmacht zo militair als mogelijk moet zijn. Een dergelijk adagium brengt per definitie met zich mee dat als er keuzes gemaakt kunnen worden tussen civiel of militair, de keuze altijd voor militair zal zijn. Evenmin is er een reden te bedenken waarom in vreedstijd de krijgsmacht zo civiel als nodig moet zijn. Ook dat adagium brengt met zich mee dat als er keuzes gemaakt kunnen worden tussen civiel of militair, de keuze altijd voor militair zal zijn. Het hoeft nauwelijks betoog, dat juist dan de krijgsmacht zich in 'splendid isolation' begeeft en wat dat betekent voor enerzijds de verankering van de krijgsmacht in de maatschappij als anderzijds de negatieve uitstraling voor de werving, hoef ik u niet uit te leggen. Bovendien zit in het door u voorgestelde adagium geen enkele flexibiliteit en dat mag voor sommige Commandanten wellicht prettig en duidelijk zijn, er is geen enkele noodzaak om geen flexibiliteit te hanteren. Het tegendeel is eerder waar en in dat verband verwijs ik naar eerdere artikelen van professor Cas Vroom, u niet geheel onbekend, in Maatschappij en Krijgsmacht.*

Het is dan ook juist daarom dat de MRK zich richt op zo militair als nodig. Dat adagium brengt immers met zich mee dat het werk- en leefklimaat in de krijgsmacht niet onnodig alleen op

puur militaire leest geschoeid mag zijn maar dat er ook ruimte moet zijn voor normale maatschappelijke verhoudingen. Het tweede gedeelte van het MRK-adagium zegt zo civiel als mogelijk. Ook dat is logisch omdat het aangeeft dat het werk- en leefklimaat niet per definitie op puur civiele leest geschoeid mag zijn maar dat er ook ruimte moet zijn voor militaire aspecten. In de optiek van de MRK zal hierdoor de krijgsmacht zich juist niet van de maatschappij isoleren met alle positieve gevolgen van dien voor zowel de verankering van de krijgsmacht in de maatschappij als voor de werving. Bovendien zit in het door de MRK voorgestelde adagium alle flexibiliteit die nodig is om in te spelen op datgene wat in een bepaalde situatie nodig is. Dat mag voor sommige Commandanten dan wellicht lastig en onduidelijk zijn, het hoort nu eenmaal bij de nieuwe taakstelling.

Tot zover mijn korte uiteenzetting. Het doet mij dan ook bijzonder veel deugd om in de (aanbiedings)brief van de staatssecretaris te lezen: "Verankering en vermaatschappelijking zijn voorwaarden voor het maatschappelijke draagvlak voor de krijgsmacht. De defensieleiding zal erop toezien dat de wisselwerking tussen krijgsmacht en samenleving in stand blijft en waar mogelijk nog wordt verbeterd. Ook zal zij er zorg voor dragen dat de maatschappelijke verworvenheden en vernieuwingen in de toekomst hun plaats binnen de krijgsmacht zullen krijgen. Slechts als daar goede gronden voor zijn, zal van deze lijn worden afgeweken en zullen de argumenten daarvoor helder worden uiteengezet. Het uitgangspunt voor de krijgsmacht zal ook in de toekomst zijn: 'zo militair als noodzakelijk, zo civiel als mogelijk.'

Voor zover ik meen de parlementsleden te kennen, neem ik voetstoots aan dat zij dit beleid voor de volle honderd procent zal onderschrijven. Het zou de redactie van de Militaire Spectator sieren als zij in haar volgend editoriaal terugkomt op deze kwestie."

Wij doen dat graag. Ons referentiekader is niet het normale werk- en leefklimaat; ons referentiekader is de militair of de militaire organisatie tijdens inzet. Of het nu gaat om rampenbestrijding, oefening, crisisbeheersing of feitelijke oorlog is daarbij niet echt relevant. Relevant is dat de militair moet kunnen opereren onder omstandigheden waar externe invloeden de werk- en leefomstandigheden bepalen. Het zijn de operationele omstandigheden die daar dicteren, het is het

geweten van de commandant dat bepaalt wat nog wel en wat niet meer van zijn mensen kan worden gevraagd; het is het incasseringsvermogen van eenheden en individuen dat telt. Het is de wereld van geweld, van onzekerheid, chaos en frictie. Een wereld waarvan vele duizenden uitgezonden al kunnen getuigen. Een wereld die we in haar meest extreme vorm nooit hopen te leren kennen, maar waarin we zonodig wel onze taak moeten kunnen uitvoeren.

Er zijn twee ontwikkelingen die het nodig maken deze werkelijkheid nogmaals te bevestigen. De eerste is de niet nieuwe maar wel manifestere bijdrage aan vredesbevorderende operaties. Niet langer gaat het om een crisissituatie waarin de gehele organisatie massaal wordt ingezet. Individuen, staven en eenheden moeten met een korte reactietijd naar deze andere wereld kunnen omschakelen. Derhalve moet de operationele dimensie meer dan ooit uitgangspunt voor ons denken en doen vormen.

De tweede ontwikkeling betreft de omschakeling naar een vrijwilligersleger. Het personeel heeft – anders dan de dienstplichtigen eerder – bewust gekozen voor het uniform en verwacht als beroepsmilitair tegemoet te worden getreden. Wij kunnen en mogen er niet aan ontkomen doorlopend voorbereid en geoefend te zijn. Wij zullen dus als individu, als onderdeel en organisatie met onze grenzen moeten worden geconfronteerd. Er bestaat geen schriftelijke cursus om beroepsmilitair te worden.

Dit alles heeft niets te maken met het verbreken van de verankering en het afwijzen van maatschappelijke invloeden. Ook niets met het zoeken van *splendid isolation*. Onze optiek heeft alles te maken met duidelijkheid over de essentie van de militaire professie: bereid en in staat te zijn professioneel met frictie, chaos, onzekerheid en geweld om te gaan. Het is aan de leiding de overgang tussen de wereld van alledag, die van oefening en die van inzet tot een uitvoerbare te maken. Zoals de staatssecretaris het omschreef: „We zijn niet zomaar een organisatie, we zijn de zwaarmacht van de Nederlandse staat”.¹ En die zwaarmacht stelt bijzondere eisen, ook in vredetijd, omwille van effectiviteit en de overlevingskansen van de individuele militair, ook onder moeilijke omstandigheden. Daarom is ons adagium: 'zo militair als mogelijk, zo civiel als nodig'.

¹ Nederlands Dagblad, 18 september 1996.

Mededelingen

KVBK

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap nodigt leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

'Eén of vele militaire culturen?' **Waarden en normen op militaire opleidingsinstituten in 17 landen**

In de lezing wordt ingegaan op de vraag in hoeverre de militaire cultuur afwijkt van de civiele cultuur; in aansluiting daarop rijst de vraag in hoeverre er internationaal verschillende militaire culturen bestaan. Vervolgens worden de implicaties voor leiderschap en management van bi- en multinationale krijgsmachteenheden en -operaties belicht. De spreker is:

Prof. dr. J.L. Soeters – hoogleraar Sociale Wetenschappen aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda

Dinsdag 13 januari 1998
Defensievoorlichtingscentrum
Korte Houtstraat 21, 's Gravenhage

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst vangt aan om 20.00 uur.
Gaarne melden tijdens kantooruren: 015 - 215 27 00.

KVBK

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap en de Atlantische Commissie nodigen leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

'Defensie na de verkiezingen'

Vertegenwoordigers van vijf politieke partijen zullen hun visie presenteren over dit zeer actuele thema en vervolgens met elkaar en het publiek het debat aangaan. De avond staat onder leiding van prof. drs. B. Tromp, bijzonder hoogleraar internationale betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam en hoofddocent politieke wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Leiden. De sprekers zijn:

*M. van den Doel (VVD); drs. J.S.J. Hillen (CDA);
drs. J.T. Hoekema (D66); mr. M. Zijlstra (PvdA);
vertegenwoordiger van GroenLinks*

Maandag 9 februari 1998
Nieuwspoort, Lange Poten 10, 's Gravenhage

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst vangt aan om 20.00 uur.
Gaarne aanmelden tijdens kantooruren: 015 - 215 27 00.

Mededeling

Ook de *Militaire Spectator* besteedt aandacht aan de internationale dimensie. De redactie wil het blad toegankelijker maken voor het internationale lezerspubliek. In de regels voor kopijverzorging — zie MS 166(12) 586-587 — wordt daarom aan de scribenten gevraagd bij hun artikelen tevens een korte samenvatting (circa 90 woorden) mee te zenden. In de loop van 1998 zal de MS elke maand een Engelstalige inhoudsopgave en Engelstalige samenvatting publiceren.

De redactie

De Nederlandse krijgsmacht en internationale samenwerking

ir. V.C. Windt - kapitein ter zee van de Technische Dienst*
D. van den Berg - luitenant-kolonel*
F.F.A. Kleyheeg - luitenant-kolonel*

Inleiding

Nederland bevindt zich thans in een ander politiek krachtenveld dan voorheen. De bipolaire ordening in de wereld is vervangen door een onzeker geheel van interstatelijke betrekkingen. Vooral op het gebied van veiligheid van staten zijn er grote veranderingen opgetreden. De dreiging van een apocalyptisch conflict is niet langer de eerste zorg. In plaats daarvan is echter een veelvoud van gedifferentieerde risico's gekomen, die veelal moeilijker zijn te beheersen. Deze nieuwe situatie vereist een ander soort internationale samenwerking dan voorheen.

De gewijzigde internationale veiligheidssituatie en de inmiddels voltooide herijking van het Nederlandse buitenlandse beleid zijn twee belangrijke factoren die een herbezinning van het beleid met betrekking tot internationale militaire samenwerking noodzakelijk maken. Hierbij wordt onderkend dat beleid betreffende dit soort samenwerking niet als statisch beschouwd kan en mag worden. Aanpassing zal zeker noodzakelijk blijken te zijn, op grond van gewijzigde (internationale) omstandigheden, bijvoorbeeld als gevolg van de besluiten over de externe aanpassing van de Noord Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO), die op 8 en 9

juli jongstleden tijdens de Top in Madrid zijn genomen.

Dit artikel tracht inzicht te geven in het huidige denken over internationale militaire samenwerking en de hieraan gerelateerde vulling van functies bij internationale organisaties en buitenlandse staven. In het eerste deel, waarin vooral de beleidsmatige aspecten van genoemde samenwerking aandacht krijgen, wordt onderscheid gemaakt tussen algemene uitgangspunten waaraan, in onze optiek, elke vorm van internationale militaire samenwerking dient te voldoen, en specifieke uitgangspunten, die slechts van toepassing zijn voor een discreet internationaal samenwerkingsveld, zoals met de landen binnen de NAVO, de West-Europese Unie (WEU) en samenwerking met de Midden- en Oost-Europese landen. Daarnaast wordt in het kort aangegeven wat de praktische implicaties van de diverse uitgangspunten zijn; hierbij wordt aangetekend dat een en ander zeker niet limitatief is.

Het tweede deel van het artikel richt zich nadrukkelijk op de implicaties van de geformuleerde uitgangspunten voor de vulling van functies bij internationale organisaties en buitenlandse staven. Het artikel sluit af met een aantal korte conclusies.

Algemene uitgangspunten

Internationale militaire samenwerking, als afgeleide van internationale samenwerking in het algemeen, is één

van de instrumenten die de Nederlandse regering in staat stelt invulling te geven aan zijn buitenlands en veiligheidsbeleid. Internationale militaire samenwerking¹ is belangrijk, omdat het voor een relatief klein land als Nederland alleen mogelijk is op die manier geloofwaardig in zijn defensiebehoeften te voorzien. Internationale militaire samenwerking is dus een manifestatie van het buitenlands en veiligheidsbeleid van de Nederlandse regering. De hieruit voortvloeiende politieke gevoeligheid maakt dat het aangaan van enige vorm van samenwerking in meer of mindere mate aan een aantal voorwaarden dient te zijn gebonden.

Nederland is door zijn geringe omvang en de daarmee gepaard gaande relatief geringe hoeveelheid personele en materiële middelen, en door zijn wens op het internationale vlak volwaardig mee te spelen, in belangrijke mate afhankelijk van het goed functioneren van multilaterale organisaties.² Internationale militaire samenwerking moet daaraan bijdragen. →

¹ Internationale militaire samenwerking kan onder meer bestaan uit: werkbezoeken, officiële bezoeken, beleefdheidsbezoeken, stafbesprekingen, (ad hoc) operationele samenwerking, materieelsamenwerking (waaronder logistieke en technologische samenwerking), uitwisseling van personeel en operationele samenvoeging of zelfs integratie van eenheden. Lidmaatschap van internationale veiligheids- en defensieorganisaties is een bijzondere vorm van samenwerking, die op zich kan leiden tot verdere bi- en multilaterale samenwerkingsvormen.

² Voor Nederlandse participatie in internationale organisaties zie afbeelding 1.

* De auteurs zijn werkzaam bij het ressort Internationale Plannen en Samenwerking van de Defensiestaf. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.

Zoals aangegeven in de nota 'Herijking Buitenlands Beleid'³ zullen de regionale invalshoek en de bilaterale betrekkingen kracht moeten worden bijgezet door een meer gecoördineerde en geïntegreerde aanpak. Dit is evenzeer van toepassing voor het aangaan en onderhouden van internationale contacten op militair gebied. Alhoewel deze contacten volgens genoemde nota in de eerste plaats zullen moeten zijn gericht op de naaste omgeving van Nederland, dienen, waar nodig, de nationale en bondgenootschappelijke belangen van Nederland wereldwijd zo goed mogelijk te worden behartigd.

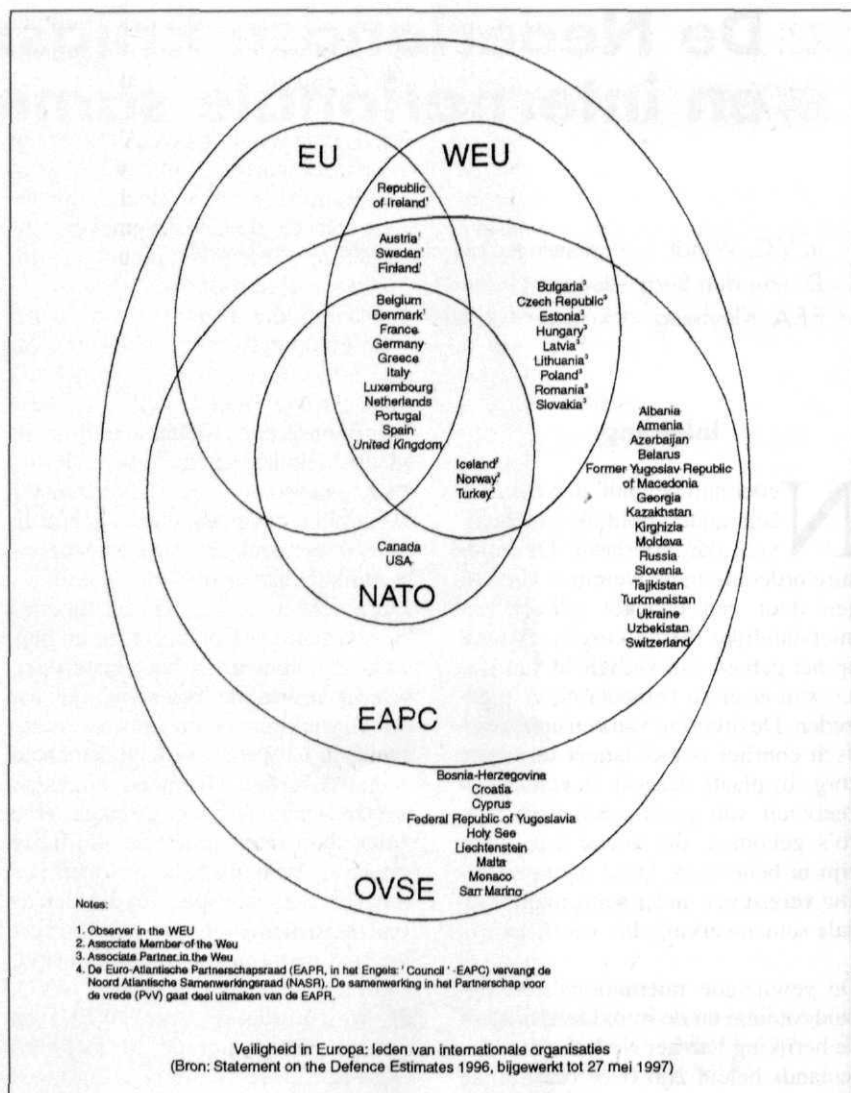
Anderzijds biedt samenwerking voor Nederland een mogelijkheid om te participeren in bi- en multinationale programma's, projecten en eenheden waarbij door schaalvergroting mogelijk tot rationalisatie (vermindering) van kosten en inspanningen kan worden gekomen. Juist in een periode van afnemende defensiebudgetten is dit van belang. Ook moet een en ander leiden tot interoperabiliteit van procedures en middelen, en mogelijk tot standaardisatie.⁴

In de praktijk blijkt dat, afhankelijk van de intensiteit van de samenwerking, voor succesvolle coöperatie sprake moet zijn van een zekere mate van (culturele) affiniteit met de samenwerkingspartner.

Daarnaast dient het samenwerkingsverband bij voorkeur evenwichtig van samenstelling en inbreng te zijn, waardoor de voordelen van de samenwerking voor alle partners duidelijk zichtbaar worden.

³ 'Nota Herijking Buitenlands Beleid', 2de Kamerstuk nummer 24337-2, hoofdstuk I 7.

⁴ In dit kader zijn zowel in NAVO als WEU-verband in het recente verleden studies verricht naar vormen van *Multi National Task Sharing* (MNTS). MNTS is de overkoepelende benaming voor activiteiten en samenwerkingsvormen tussen twee of meer landen die streven naar het behouden of verkrijgen van een militaire capaciteit of middelen die buiten het bereik of initiële ambitie niveau van één enkel land liggen en/of tot een efficiënter gebruik van beschikbare middelen leiden.

Afb. 1 Veiligheid in Europa: leden van internationale organisaties

Samenwerking binnen de NAVO

Geschiedenis

In de afgelopen 48 jaar heeft Nederland om evidente redenen voor zijn territoriale veiligheid sterk op de NAVO vertrouwd. Zonder deze organisatie en de belangrijke rol hierin van de Verenigde Staten, was voor Nederland immers geen realistische verdediging van zijn grondgebied tegen het Warschaupact mogelijk. Als gevolg hiervan was de militaire inspanning van Nederland afgestemd op de strategie en de verdedigings-

concepten van de NAVO. Nederlandse militaire eenheden werden ingebed in de geïntegreerde militaire structuur van de NAVO, terwijl de samenwerking met andere landen een specifiek militair-operationele grondslag had. Ook op dit moment geldt dat zowel de beveiliging van ons grondgebied als de verdediging van het NAVO-territorium slechts door samenwerking in het Bondgenootschap geloofwaardig kan worden uitgevoerd.

Als gevolg van de veranderingen in de veiligheidssituatie verdween voor

de NAVO, en dus voor Nederland, de dreiging van een simultane, massale aanval over de gehele breedte van de Europese NAVO-grens. Echter, ook in de huidige veiligheidssituatie is en blijft de NAVO, door haar coherente en beproefde structuur op politiek en militair gebied, de enige organisatie die in staat is om effectief en efficiënt robuuste militaire antwoorden te geven die noodzakelijk kunnen zijn om crises in te dammen dan wel te doen beëindigen.⁵ Het verloop van het conflict in voormalig Joegoslavië is hiervoor een duidelijke aanwijzing.

De NAVO blijft daarom voor Nederland een onmisbare pijler van het veiligheidsbeleid. Multinationale samenwerking binnen de NAVO is hieraan een logisch gevolg en is bovendien een zeer goed middel om de bondgenootschappelijke solidariteit te vergroten, en tevens om effectief gebruik te maken van schaarse middelen. Te meer omdat de verminderde dreiging heeft geleid tot grote veranderingen in de militaire presentie in de landen van het Bondgenootschap. Er lijkt bovendien een neiging te zijn ontstaan defensie-inspanningen vooral nationaal te organiseren. Om evidente redenen is dit ongewenst. Door internationale militaire samenwerking kan het gevaar van renationalisatie van de defensie-inspanningen worden tegengegaan. Tevens is het

mogelijk door deze samenwerking (een deel van) de defensie-inspanningen internationaal te verankeren.

Reeds lang wordt in de NAVO gepleit voor meer materieelsamenwerking en standaardisatie met als doel: rationalisatie van de steeds toenemende ontwikkelingskosten voor nieuw geavanceerd defensiematerieel. Naast de voordelen die daaruit voortvloeien voor de operationele gebruiker, moet dit leiden tot een doelmatiger gebruik van schaarse middelen bij de ontwikkeling en productie, maar ook bij de instandhouding van materieel. Hierbij moet worden opgemerkt dat nationale industriële belangen soms de feitelijke uitvoering van materieelsamenwerking belemmeren.⁶

Buurlanden

Door de veranderde veiligheidssituatie komt meer nadruk te liggen op de samenwerking met onze buurlanden Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. Ook wordt meer aandacht besteed aan de samenwerking met Frankrijk. Overigens was er in het Nederlandse defensiebeleid reeds langer sprake van een streven naar nauwe samenwerking en belangrijke banden met enkele van deze landen.

Concentratie van de samenwerking met slechts een zeer gering aantal landen moet daarbij echter worden vermeden: mogelijkheden om samen met andere dan genoemde landen militaire operaties uit te voeren, mogen niet worden uitgesloten.

'Lead Nation Concept'

Crises hebben in eerste aanleg vaker een lokaal karakter. De aard van de huidige en toekomstige crises en de mogelijke politieke opstelling van vooral de grotere landen kan leiden tot operaties op basis van het *Lead Nation Concept*.⁷ Succesvol uitvoeren van en participeren in dit soort operaties vereist intensieve militaire (bilaterale) contacten met voor Nederland potentiële *lead nations*: de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland. Militaire samenwerking in dit kader zal erop moeten zijn gericht dat Nederland in voorkomend geval mede beslissingsbevoegdheid krijgt bij de politiek-militaire besluitvorming over gezamenlijke operaties.

Netwerk

Gezien de toename van het belang van de relaties met de mogelijke *lead nations* is het aan te bevelen op basis

Afb. 2 Samenwerking binnen de NAVO: STANAVFORLANT in formatie in de Caraïbische Zee (Foto: CINCEASTLANT)

⁵ In het kader van de interne aanpassing van de NAVO is de geïntegreerde militaire structuur thans onderwerp van studie.

⁶ Ook in Nederland is de nationale industriële en werkgelegenheidsfactor niet onbelangrijk in de besluitvorming over materieelinvesteringen. Dit niet alleen vanwege het gewenste maatschappelijke draagvlak voor de defensie-inspanning, maar ook vanwege het grote belang dat de krijgsmacht heeft bij de instandhouding van een defensie-technologische en industriële basis.

⁷ Dit is het concept waarbij voor een multinationale militaire operatie door één land in belangrijke mate zorg wordt gedragen voor zowel de benodigde militaire infrastructuur (zoals C2 en strategisch transport) en de operationele planning, als voor de in te zetten militaire eenheden. Het betreffende land dient tevens over voldoende militaire en vooral politieke geloofwaardigheid te beschikken om als *lead nation* te kunnen optreden.

van wederkerigheid voor langere perioden officieren op stafniveau uit te wisselen met deze landen. Dit heeft mede tot doel kennis te verkrijgen over de denkwijze van de (potentiële) coalitiepartners, en het vormen van een netwerk van contacten. De zo opgedane expertise moet blijvend kunnen worden benut en worden uitgebouwd ten dienste van de gehele (defensie)organisatie.

Samenwerking binnen de EU en de WEU

Nederland is een voorstander van een duidelijker Europese rol in de NAVO: de regering wenst met haar beleid de groeiende samenwerking tussen de NAVO, de WEU en de Europese Unie (EU) te stimuleren en ziet zich in dat voornemen aangemoedigd door de aanvaarding van het *Combined Joint Task Forces* (CJTF)-concept⁸ en de mogelijke (her)intrede in de NAVO militaire structuur van Spanje en Frankrijk.⁹

Daarom wordt het beginsel om binnen de NAVO te komen tot een Europese Veiligheids en Defensie Identiteit (EVDI) door Nederland ondersteund. Dit beginsel moet de Europese NAVO-landen in staat stellen, desnoods zonder directe militaire

⁸ Het CJTF-concept behelst de vorming van snel inzetbare multinationale (*combined*) multiservice (*joint*) eenheden die vooral bedoeld zijn voor inzet buiten het NAVO-verdragsgebied. Dit concept laat toe dat ook niet NAVO-leden bijdragen aan de eenheden. Daarnaast leent dit concept zich voor WEU geleide operaties, gebruikmakend van NAVO-middelen en capaciteiten.

⁹ Tijdens de informele vergadering van NAVO-ministers van Defensie in Maastricht 1 en 2 oktober jongstleden stelde de Franse minister Richard dat Frankrijk vooralsnog niet zou integreren in de militaire structuur van de NAVO.

¹⁰ Onder de zogeheten Petersberg-taken wordt verstaan:

- humanitarian and rescue tasks;
- peacekeeping tasks;
- tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking.

¹¹ Alle Nederlandse operationele eenheden en middelen zijn mede daarom tevens aangemeld als *Forces Answerable to WEU* (FAWEU), inclusief de staf van 1 GE/NL Corps.

Afb. 3 Samenwerking in de WEU: Nederlandse marechaussees op de Donau (Foto: ministerie van Defensie, René van Bakel)

betrokkenheid van de Noord-Amerikaanse partners, een militaire operatie uit te voeren in het lagere deel van het geweldsspectrum.

Zulke operaties moeten kunnen worden uitgevoerd onder Europese politieke aansturing, onder Europese strategische leiding en bij voorkeur ook gebruikmakend van bondgenootschappelijke (en wellicht Noord-Amerikaanse) middelen en capaciteiten.

In samenhang hiermee stimuleert Nederland de verdere invulling van een Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) in de EU. Dit onderwerp, en de institutionele relatie tussen de EU en de WEU, is uitgebreid aan de orde gekomen tijdens de Inter Gouvernementele Conferentie (IGC), die tot doel had het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) te herzien. Deze herziening heeft onder meer geleid tot opname van de Petersberg-taken¹⁰ in het VEU; de institutionele relatie tussen de EU en de WEU is echter, tegen de verwachting in, niet gewijzigd.

In het kader van het GBVB en het hiervan deel uitmakend Gemeenschappelijk Europees Defensie Beleid

(GEDB), onderschrijft de Nederlandse regering ook het belang van de instandhouding en verdere ontwikkeling van de Nederlandse en Europese defensie-technologische en industriële basis.

Op het gebied van de NAVO en de WEU wordt het Nederlandse beleid gedomineerd door de gedachte dat onnodige duplicatie van inspanningen in multinationale organisaties als de NAVO, VN, WEU, EU en OVSE moet worden vermeden. Daarom is een uitgangspunt van het beleid dat in Europees verband geen nieuwe, separate, commando- en strijdkrachtenstructuren opgericht mogen worden.¹¹ Nu aan de EVDI binnen de NAVO vorm wordt gegeven, kan worden gesteld dat dit laatste uitgangspunt inmiddels ook bij de andere (NAVO-) landen onomstreden is. Samenwerking in WEU-verband moet dan ook worden gezien als aanvulling op de samenwerking in NAVO-verband en moet deze laatste samenwerking zo mogelijk verbeteren dan wel versterken.

De veranderde veiligheidssituatie heeft er tevens toe geleid dat de nei-

ging tot het bilaterale voorbespreken is toegenomen. Dit heeft tot gevolg dat ook Nederland actiever opereert in het zogenaamde bilaterale voorveld van de multilaterale besluitvorming. Voor Defensie heeft dit ondermeer veroorzaakt dat het beleid aan gaande bilaterale besprekingen met Europese bondgenoten op stafniveau is geïntensiveerd.

Samenwerking in VN-kader

De Nederlandse regering hecht aan samenwerking in het kader van de VN. Nederland heeft dan ook in vergelijking met andere landen een relatief groot deel van zijn operationele eenheden en middelen ingebracht in het *United Nations Standby Arrangement System (UNSAS)*.¹²

Na de inzet van UNPROFOR in voormalig Joegoslavië staat Nederland echter gereserveerd tegenover deelname aan gecompliceerde door de VN geleide vredesoperaties. Dit is enerzijds gebaseerd op het feit dat de VN als organisatie tekort schoten in politieke besluitvaardigheid en effectieve commandovoering, en anderzijds op de discrepantie die in de praktijk bleek te bestaan tussen de militaire bijdrage (van sommige landen) en de politiek militaire invloed die hieraan ontleend zou moeten of kunnen worden. Als gevolg hiervan gaat voor operaties van enige omvang en complexiteit de voorkeur uit naar door de VN of OVSE gemandateerde NAVO-operaties, dan wel naar een coalitie onder leiding van een *lead nation*.

Nederland is tevens van mening dat de reactietijd van de VN na een resolutie van de Veiligheidsraad zou moeten worden verbeterd; daarom steunt Nederland initiatieven inzake de realisatie van een VN-eenheid met een hoge graad van paraatheid (SHIRBRIG¹³). Mogelijke nieuwe initiatieven van Nederland voor samenwerking in het kader van de VN moeten hieraan complementair zijn, dan wel hierin passen. Deze initiatieven mogen echter niet leiden tot duplicatie of tot de noodzaak de huidige structuur en omvang van de Nederlandse krijgsmacht te vergroten.

Samenwerking met Midden- en Oost-Europese landen

Nederland voert een actief beleid ten aanzien van de militaire samenwer-

crisis- en conflictbeheersing. Bovendien nodigt het perspectief op het lidmaatschap van de EU, de WEU en/of de NAVO uit tot samenwerking. Deze samenwerking is dan ook een nieuwe, belangrijke taak voor onze krijgsmacht en vindt in zowel multi- als bilateraal verband plaats.

PvV

Het Partnerschap voor Vrede (PvV) biedt het voornaamste multilaterale kader voor de intensivering van de samenwerking met de Midden- en Oost-Europese landen. Inmiddels hebben 28 landen zich bij dit initiatief aangesloten.¹⁴ Van de GOS-staten heeft alleen Tadzjikistan zich nog niet aangesloten bij het PvV. De Nederlandse regering hecht veel betekenis aan de politieke consultaties en de militaire samenwerking in het kader van het Partnerschap. Deze samenwerking sluit dan ook aan op de acti-

Afb. 4 Samenwerking in het kader van PvV: Nederlandse landmacht-eenheden in Polen (Foto: ministerie van Defensie, Hennie Keeris)

king met de Midden- en Oost-Europese landen. Dit beleid beoogt een bijdrage te leveren aan het vergroten van de stabiliteit in Europa, door onder meer de herstructurering en de democratisering van de krijgsmacht in die landen te stimuleren en door voorwaarden te scheppen voor een gemeenschappelijk optreden bij

viteiten van het PvV, die zich vooral richten op defensieplanning en budgettering, democratische controle over de strijdkrachten en de voorbereiding op *search and rescue*, *peacekeeping* en *humanitarian* operaties.

De behoefte aan samenwerking van de PvV-landen is groot. Alle NAVO-

¹² Het betreft hier eenheden die reeds voor andere taken in de krijgsmacht aanwezig zijn. Bovendien kunnen uit de krijgsmacht specialistische eenheden worden betrokken, zoals een eenheid van de explosieven opruimingsdienst, een *movement control* eenheid, waarnemers e.d. De voor UNSAS aangemelde eenheden blijven onverminderd deel uitmaken van de bestaande NAVO *force structure*.

¹³ SHIRBRIG: *Standby High Readiness Brigade*.

¹⁴ Zwitserland was het 28-ste land dat zich formeel bij het PvV-programma aansloot.

landen kennen daarom ook bilaterale samenwerkingsprogramma's met de landen uit Midden- en Oost-Europa. Defensie heeft voor bilaterale samenwerking uit oogpunt van effectiviteit beleidsmatig gekozen voor concentratie op een beperkt aantal landen. Hierdoor wordt een intensievere samenwerking mogelijk.

De bilaterale samenwerkingsprogramma's van Nederland vormen een aanvulling op de multilaterale samenwerking binnen het PvV. De Nederlandse inspanningen richten zich vooralsnog vooral op Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Roemenië en Bulgarije.¹⁵

Nederland streeft vooral naar praktisch gerichte samenwerking. De krijgsmacht delen werken momenteel aan rechtstreekse contacten met een aantal van de 'concentratielanden', waardoor hieraan steeds meer inhoud kan worden gegeven. Daarnaast kan dit leiden tot invulling van operationele behoeftes van de Nederlandse krijgsmacht, bijvoorbeeld op het gebied van oefenmogelijkheden.

Duitsland

Het is zeer waarschijnlijk dat Duitsland in de komende jaren veel aandacht zal besteden aan de toekomstige nieuwe lidstaten van de NAVO en de militaire relaties met deze Midden- en Oost-Europese landen wil verdie-

pen. De Duitse krijgsmacht werkt in trilateraal verband al samen met zowel Frankrijk en Polen als met Denemarken en Polen.¹⁶ De samenwerking met Nederland is tot dusverre bilateraal gebleven.

Om de Duitse belangstelling voor de (bilaterale) samenwerking met Nederland in stand te houden, zullen de mogelijkheden voor samenwerking van het Duits-Nederlandse legerkorps met Midden- en Oost-Europese partners wellicht moeten worden verruimd. Een dergelijk initiatief zou het Duits-Nederlandse legerkorps tevens een voortrekkersrol kunnen geven bij de voorbereiding van deze landen op het lidmaatschap van de NAVO.

Polen

Zowel politiek als economisch, maar ook vanuit de wens tot coördinatie en concentratie van beleid, is het wellicht te overwegen met één van de PvV-landen uit de eerste fase van de NAVO-uitbreiding, op basis van gelijkwaardigheid een nauwere samenwerking aan te gaan. Gezien de krijgsmachtbrede samenwerkingsmogelijkheden (marine, landmacht en luchtmacht) lijkt Polen hiervoor een geschikte kandidaat.

Naast de concentratielanden wordt, gelet op het geostrategische belang, gewerkt aan contacten met zowel de Russische Federatie als de Oekraïne. Met beide landen is inmiddels een bilateraal samenwerkingsprogramma afgesloten, terwijl het overleg ook heeft geleid tot de ondertekening van *Memoria Of Understanding* (MOU's). De samenwerking met deze landen heeft op dit moment een meer politiek militair karakter (officiële bezoeken, stafbezoeken et cetera), vooralsnog is er geen operationele samenwerking.

Multilaterale activiteiten

De samenwerking met de overige Midden- en Oost-Europese landen blijft vooral gericht op multilaterale activiteiten, onder andere door deelname aan internationale *expert* groepen. Deze samenwerking zal in principe slechts plaatsvinden als gevolg van concrete verzoeken van Part-

nerlanden of van de NAVO. Dit sluit echter samenwerking op ad-hocbasis niet uit. Ook dan moet er echter sprake zijn van concrete verzoeken om (kleinschalige) ondersteuning. Voorbeelden hiervan zijn de Nederlandse inbreng bij regionale projecten met de Baltische Staten¹⁷ en de samenwerking van de Koninklijke Luchtmacht met de luchtmacht van Slovenië.

Het beleid met betrekking tot samenwerking met Midden- en Oost-Europese landen heeft per definitie een voorlopig karakter. Nu onlangs de besluitvorming over de uitbreiding van de NAVO is voltooid, zal de Nederlandse positie op het punt van samenwerking met de toetredende landen worden herzien. Evenzo zal bij het in werking treden van de verdieping¹⁸ van het PvV (*Enhanced PfP*) moeten worden nagegaan welke consequenties dit heeft voor de militaire samenwerking met de Partnerlanden.¹⁹ Coördinatie binnen de NAVO van de diverse programma's moet uitmonden in een meer optimale vorm van samenwerking. Maar ook bilaterale afstemming van activiteiten moet telkens worden overwogen.

Samenwerking binnen de OVSE

Het belang van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) op veiligheidsgebied is vooral van politieke aard. Deze organisatie vervult een belangrijke rol bij de normstelling, *early warning*, conflictpreventie, crisismanagement en de vreedzame beslechting van geschillen. Bij crisismanagement is het optreden van OVSE-missies voorzien, terwijl tevens vredeshandhaving onder auspiciën van de OVSE mogelijk is.

De OVSE beschikt niet over een uitgebreide (militaire) planningsstaf. Defensie is overigens van mening dat OVSE *peacekeeping*-operaties bij voorkeur plaats dienen te vinden onder leiding van de NAVO of de WEU in het geval Nederland hieraan deelneemt.

¹⁵ Met deze landen worden jaarlijks samenwerkingsprogramma's afgesloten: voor 1997 betreft dit zo'n 250 projecten met het accent op training en opleiding, (re)organisatie van de krijgsmacht en het ministerie van Defensie, en voorbereiding op vredesoperaties.

¹⁶ Plannen voor de oprichting van een Duits/Deens/Pools legerkorps zijn in een vergevorderd stadium.

¹⁷ Een voorbeeld hiervan is de samenwerking in het kader van de vorming van het Baltisch bataljon voor vredesoperaties en de Baltische maritieme mijnenbestrijdingscapaciteit.

¹⁸ Deze verdieping houdt onder meer in dat de reikwijdte van operaties waar deze landen door NAVO bij worden betrokken, wordt verbreed. Hierdoor wordt ook de voorbereiding en uitvoering van *Peace Support Operations* (PSO) in het kader van PvV mogelijk. Dit zal leiden tot een samenwerkingsprogramma dat meer complexe activiteiten zal bevatten.

¹⁹ Bovendien is thans ook militaire samenwerking met Macedonië en Albanië relevant.

De OVSE biedt voorts een forum voor de implementatie en ontwikkeling van wapenbeheersingsakkoorden. Nederland geeft volledige uitvoering aan de binnen deze organisatie overeengekomen afspraken over wapenbeheersing, en aan vertrouwenswekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen. Naast de betrokkenheid die hieruit volgt, hebben de betrekkingen van Defensie met de OVSE vooral een 'actief volgend' en vaak incidenteel karakter.

Samenwerking met overige landen en NGO's

Behalve internationale militaire samenwerking met landen die deel uit maken van de internationale samenwerkingsvelden zoals hierboven beschreven, wordt incidenteel, veelal op ad-hocbasis, samenwerking gezocht met overige landen. Deze samenwerking wordt vaak beheerst door de gedachte dat een en ander potentieel materieel of immaterieel voordeel kan opleveren voor Defensie en/of de Nederlandse defensie-industrie. Voorbeelden hiervan zijn de samenwerking met Israël en Indonesië, waarbij wordt opgemerkt dat de oude banden met het laatstgenoemde land ook een belangrijke rol spelen. Voor dit veld van samenwerking geldt dat bijzondere aandacht moet worden geschonken aan de politieke dimensie die een en ander met zich meebrengt. Zorgvuldig afstemmen van voornemens op dit gebied met het ministerie van Buitenlandse Zaken is dan ook een belangrijke randvoorwaarde.

Tijdens crisisbeheersings- en humanitaire operaties is een goede samenwerking met Niet-Gouvernementele

Organisaties (NGO's) een vereiste omdat deze organisaties vaak de nodige detailkennis bezitten over lokale situaties en behoeften. Structurele contacten met deze organisaties op stafniveau kunnen het functioneren in crises gunstig beïnvloeden. Deze samenwerking moet worden gezocht in overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking.

De vulling van internationale functies

Teneinde zo goed mogelijk vorm te geven aan het buitenlands en veiligheidsbeleid van de Nederlandse regering is het van belang in voldoende mate en op het juiste niveau binnen de hierboven genoemde internationale organisaties vertegenwoordigd te zijn. Op deze wijze kan op een herkenbare manier invloed worden uitgeoefend op het beleid en, daaraan gekoppeld, het effectief functioneren van deze organisaties.

De mate waarin vertegenwoordiging dient plaats te hebben, is mede afhankelijk van de politieke relevantie daarvan en dient vanzelfsprekend te worden gerelateerd aan de totale Nederlandse inbreng op het internationale vlak.

Aangezien de financiële lasten van het vullen van functies bij deze organisaties in de meeste gevallen op de Nederlandse defensiebegroting drukken, is in het licht van de taakstellende personeelsplafonds een terughoudend beleid noodzakelijk. Dit impliceert dat men moet streven naar de vulling van invloedrijke of anderszins belangrijke functies. Dit zijn vaak beleidsvoorbereidende dan wel besluitvormende functies.

Toch is het nodig om ook in de uitvoerende (operationele) sfeer zorg te dragen voor voldoende Nederlandse inbreng. Alleen op deze wijze kunnen operaties beter worden gemonitord en kan op internationaal niveau met de nodige kennis en ervaring worden deelgenomen aan discussies over

eventuele aanpassing van het (operationele) beleid.

Uiteraard zullen in het kader van een evenredige lastenverdeling ook minder interessante functies moeten worden vervuld. Hierbij dient ervoor te worden gewaakt dat Nederland niet bovenmatig personeel voor dit soort functies ter beschikking stelt.

In dit artikel wordt onder internationale functies²⁰ verstaan:

- functies bij het NAVO-hoofdkwartier, de diverse NAVO-agentschappen en in de Militaire Structuur van het bondgenootschap. Hierbij zijn niet inbegrepen: de functies bij multinationale operationele NAVO-eenheden (zoals *1 GE/NL Corps*), dan wel functies ter directe ondersteuning van een specifieke operatie (zoals SFOR);
- functies bij overige internationale organisaties, zoals de VN, OVSE, WEU en EU;
- overige (individuele) internationale functies. De functies van militaire attachés en adviseurs hebben een sterk diplomatiek karakter en komen in dit artikel niet aan de orde.

Uitgangspunten voor de internationale vulling

NAVO

Binnen de NAVO zijn ontwikkelingen gaande die betrekking hebben op zowel de interne als externe aanpassing van deze organisatie. De interne aanpassing wordt gestuurd door de veranderende internationale veiligheidssituatie, op grond daarvan gewijzigde taakstelling van de NAVO, en de rationalisatie van de budgetten. Door middel van de *Long Term Study (LTS)*²¹ wordt vorm gegeven aan de nieuwe Militaire Structuur van de NAVO, waarbij het CJTF-concept als nieuw organisatie-element wordt uitgewerkt. Ook spelen de Franse en Spaanse toenadering tot de Alliantie, die wellicht voor beide landen zal resulteren in een integratie in de Militaire Structuur, een belangrijke rol bij de interne aanpassing van de NAVO. →

²⁰ Hierbij zij aangetekend dat sommige internationale functies eveneens kunnen worden vervuld door burger-functionarissen. Er bestaat in dit kader dan ook een duidelijke relatie tussen het personeelsbeleid voor burgers en militairen.

²¹ Eind 1994 gaf het Militair Comité van de NAVO aan de *Military Transitional Issues Working Group (MTIWG)* opdracht deze studie uit te voeren.

De externe aanpassing van de NAVO heeft betrekking op de openstelling van het Bondgenootschap voor nieuwe leden, op uitbreiding en verdieping van de PvV-activiteiten en op de speciale relatie met de Russische Federatie en Oekraïne.

De geschetste ontwikkelingen bij de NAVO zullen naar verwachting grote gevolgen hebben voor het internationale functiebestand en de Nederlandse inbreng daarin. Meer in detail is het volgende hierbij van belang:

- De LTS is vooral bedoeld om de bestaande militaire structuur van de NAVO aan te passen aan de gewijzigde politieke situatie en zoveel mogelijk de kosten van die structuur te reduceren. De plannen in de LTS geven aan dat zeker sprake zal zijn van een reductie van het aantal hoofdkwartieren. De gevolgen daarvan voor de personeelssterkte in de militaire structuur zijn nog steeds niet bekend. Verwacht mag worden dat het totale personeelsbestand zal dalen. Voor Nederland zal dit dus een reductie inhouden van het aantal in de militaire structuur van de NAVO te vervullen functies.

Daarnaast zullen verantwoordelijkheden van de planning en uitvoering van crisisbeheersingsoperaties verschuiven naar het regionale niveau. Dit betekent dat Nederland naast het vullen van functies op het NAVO-hoofdkwartier en bij de toe-

**Afb. 5 Samenwerking in het kader van PvV:
Nederlandse F-16 in formatie met twee Hongaarse MIG-29's**
(Foto: Henk van Dijk)

komstige *Strategic Commander Europe* (SC-Europe) (het voormalige SHAPE) en de *Strategic Commander Atlantic* (SC-Atlantic) (de voormalige SACLANT), zal moeten streven naar het vullen van posities in elk van de commando's op regionaal niveau (RC's).²² Op het subregionale niveau, zowel bij de toekomstige *Joint Sub Regional Commands* (JSRC's) als bij de *Component Commands* (CC's), zal Nederland zich vooral moeten richten op functies in die regio's waar inzet van Nederlandse strijdkrachten, zowel voor de klassieke collectieve verdedigingstaak als voor crisisbeheersingsoperaties mogelijk wordt geacht.

Gelet op de mogelijkheid dat JSRC's en CC's kunnen worden gecollocerd en deels geïntegreerd, waarbij *double hatting* niet wordt uitgesloten, is de verwachting dat een en ander zal leiden tot een verdere afname van het aantal beschikbare functies.

- Het CJTF-concept zal binnen de bestaande (en de nieuwe) structuur moeten worden geaccommodeerd en zal naar verwachting leiden tot

een zeer geringe uitbreiding van het internationale functiebestand. Aangezien CJTF-hoofdkwartieren zullen worden toegesneden op het uitvoeren van crisisbeheersingsoperaties, en Nederland hieraan zijn bijdrage wenst te leveren, zal zorg moeten worden gedragen voor een voldoende Nederlandse vertegenwoordiging in de hoofdkwartieren die als 'parent HQ'²³ voor een CJTF-nucleus (kern) worden aangezien.

- Het toetreden van Spanje en mogelijk ook Frankrijk tot de Militaire Structuur van de NAVO zal gepaard gaan met de verplichting (en het recht) voor die landen een aantal functies binnen de verschillende NAVO-organen te bezetten. Dit zal ook ten koste gaan van het aantal voor Nederland beschikbare functies. Daar komt nog bij dat de concurrentie voor niet vast aan landen toegewezen functies groter zal worden, zeker op het NAVO-hoofdkwartier en bij *SC-Europe* en *SC-Atlantic*. Dit betekent voor Nederland dat men nog zorgvuldiger aandacht moet besteden aan het selecteren van belangrijke functies

²² Als uitvloeisel van de LTS zullen er in de nieuwe militaire structuur van de NAVO twee commandoniveaus zijn in het Atlantische deel van het verdragsgebied en drie in het Europese. Binnen het Atlantische deel blijven er drie regio's; binnen het Europese deel wordt het aantal regio's verminderd van drie tot twee. De regionale hoofdkwartieren zullen leiding geven aan een aantal *Joint Subregional Commands*, met als voornaamste taak de aansturing van operaties, en twee *Component Commands*, vooral voor de regionale coördinatie van de zee- en luchtmacht.

²³ Een *parent HQ* is een hoofdkwartier uit de militaire structuur van de NAVO dat de kern kan leveren voor een CJTF-hoofdkwartier. Deze kern wordt aangevuld met modules (van andere hoofdkwartieren) en individuele militairen, en met ondersteuning.

en vervolgens het opteren voor deze functies met de meest geschikte kandidaten.

- De uitbreiding van de Alliantie met Polen, Hongarije en Tsjechië zal, zoals eerder gesteld, eveneens leiden tot een kleiner aantal functies voor Nederland op het NAVO-hoofdkwartier en bij de SC's-*Europe* en *Atlantic*. Immers: voor wat betreft de militaire structuur is gesteld dat als gevolg van de uitbreiding van het Bondgenootschap geen additionele NAVO-hoofdkwartieren mogen worden opgericht. Dit houdt in dat de nieuwe lidstaten functies zullen gaan vullen binnen de bestaande structuren. Daarom zal het aantal aan Nederland toegewezen internationale functies verminderen, terwijl ook de concurrentie voor de meer invloedrijke posities binnen de NAVO zal toenemen.

Uit het voorgaande blijkt dat het aantal beschikbare functies voor Nederland zal afnemen en dat de concurrentie voor niet vast aan landen toegewezen functies groter zal worden. Nederland zal daarom moeten kiezen welke functies binnen het Bondgenootschap voor Nederland van belang zijn, rekening houdend met een nader vast te stellen maximum. Bij het selecteren van functies speelt vooral een rol welke invloed ermee binnen de betreffende internationale organisatie wordt verkregen. Door de Nederlandse vertegenwoordigers op de verschillende posities aan elkaar te koppelen, ontstaan netwerken, waardoor de invloed kan toenemen, mits deze netwerken op de juiste wijze worden geëxploiteerd.

Eerder is reeds aangegeven aan welk soort functies Nederland belang hecht, te weten: beleidsvoorbereidende, besluitvormende dan wel operationeel relevante functies. Op het hoogste militaire beleidsniveau binnen de NAVO, de *International Military Staff* (IMS), heeft Nederland zich verzekerd van permanente vertegenwoordiging in alle relevante divisies.

Hierdoor wordt niet alleen informatie uit de eerste hand verkregen, maar kan daadwerkelijk richting worden gegeven aan het te voeren NAVO-beleid. Bij het inrichten van de nieuwe commandostructuur van het Bondgenootschap streeft Nederland naar voldoende posities binnen de belangrijkste *plans and policy divisions* van de relevante hoofdkwartieren. Dit neemt overigens niet weg dat hier buiten individuele functies van belang kunnen zijn.

PvV-activiteiten spelen bij de NAVO een belangrijke rol. Tijdens de NAVO-Top in Madrid is besloten de PvV-activiteiten met de landen die niet zijn uitgenodigd toe te treden als NAVO-lid, te verdiepen en te versterken. In dat kader speelt thans de oprichting van NAVO/PvV bureaus in de hoofdsteden van Partnerlanden, waarvoor mogelijk ook Nederland officieren zal gaan leveren.

Tevens speelt de oprichting van *PfP Staff Elements* (PSE's), voorlopig op het niveau van het NAVO-hoofdkwartier, de beide SC's en RC's. Dergelijke PSE's zullen worden bemand, al dan niet op tijdelijke basis, door officieren uit huidige en toekomstige NAVO-lidstaten alsmede door Partnerlanden. Ook dit kan leiden tot een uitbreiding van NAVO-functies voor Nederland hoewel het streven binnen het Bondgenootschap is gericht op compensatie in andere functiegebieden.

Binnen de NAVO worden de PvV-activiteiten thans vooral gecoördineerd door de *Partnership Coordination Cell* (PCC) in Mons (België). Naast een permanente Nederlandse functie binnen de PCC op Ikol-niveau heeft Nederland onlangs de functie van *Director PCC* toegewezen gekregen.

VN

Het vaste planningselement voor lopende en toekomstige operaties binnen de VN wordt gevormd door het *Department for Peacekeeping Operations* (DPKO) in New York. Het (grotendeels) militaire personeel binnen

deze organisatie komt ten laste van de leverende naties en wordt derhalve niet door de VN gefinancierd. Nederland bezet thans zeven militaire functies bij de VN in New York.

Het functioneren binnen de VN heeft een geheel andere dimensie dan binnen de NAVO. De binnen de VN opgedane ervaringen kunnen van grote betekenis zijn voor het bijstellen van de Nederlandse beeldvorming over bijvoorbeeld de mogelijkheden om effectief in VN-verband op te treden. De beperkte Nederlandse aanwezigheid bij het DPKO zal in ieder geval worden gehandhaafd.

OVSE

Gelet op het grote belang dat Nederland hecht aan het functioneren van deze organisatie zullen, indien nodig waarnemers en ander militair personeel (tijdelijk) ter beschikking worden gesteld aan de OVSE. Daar de OVSE, zoals eerder gesteld, voornamelijk een politiek forum is met een hoofdrol voor het ministerie van Buitenlandse Zaken, blijft de permanente militaire inbreng gehandhaafd op het huidige (minimale) niveau. Voor wat betreft de ervaringen van militair personeel op functies bij de OVSE kan hetzelfde worden gesteld als voor de VN.

WEU en EU

Nederland is een volwaardig lid van de WEU en draagt in die hoedanigheid verantwoordelijkheid voor de vulling van een aantal functies binnen deze organisatie. Thans worden zes van de circa 56 functies bij de *WEU Planning Cell* (WEU-PC) door Nederlandse militairen gevuld. Het huidige functiebestand is een goede reflectie van het belang dat Nederland hecht aan het functioneren van de WEU. Het opereren binnen de WEU-organisatie roept andere ervaringen op dan bij de NAVO, OVSE of VN.

De EU richt zich steeds meer op het verder ontwikkelen van het GBVB en is in dit kader voornemens een *Policy Planning and Early Warning Unit* op te richten, waarin wellicht een militaire planningcapaciteit wordt geïnte-

greerd. Deze analysecel is weliswaar nog niet gerealiseerd, maar het is te overwegen om hierin te zijner tijd ook Nederlandse militairen te plaatsen, mede gelet op de belangstelling hiervoor van andere West-Europese landen.

Overige functies

De laatste categorie internationale functies bestaat uit individuele plaatsingen in het buitenland. Hiermee worden bedoeld: de functies bij hoofdkwartieren, operationele onderdelen, dan wel stafscholen van bondgenoten. Ervan uitgaande dat crisisbeheersingsoperaties vrijwel altijd zullen worden uitgevoerd onder leiding van één of meer *lead nations*, is het een Nederlands belang goed geïnformeerd te zijn over de handelwijze en doelstellingen van deze naties. In principe komen hiervoor de VS, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Frankrijk in aanmerking.

Het volgen van een opleiding op één van de stafscholen of het geplaatst zijn bij een buitenlands nationaal hoofdkwartier kan bijdragen tot een betere beeldvorming over deze naties en de politiek-militaire posities die zij zouden kunnen innemen. Daarnaast kunnen individuele functies in het buitenland een zodanige inhoud hebben dat vulling ervan een bijzonder politiek, militair-strategisch of ander voor Nederland gewichtig belang dient. Het is niet mogelijk op voorhand een selectie te maken van dit soort functies, maar er moet wel de nodige ruimte worden gecreëerd om vulling hiervan mogelijk te maken.

Selectie en toewijzing

Algemeen

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat Nederland in voldoende mate participeert in de vulling van internationale ('quota')²⁴ functies, met inbe-

grip van 'niet of minder relevante' functies. Teneinde een betere kans te maken bij het opteren voor niet vast aan landen toegewezen functies is het van belang tijdig te inventariseren welke functies van belang zijn en wanneer deze vrij komen, zodat daarop adequaat kan worden geanticipeerd. Hierbij kan een centraal bijgehouden bestand van relevante internationale functies een goed hulpmiddel zijn, maar belangrijker is de rol die Nederlandse vertegenwoordigers bij de verschillende organisaties kunnen vervullen.²⁵

Gelet op de soms korte reactietijd is het niet alleen van belang dat zij vaststellen dat een functie vrijkomt, maar dat zij tegelijkertijd een appreciatie geven van het belang van de functie. Dit voorkomt onnodige vertraging en bespoedigt het selectie- en toewijzingsproces. Bovendien kunnen zij de mogelijke kansen voor een Nederlandse kandidaat beter inschatten.

Selectiecriteria

Indien een vrijkomende functie relevant is voor Nederland, is het van belang de meest geschikte kandidaat voor deze functie te selecteren, bij voorkeur in nauw overleg met bovengenoemde Nederlandse militaire vertegenwoordigers in het buitenland. Deze laatsten zijn vaak goed geïnformeerd en zouden op voorhand in het internationale lobbycircuit de Nederlandse kansen op bepaalde functies kunnen vergroten. Bij het selecteren van kandidaten is een evenredige verdeling van het aantal functies per krijgsmachtdeel nationaal gewenst, maar internationaal zeker niet altijd de beste oplossing. Derhalve wordt er voor gepleit de beste kandidaat voor de vrijkomende functie aan te bieden, ongeacht diens 'kleur'. Naar verwachting zal na verloop van tijd automatisch een min of meer evenwichtige verdeling optreden.

Leeftijd

De ervaring leert dat militair personeel vaak als laatste functie vóór het functioneel leeftijdsontslag op internationale functies wordt geplaatst. Meestal beschikken zij over voldoende

de ervaring voor het vervullen van de functie, goede communicatieve en sociale vaardigheden en is de beheersing van de talen vaak ook geen probleem. Tot zover allemaal voorwaarden voor een optimale internationale functievervulling. Maar veelal ontbreekt het aan voldoende eerder opgedane internationale ervaring, in ieder geval in de optiek van de selecterende organisaties. Voor het selectieproces van vast aan Nederland toegewezen functies is dit minder relevant: voor functies waarvoor een selectieprocedure geldt vormt dit echter wel degelijk een probleem.

Daarbij komt dat na het einde van de functievervulling Defensie geen profijt zal hebben van de opgedane ervaringen van dit personeel. Vooral dit laatste element pleit ervoor om waar mogelijk 'jongere' kandidaten voor internationale functies aan te bieden.

Ervaringsopbouw

Teneinde (op langere termijn) de kansen van Nederlandse kandidaten voor niet aan landen toegewezen hogere functies te vergroten, pleiten wij ervoor om mogelijke kandidaten (in het bijzonder de *high potentials*) een ervaringstraject binnen het internationale functiegebied te laten opbouwen. Dit betekent dat reeds in een vroeg stadium (op majoorsniveau) internationale functies moeten worden bekleed, bij voorkeur binnen verschillende disciplines, om een zo breed mogelijke kennisopbouw en visie te ontwikkelen. Dit beleid dient ook in de naasthogere rangen te worden gecontinueerd.

Voor alle duidelijkheid: de opbouw van een internationaal ervaringstraject betekent niet dat kandidaten uitsluitend in het buitenland moeten worden geplaatst. Een afwisseling met nationale plaatsingen (voor het geschikt maken en houden voor het eigen krijgsmachtdeel) is en blijft een vereiste.

Centrale Organisatie

Voorafgaand aan een plaatsing op specifieke functies in het buitenland, dan wel bij terugplaatsing naar Nederland kan worden overwogen de

²⁴ Functies die permanent zijn toegewezen aan een bepaald land.

²⁵ Bijvoorbeeld: Permanente Militaire Vertegenwoordiging (PMV) bij de NAVO/WEU, PV, VN et cetera.

Conclusies

betrokkene een of meer functies bij de Centrale Organisatie (CO), met inbegrip van PMV NAVO/WEU, te laten vervullen. Dit heeft in het eerste geval (voorafgaand aan een internationale plaatsing) het voordeel dat de betrokkene ervaring heeft opgedaan met specifieke kenmerken en mogelijkheden van andere krijgsmachtdelen en met de politieke dimensie die een rol bij de besluitvorming kan spelen. Vooral dit laatste speelt ook bij internationale instituties een belangrijke rol.

Ook zijn andere parallellen te trekken tussen functies bij de CO en internationale functies. Na terugkomst naar Nederland kunnen de opgedane internationale ervaringen bijdragen tot het beter inschatten van de mogelijkheden en beperkingen van Nederland en andere lidstaten binnen internationale organisaties. Het afwisselend plaatsen op internationale functies en bij de CO heeft wel tot gevolg dat de betrokkene niet meer volledig voor en binnen het eigen krijgsmachtdeel te werk wordt gesteld, en een zekere mate van wederzijdse terugkoppeling zou kunnen verdwijnen.

Zeker in het geval van *high potentials* zou dit een nadelige invloed kunnen hebben op het vervolgtraject van de carrière binnen het eigen krijgsmachtdeel. Dit zou moeten worden voorkomen door ervoor zorg te dragen dat de 'negatieve' beeldvorming over het vervullen van internationale functies wordt bijgesteld. Dit kan mede vorm worden gegeven door een regelmatige terugkoppeling naar en binnen het eigen krijgsmachtdeel.

* Internationale militaire samenwerking is een instrument dat de Nederlandse regering in staat stelt invulling te geven aan zijn buitenlands en veiligheidsbeleid. De hieruit voortvloeiende politieke gevoeligheid maakt dat het aangaan van enige vorm van samenwerking in meer of mindere mate aan een aantal uitgangspunten is gebonden. Onderscheid kan worden gemaakt tussen algemene uitgangspunten waaraan, gezien hun karakter, elke vorm van internationale militaire samenwerking dient te voldoen, en specifieke uitgangspunten, die bovendien van toepassing kunnen zijn voor een specifiek internationaal samenwerkingsveld.

* De uitgangspunten zoals hierboven uiteengezet, dienen jaarlijks te worden geëvalueerd. Bijstelling kan noodzakelijk zijn, als gevolg van aanpassing van het Nederlandse buitenlandse beleid of wijzigingen in de internationale situatie. Aanpassing is zeker eerstdaags noodzakelijk, nu binnen de NAVO nadere besluiten zijn genomen over de uitbreiding van het Bondgenootschap en een daarmee gepaard gaand *Enhanced Pfp*. Hiermee hebben de thans geformuleerde uitgangspunten per definitie een tijdelijk karakter.

* Gezien het voorgaande komt het toenemend belang van internationale militaire samenwerking naar voren. Waar enerzijds in algemene zin sprake is van een neerwaartse druk

op de omvang van staven, is hier dus een opwaartse druk merkbaar. Uitvoering van de gesuggereerde uitgangspunten vergt dan ook een niet te onderschatten personele capaciteit.

* De uitgangspunten met betrekking tot de vulling van functies bij internationale organisaties en buitenlandse staven heeft een directe relatie met de invloed die Nederland kan uitoefenen op het beleid en het effectief functioneren van deze organisaties.

Het huidige aantal functies bij de VN, OVSE en WEU is conform de invloed die Nederland binnen deze organisaties kan en wil hebben en behoeft derhalve geen aanpassing.

* Gelet op de ontwikkelingen binnen de NAVO wordt de competitie voor belangrijke functies groter en, als gevolg daarvan, de kansen voor Nederlandse kandidaten kleiner. Er dient te worden geopteerd voor beleidsvoorbereidende dan wel besluitvormende functies zoals binnen *Plans & Policy* en *Operations Divisions* van de verschillende NAVO-hoofdkwartieren. Daarnaast zijn belangrijke functiegebieden geïdentificeerd zoals de *Cooperation & Regional Security Division* en de *Partnership Coordination Cell*. Gezien de soms korte reactietijd dient een aantal daartoe aangewezen Nederlandse vertegenwoordigers in het buitenland actief te worden betrokken bij het selecteren van vrijkomende, belangrijke functies.

Kazerneruil Budel-Seedorf

dr. W. Klinkert*

Inleiding

Op 17 januari 1963, nu 35 jaar geleden, werd de Nederlands-Duitse overeenkomst inzake de kazerneruil Budel-Seedorf gesloten. Op het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag zetten staatssecretaris van Buitenlandse Zaken H.R. van Houten en ambassadeur dr. A. Obermayer die dag hun handtekening. In ruil voor het kazernecomplex Seedorf voor de legering van een Nederlandse brigade stelde de Nederlandse overheid de legerplaats Budel ter beschikking van een Duitse opleidingseenheid van de *Luftwaffe*. Om verschillende redenen verdient deze overeenkomst een nadere beschouwing. Vanaf 1963 immers bezetten Nederlandse eenheden in vreedstijd het aan 1 LK toegewezen vak in het kader van de *forward defence*, terwijl het Duitse leger zijn eerste permanente kazerne buiten de eigen grenzen kreeg.

Deze gebeurtenis roept een aantal vragen op: waarom moest het vijf jaar duren voordat Nederland, als laatste van de NAVO-lidstaten die een sector aan de Duits-Duitse grens toegewezen hadden gekregen, deze ook daadwerkelijk bezette, en waarom stond daar de permanente legering van Duitse troepen in Nederland tegenover? Hoe bereidwillig was de Nederlandse publieke opinie, minder dan twintig jaar na de bezetting, om opnieuw Duitse troepen op het grondge-

bied te aanvaarden? Ook voor de organisatie van de Koninklijke Landmacht had deze kazerneruil gevolgen: de pas drie jaar voordien opgerichte 121 Lichte Brigade werd weer opgeheven. De korte geschiedenis van deze brigade is nauw verbonden met de komst van de Nederlandse troepen naar Seedorf en Hohne.

Naar de Weser

Het begin van de discussie over de permanente legering van KL-eenheden in de Bondsrepubliek Duitsland kwam voort uit twee ontwikkelingen: de verschuiving van de NAVO-verdedigingslijn van de Rijn en de IJssel naar de Weser per 1 juli 1958 en de spanning rondom de positie van de Westerse geallieerden in Berlijn, die haar voorlopig hoogtepunt bereikte tussen november 1958 en september 1959.

In november 1958 daagde de Sovjet-partijleider N. Chroesjtsjov het Westen uit met de eis binnen zes maanden een einde te maken aan wat hij beschouwde als de abnormale situatie rondom Berlijn. Normalisering hield zijns inziens in: volledige controle door de Oost-Duitse autoriteiten over Oost-Berlijn en over de toegangswegen, naast een 'vrij' West-Berlijn, gegarandeerd door de vier geallieerden van de Tweede Wereldoorlog, dus inclusief de Sovjet-Unie. Voor het Westen, dat de Oost-Duitse staat niet erkende, waren deze eisen onaantvaardbaar, want ze betekenden dat de Sovjet-Unie eenzijdig inbreuk maakte op de geldende procedures, die zowel

de toegang tot Oost-Duits grondgebied als die tot de Sovjet-sector van Berlijn regelden.

De Westerse mogendheden waren weliswaar eensgezind in hun afwijzing van het Sovjet-ultimatum en in hun streven naar behoud van hun positie in Berlijn, maar ze waren minder eensgezind in de planning van eventuele tegenmaatregelen. Een gebrek aan conventioneel militair potentieel in Europa lag hieraan mede ten grondslag. Een vooruitziende blik toonde de Nederlandse ambassadeur in de Bondsrepubliek jhr. mr. H.F.L.K. van Vredenburg, die in mei 1959 aan minister J. Luns schreef dat hij op grond van gesprekken met burgemeester W. Brandt en kerkelijke en militaire autoriteiten in Berlijn had geconstateerd dat West-Berlijn een long en 'veiligheidsklep' voor de Sovjet-zone was en dat de verwezenlijking van Chroesjtsjovs wensen zou leiden tot barricades in Berlijn en de rest van Duitsland die het verkeer tussen Oost- en West-sectoren nagenoeg onmogelijk maken. Tezelfdertijd maakte de G2 van de Nederlandse Generale Staf melding van de opbouw van Russische luchtafweersystemen rondom Berlijn, die hij later identificeerde als SS-15 raketten.

De spanning hield aan tot overeenstemming tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie was bereikt over een bezoek van Chroesjtsjov aan president D. Eisenhower, dat in september 1959 plaatsvond. Hoewel de 'geest van Camp David' de oplossing van de problematiek rond Berlijn niet dichterbij bracht, verminderde de span-

* Dr. W. Klinkert is universitair hoofddocent militaire geschiedenis aan de KMA te Breda.

ning toch omdat de Sovjets hun ultimatum definitief lieten vallen. De Berlijnse crisis van 1958-1959 had de NAVO-autoriteiten duidelijk geconfronteerd met de betrekkelijk geringe sterkte aan conventionele strijdkrachten in de BRD. Voor Nederland kwam in dit verband de problematiek van *maldeployment* nadrukkelijk naar voren: zowel 1 als 4 Divisie moest vanuit Nederland naar de Weser verplaatsen; een risicovolle en tijdrovende operatie die in een periode van acute dreiging van een aanval door de Sovjet-Unie zou moeten worden uitgevoerd. De factor tijd werkte dan nadrukkelijk in het nadeel van het Nederlandse leger: de KL-leiding ging er namelijk van uit dat Russische troepen in één tot twee dagen aan de Weser zouden kunnen staan en, in het ongunstigste geval, in drie dagen aan het Dortmund-Emskanaal. De NAVO, in het bijzonder SACEUR, CINCENT en NORTHAG, toonde zich dan ook voorstander van de permanente legering van een Nederlandse gevechtsgroep of zelfs een volledige divisie in Noord-Duitsland. De Franse generaal J.E. Valluy (CINCENT) wees in een persoonlijk onderhoud in Den Haag met de verenigde chefs van staven in maart 1959 nog eens op de noodzaak van een Nederlandse brigade aan de Weser. Bovendien lanceerde hij de gedachte dat één operationeel legercommando over een Duits legerkorps en 1 LK de bevelvoering zou decentraliseren en daardoor minder kwetsbaar zou maken.

Lage prioriteit

De aanwezigheid van de Nederlandse krijgsmacht in West-Duitsland was vóór de Berlijnse crisis reeds alom geaccepteerd. Sinds 1951 oefende de KL op de geallieerde oefenterreinen Hohne, Sennelager, Vogelsang en Munsterlager en van 1954 tot 1957 was een Nederlandse eenheid zelfs permanent in de BDR gelegerd geweest: 306 squadron in Laarbruch. Bovendien was de plaatsing van de eerste niet-Amerikaanse NIKE-batterij in de BRD in voorbereiding (119 squadron in Handorf). Naar aanlei-

ding van de spanning rondom Berlijn en de operationele wensen van de NAVO leek hieraan in 1959 de permanente legering van een KL-eenheid te worden toegevoegd. In gesprekken tussen de Nederlandse militair attaché in Bonn, kolonel G.L. Reinderhoff en de G3 van de *Bundeswehr*, brigade-generaal C. von Hobe, boden de Duitse autoriteiten in Vechta (later Sulingen) en Quackenbrück legering aan voor Nederlandse infanteriebataljons, aangevuld met geniecompagniën en tankeskadrons. Op grond hiervan deelde minister van Defensie ir. S.H. Visser in oktober 1959 mee dat per eind 1961 de legering van ongeveer 2400 man in de BRD kon worden verwezenlijkt. Het personeel zou na een verblijf van tweeëneenhalve maand rouleren. Van Nederlandse zijde bestond rond de jaarwisseling 1959-1960 zelfs de bereidheid voorlopig met verouderde legeringsfaciliteiten genoegen te nemen, als dat de zaken bespoedigde. Opmerkelijk is wel dat in dezelfde periode, december 1959, minister Visser zich in de ministerraad „enigszins huiverig [toonde] om met de Duitsers te sterke banden aan te knopen.”

Of dit gevoel van de minister een rol heeft gespeeld is onduidelijk, maar in augustus 1960 zette de Legerraad de verdere onderhandelingen over legering in de BRD vrij plotseling in de ijskast. De chef van de Generale Staf, lgen G.J. le Fèvre de Montigny, hikte aan tegen de 15 miljoen gulden die met de legering zou zijn gemoeid en meende dat „veranderende tactische omstandigheden en de versnelde procedure voor grensoverschrijding de bedoelde legering minder urgent maakten”. De mechanisering en motorisering, die hoge kosten met zich meebrachten, kregen prioriteit. Bovendien achtte de legerleiding het sociaal ongewenst militairen voor langere tijd in de BRD te legeren zonder woningen te kunnen aanbieden. Ten slotte verliepen ook de onderhandelingen met de Duitse *Länder*, die een ruime mate van autonomie bezaten op het gebied van

ruimtelijke ordening, moeizaam. Daarenboven voerde staatssecretaris van Defensie M.R.H. Calmeyer in december het argument aan dat het gebied van operationele inzet voor 1 LK nog niet zeker was. Wellicht werd 1 LK reserve achter Duitse divisies en lag meer samenwerking met het Belgische leger in het verschiet. Op 23 februari 1961 zou Calmeyer samen met minister Visser zelfs een bezoek aan Brussel brengen om nauwere militaire samenwerking te bespreken.

Met de luwte in de Berlijnse crisis waren dit voorlopig redenen genoeg de kwestie een lage prioriteit te geven. Ze werd echter niet volledig van de agenda afgevoerd. Vooral de plaatsvervangend chef van de Generale Staf, generaal-majoor A.V. van den Wall Bake, achtte dat ongewenst. Hij bleef wijzen op de operationele wenselijkheid van een dergelijke legering.

De Berlijnse crisis van 1961

In de zomer van 1961 laaide de spanning rondom Berlijn weer op. Een combinatie van interne machts-politieke redenen en de indruk die de Sovjet-partijleider kreeg van de nieuwe Amerikaanse president J.F. Kennedy tijdens hun ontmoeting in Wenen (in juni) brachten de Sovjet-Unie ertoe de eisen aangaande Berlijn opnieuw krachtig ter tafel te brengen. Chroesjtsjovs aankondiging zijn defensieuitgaven aanzienlijk te verhogen, was voor Kennedy reden hetzelfde te doen. Bovendien achtte de Amerikaanse president elke eenzijdige Sovjet-stap die een verandering in de bestaande toestand rondom Berlijn bracht niet acceptabel. Om zijn politiek kracht bij te zetten, was Kennedy, veel meer dan Eisenhower, bereid de Amerikaanse conventionele strijdkrachten aanzienlijk uit te breiden. In een televisietoespraak op 25 juli maakte Kennedy dit Amerikaanse standpunt openbaar.

De Amerikanen verwachtten van de bondgenoten eenzelfde houding. Zo-

doende kwamen op 28 juli de Nederlandse militaire opties in de minister-raad ter sprake. Vooralnog leken maatregelen die de reactiesnelheid van 1 LK verhoogden voldoende; aan permanente legering in Duitsland wilde staatssecretaris Calmeyer nog niet denken, al constateerde het *NRC Handelsblad* op 10 augustus dat dit vraagstuk wel weer de belangstelling van de autoriteiten had. Hierin had de krant gelijk. Het onderwerp was op 1 augustus besproken tijdens overleg tussen de chef van de Generale Staf en generaal dr. H. Speidel (LAND-CENT), maar van Nederlandse zijde was het enthousiasme niet gegroeid sinds eind 1960. De Nederlandse regering was echter wel bereid een economische boycot van het Oostblok voor te bereiden en de defensie-uitgaven te verhogen.

Dilemma

Toen kwamen de Oost-Duitse autoriteiten op 13 augustus met het dramatische besluit door een prikkeldraadversperring het vrije burgerverkeer tussen de oostelijke en westelijke sector van Berlijn te blokkeren. Deze fysieke scheiding van de stadsdelen stelde het Westen voor een dilemma. De morele verontwaardiging was groot, maar de versperring op zichzelf schond geen van de rechten waarvoor het Westen eventueel bereid was de wapens op te nemen: de toegang tot West-Berlijn bleef vrij, de Westerse militaire aanwezigheid stond niet ter discussie, en de mogelijkheden voor Westerse militairen Oost-Berlijn te bezoeken bestond nog steeds. Bovendien bleef de vrijheid van de West-Berlijnse bevolking onaangetast. Geen van de NAVO-landen nam dus onmiddellijk militaire tegenmaatregelen. De situatie werd pas echt dreigend toen de Sovjet-Unie in de daarop volgende weken de toegangswegen tot Oost-Berlijn één voor één sloot, met schending van luchtcorridors dreigde en een niemandsland langs de sectorgrens afkondigde. De nervositeit in de NAVO-hoofdsteden groeide. Nu kwamen van SACEUR meer specifieke verzoeken aan de Nederlandse militaire autoriteiten, zoals het terug-

roepen van klein-verlofgangers, het op volledige sterkte brengen van 1 LK, het op volle sterkte houden van vier squadrons Hunters en het gedurende drie maanden laten oefenen van de Lichte Brigade in de BRD. Hiertoe was de Nederlandse regering bereid – zij het dat ze liever de periode van eerste oefening verlengde van dienstplichtigen die reeds onder de wapenen waren, dan de klein-verlofgangers terug te roepen. Op 15 september maakte de regering deze maatregelen bekend.

De Lichte Brigade naar Hohne

Op 15 december 1960 was de Lichte Brigade in 't Harde onder commando van kolonel J.A.C. Bartels opgericht. De twee verkenningsbataljons (102 en 103), die samen met 104, 105 en 108 compagnieën commandotroepen en 11 geniebataljon de hoofdmoot van de brigade uitmaakten, hadden de opdracht zich in het geval van een conflict zo snel mogelijk naar de Weser te verplaatsen om daar de taak van de derde Duitse pantserdivisie over te nemen. Vanaf 28 augustus hield de brigade zijn najaarsschietserie in Hohne. Op 12 september kwam het bevel de oefening af te breken en zich in Nederland gereed te maken voor een plaatsing in Duitsland van ten minste drie maanden. Voor deze opdracht werd de brigade versterkt met twee compagnieën van 41 geniebataljon, een detachement van de verbindingdienst en een vlucht lichte vliegtuigen (299 squadron), waarmee de omvang op ongeveer 3500 man kwam.

Op 18 oktober was de legering in Hohne en Fallingbostel een feit. Staatssecretaris Calmeyer stond op 17 oktober in de vroege ochtenduren bij de brug van Deventer om de troepen uitgeleide te doen. In Hohne kwamen ruim 2300 man in legering, van wie de verkenningsbataljons bijna 1300 voor hun rekening namen. In Fallingbostel lagen ruim 1250 man, voor het grootste deel, ongeveer

Afb. 1 Kolonel J.A.C. Bartels
(Foto: SMG/KL)

1000, genisten. Vanaf maart 1962 werden de detachementen van de geneeskundige troepen, de intendance en de technische dienst, bij elkaar ruim 450 man, ondergebracht in Celle. Tot het einde van 1961 bleef de eenheid op volle sterkte en was voortdurend in een zeer hoge staat van paraatheid. Nadien trad een roulatieschema in werking. De verkenningsbataljons losten elkaar om de drie maanden af, terwijl een tankbataljon aan de brigade werd toegevoegd.

De operationele taak van de Lichte Brigade was onder bevel van NORTH-AG ten oosten van de Weser het vertragend gevecht te voeren op de linkerflank van de derde Duitse Pantserdivisie. Bijzondere aandacht moest de Brigade schenken aan de *Autobahn* Hamburg-Bremen. Het doel was de vijand zoveel mogelijk te hinderen door middel van 'vuur, voorbereide en vluchtige hindernissen' opdat tijd werd gewonnen om de hoofdmacht ten westen van de Weser te laten ontplooiën. Was de Brigade gedwongen tot achter de Weser terug te trekken, dan viel zij onder bevel van 4 Divisie. Behalve de Lichte Brigade oefenden in oktober en november van 1961 op de Noord-Duitse Laagvlakte ook de Legerkorpseenheden die de verdediging achter de Weser moesten voeren.

Dit betrof de pantserinfanteriebrigades 13 en 41, behorende tot 4 Divisie, wier oefening onder normale omstandigheden in La Courtine plaatsgevonden zou hebben, en 43, die deel uitmaakte van 1 Divisie.

De Nederlandse regering wenste het besluit de Lichte Brigade drie maanden in Hohne te legeren voorlopig los te zien van een eventuele permanente legering van een pantserinfanteriebrigade. Om daartoe over te gaan, waren de problemen namelijk nog te groot. Staatssecretaris Calmeyer, die regelmatig op de hoge kosten van zo'n maatregel wees, meende dat de troepen, wanneer de spanning verminderde, weer naar Nederland dienden terug te keren. Desalniettemin hervatte de legerleiding de discussie met SACEUR en met de Duitse autoriteiten over legering op permanentere basis tegen aanvaardbare financiële lasten.

Juridische belemmeringen voor de stationering van Nederlandse eenheden waren er niet. In de verdragen van 23 oktober 1954 en 5 mei 1955 was de Bondsrepubliek met de geallieerden de juridische basis overeengekomen op grond waarvan Amerikaanse, Britse en Franse eenheden in Duitsland gelegerd konden blijven, nu deze eenheden hun status van bezettings-

macht verloren. Nederland was op 30 april 1955 tot deze overeenkomst toegetreden en kon hieraan het recht op troepenlegering ontlennen.

Kentering

De ommekeer in het Nederlandse standpunt kwam in de eerste weken van 1962, toen tijdens het overleg tussen de generale staf en SACEUR een voor Nederland aantrekkelijk voorstel werd ingebracht: de Duitse autoriteiten waren bereid tot een kazerneruil met gesloten beurzen. Hiermee werd aan twee Nederlandse bezwaren tegemoet gekomen: er waren geen hoge kosten aan verbonden en het probleem van de provisorische legeringsomstandigheden van de troepen bij Hohne werd opgelost – een argument dat de regering in de kamerdebatten nadrukkelijk naar voren haalde. Bovendien boden de Duitsers ook nog oefenterreinen aan, waaraan het Nederlandse leger zo'n gebrek had, samen met woningen voor de Nederlandse militaire gezinnen. Hoewel de door SACEUR gewenste divisie niet in Duitsland zou worden gelegerd, waren de NAVO-autoriteiten toch tevreden met de 3000 man. Het voorstel werd op 9 maart 1962 door de chef van de Generale Staf in een nota aan de staatssecretaris uiteen gezet.

Hierin werd voor het eerst melding gemaakte van het Nederlandse 'ruilobject', de legerplaats Budel. Staatssecretaris Calmeyer toonde zich bereid deze overeenkomst in het kabinet te verdedigen.

Seedorf

Waar in de BRD de 3000 Nederlandse militairen precies gelegerd zouden worden, bleef nog enige tijd onzeker. Tijdens de discussies in het voorjaar en de zomer van 1962 hadden locaties als Delmenhorst, Bremen, Verden en Bassum de revue gepasseerd. Pas op 25 september 1962 kwam in de Legerraad het Duitse aanbod van Seedorf ter sprake, in het kader van het voornemen van de chef van de Generale Staf de Lichte Brigade in Hohne te vervangen door 41 pantserbrigade ter grootte van 3500 man. Dit tijdstip viel nagenoeg samen met de nieuwe operatiebevelen van NORTH-AG, waarin de vernietiging van de vijand ten oosten van de Weser werd voorzien. Het inzetgebied van 1 LK verschoof hiermee aanzienlijk in oostelijke richting, tot het gebied ten zuiden van Hamburg. Op 5 november 1962 werden de ondercommandanten over de plaatsing in Seedorf ingelicht. In de *Legerkoerier* van december 1962 werd het kazernecomplex aan alle defensiemedewerkers 'voorgesteld'.

De in 1956-1959 gebouwde legerplaats Seedorf, waar nog een Duitse pantserbrigade lag, bood voldoende mogelijkheden. Het tankbataljon (ongeveer 600 man) zou definitief in Hohne komen, al was een verplaatsing naar Bomlitz mogelijk aangezien de Britten legeringsproblemen in Hohne hadden. De Duitse regering stelde bovendien driehonderd woningen ter beschikking in Seedorf, Bomlitz, Walsrode en Zeven, waarvan de helft in de loop van 1963-1964 zou worden gebouwd; de andere helft was nog bewoond door gezinnen van Duitse militairen. Ook de lagere school in Zeven zou in de loop van 1963 door de Duitse autoriteiten ter beschikking worden gesteld. Boven-

Afb. 2 Nederlandse troepen in Celle (Foto: SMG/KL)

Nederland en Duitsland rond 1960

Afb. 3
Kaart van
Nederland en
Duitsland
rond 1960

dien werd de beschikbaarheid van het oefenterrein Garlstadt geregeld. De plaatsingsduur van de Nederlandse militairen werd bepaald op drie jaar voor gehuwden die hun gezin ter plaatse hadden, en twee jaar wanneer het gezin niet in Duitsland woonde.

In oktober 1962 werd beslist dat de Lichte Brigade per 1 februari 1963 werd opgeheven en de leiding over de Nederlandse troepen in Duitsland door 41 PABRIG werd overgenomen onder bevel van 4 Divisie. Op 15 mei 1963 werd de vaste kampstaf Seedorf onder majoor J. Strietman paraat gesteld. In augustus betrad 103 verkenningsebataljon, dat overigens geen organiek onderdeel van de brigade was, als eerste de kazerne. Op 18 september van datzelfde jaar vond in Seedorf de laatste van de periodieke realisatievergaderingen over de technische uitvoering van de kazerneruil plaats.

Budel

De Nederlandse tegenprestatie was het beschikbaar stellen van de legerplaats Budel, die plaats bood aan een Duitse opleidingseenheid van dezelf-

de omvang als de Nederlandse brigade in Seedorf. Een opleidingseenheid had voor Nederland het voordeel dat er geen omvangrijk oefenterrein beschikbaar behoefde te zijn, en het aantrekkelijke van Budel was dat het zo excentrisch lag dat het noch nadeel opleverde voor de dislocatie van 1 LK, noch sociale gevolgen had voor

beroepspersoneel van de KL voor wat betreft de beschikbaarheid van woningen.

Als vervolg op de belangrijke nota van 9 maart 1962 lichtte de staatssecretaris op 26 juni het kabinet in over deze keuze. Calmeyer gaf de ministers bovendien nog een militair-ope-

Afb. 4 Duitse troepen trekken in Limburg de Maas over tijdens de oefening Back Lash (1962) (Foto: SMG/KL)

rationeel argument voor de kazerne-ruil: in NAVO-verband kwamen parate onderdelen nu dichterbij hun inzetgebied, terwijl opleidingseenheden naar achteren werden geplaatst. Ook de driehonderd woningen die in Budel voor de Duitsers beschikbaar moesten komen, de enige kosten voor Nederland, achtte de staatssecretaris goed verdedigbaar; er kwamen immers door de verhuizing naar Duitsland weer woningen vrij! Minister Visser wachtte met een nadere bespreking van de nota in de ministerraad tot na de afhandeling van de financiële gevolgen van de Berlijnmaatregelen, zodat de legering pas op 29 juni aan de orde kwam. De raad gaf zijn fiat „ter bevordering van de strategische conceptie van de *forward strategy*”, al waren er wel enkele bezwaren van de minister van Volkshuisvesting over de extra woningen die in Budel moesten worden gebouwd. Op 20 juli schreef de minister van Defensie aan zijn Duitse collega dat Nederland met de legering van Duitse troepen instemde op dezelfde internationaal-rechtelijke basis als de legering van Amerikaanse troepen in Soesterberg (1954).

In de memorie van toelichting bij het plaatsingsvoorstel werd, om de laatste twijfel bij de kamerleden weg te nemen, benadrukt dat voorwaartse verdediging aan belang won, nu van nucleaire pariteit sprake was en dat er voor Nederland zelfs van „een onmiddellijk nationaal belang” sprake was. De Duitse herbewapening maakte nu een serieuze voorwaartse verdediging mogelijk en Nederland diende daarop verzoek van SACEUR en vanwege de ervaringen van de Berlijnse crisis zijn steentje toe bij te dragen.

Reacties uit ambtelijke kringen

Staatssecretaris Calmeyer deelde op 29 juni 1962 in de ministerraad mee dat de burgemeester van Budel enthousiast op de plannen had gereageerd. De commissaris van de koningin in Limburg zag ook geen

Afb. 5 Woningen voor Duitse militairen in Budel
(Foto: SMG/KL)

problemen, „mits provocerend optreden vermeden wordt” en er goede ontspanningsmogelijkheden voor de Duitse militairen werden geboden. Zijn Brabantse ambtgenoot, op wiens grondgebied de legering plaatsvond, was heel wat minder positief. Hij achtte de legering in Budel „niet erg gelukkig”. Budel was een gemeente met een „smokkelverleden” en dat was een ongunstige omgeving voor vreemde militairen die zich „psychologisch toch al meer los zullen voelen”. Bovendien woonden in Budel veel fabrieksarbeiders met een „weinig gunstige mentaliteit”, ontbrak het aan ontspanningsmogelijkheden en was de ligging te excentrisch. Door dit laatste ontbrak een „neutraliserende invloed van een grotere agglomeratie”. Kon het besluit niet meer worden teruggedraaid, dan wenste de commissaris in ieder geval meer politie.

Binnen de directie NAVO/WEU van het ministerie van Buitenlandse Zaken was reeds in 1960 over problemen gediscussieerd, die zouden kunnen optreden wanneer Duitse militairen in uniform in Nederland verschenen. Formeel bestond hiervoor geen

regeling omdat Duitsland geen partij was in het NAVO-statusverdrag. De secretaris-generaal, S.J. van Tuyll van Serooskerke, werd echter door staatssecretaris Van Houten geadviseerd de Duitsers, ondanks gebrek aan regelgeving, niet anders te behandelen dan de overige NAVO-bondgenoten. Van Houten merkte daarbij wel op dat de Duitse regering begrip moest tonen voor de „psychologische weerstanden” die in Nederland te overwinnen waren. Juist in de grote steden van het westen des lands achtte de staatssecretaris de kans op conflicten aanwezig wanneer daar geüniformeerde Duitsers zouden verschijnen.

Het belang van deze discussie was gelegen in de eerste, nog kleinschalige, toelating van Duitse militairen in Nederland. Om de opslag van Duitse munitie te controleren, had de Nederlandse regering in 1960 toestemming gegeven voor de permanente stationering van twee Duitse militairen bij Lieshout; vervolgens in juni 1961 voor de legering van zes Duitse militairen in Leeuwarden en in april 1962 voor legering in Vught in verband met de Duitse munitieschepen op Maas en Waal. In augustus 1961 had de Duitse

regering toestemming gevraagd toegang te verlenen aan *Fernmelde Bataillon 71*, dat werkzaamheden verrichtte voor de verbindingen van NORTHAG. Die toestemming kwam uiteindelijk in november. In september 1960 oefenden Duitse troepen in Limburg in het kader van NAVO-oefening *Flash Back*.

Reacties vanuit de maatschappij

De gematigde opstelling in ambtelijke kringen, waar tegen het principe van de legering van Duitse eenheden in Nederland geen verzet bestond, stond in schril contrast met de protesten uit communistische kring en uit verzetsorganisaties. Reeds op 28 februari 1962 kopte *De Waarheid*: 'Bonn wil *Wehrmacht* in ons land laten oefenen'. De krant maakte melding van geheime Duits-Nederlandse onderhandelingen die ertoe leidden dat de *Bundeswehr* – door *De Waarheid* consequent *Wehrmacht* genoemd – stap voor stap Nederland binnensloep. Volgens *De Waarheid* had de regering van de Bondsrepubliek in wezen nooit de Nederlandse onafhankelijkheid erkend, laat staan gerespecteerd. Revanchistische generaals en politici trachtten nu West-Europa via slinkse methoden opnieuw in hun macht te krijgen en de Nederlandse regering werkte daaraan mee! Haast paranoïde koppelde *De Waarheid* gebeurtenissen aan elkaar: de eerste Duitse munitietransporten bij Winschoten en in Oost-Brabant (augustus 1960); de verlening van het grootkruis in de orde van Oranje-Nassau aan Franz-Joseph Strauss (november 1960); de NAVO-oefening *Back Lash*, waarin Duitse troepen oefenden in het maken van een Maasovergang in Noord-Limburg (mei 1962) en de Duitse munitieopslag bij Lieshout (zomer 1962). Waren dit geen overtuigende bewijzen, zo redeneerde *De Waarheid*, voor de revanchistische ambities van de Duitse militaire leiding de opmarsroute naar Frankrijk in bezit te krijgen? De voorgenomen legering van Duitse troepen in het Belgische

Arendonk, waartegen in september 1961 door 2000 mensen in Brussel was geprotesteerd, paste bovendien feilloos in deze theorie! De personificatie van dit Duitse revanchisme vond *De Waarheid* vooral in generaal Adolf Heusinger, inspecteur-generaal van de *Bundeswehr* en vanaf maart 1961 de eerste Duitse voorzitter van het Militair Comité van de NAVO. *De Waarheid* betitelde hem voortdurend als *Wehrmacht*-generaal.

Het communistische dagblad was het enige dat uitgebreid op de plaatsing van Duitse troepen inging. Op 12 maart 1962 nam het een bericht van het Amerikaanse persbureau UPI over, dat Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland twee dagen daar-

nu zomaar aan de Duitsers afgestaan! *De Waarheid* ontwikkelde zich in de loop van 1962 en 1963 tot het platform waarin krachtig stelling werd genomen tegen de legering van Duitse troepen. De bevolking moest worden gemobiliseerd om het parlement zo ver te krijgen het regeringsvoornemen af te wijzen. Dit gebeurde op verschillende manieren. Een lijst met vele tientallen 'Bekende Nederlanders' werd geplaatst, die verklaarden dat er in Nederland voor het Duitse leger na de Tweede Wereldoorlog nooit meer plaats mocht zijn. Op deze lijst stonden uiteenlopende namen, zoals de Amsterdamse zanger Willy Alberti, de letterkundige Victor van Vriesland en de Leidse hoogleraar P.E. de Josselin de Jong. Boven-

Afb. 6 Nederlandse militairen bezoeken het voormalige concentratiekamp Bergen-Belsen nabij Hohne (Foto: SMG/KL)

voor tot overeenstemming waren gekomen over troepenlegering. De naam 'Budel' verscheen pas op 9 juli in de krant, toen twee dagen eerder op de Nederlandse radio de komst van 3000 Duitse militairen naar deze plaats was aangekondigd. Vanzelfsprekend had *De Waarheid* er geen goed woord voor over. De krant rekende haar lezers zelfs voor dat de legerplaats Budel de Nederlandse belastingbetaler sinds 1955 elf miljoen gulden had gekost, en dat werd

dien leende de krant zich voor oproepen tot protest, waaronder die van de oud-verzetsstrijders J. Brassier en N. Wijnen. Zij namen het initiatief tot een stille tocht in Budel, waar op de graven van daar in september 1944 door de Duitsers vermoorde verzetsstrijders kransen zouden worden gelegd. Op 26 januari 1963, in de koudste winter van de eeuw, trotseerden 1200 sympathisanten per bus, auto en trein sneeuw en ijs om in Budel hun steun te betuigen aan de

leus 'Geen Bundeswehr in Budel'. De auteurs Marga Minco en prof. dr. W.H. Nagel leidden de stoet, gevolgd door vertegenwoordigers van het 5 mei-comité, het Auschwitz-comité en het Verenigd Verzet. *De Waarheid* legde in haar verslag de nadruk op de gevarieerde achtergrond van de deelnemers; de wil van het Nederlandse volk werd door de regering geminacht. Zelfs de Duitse autoriteiten waren door deze mars bezorgd geworden, zo meldde de krant enige dagen later, want op 30 januari had de inspecteur-generaal van de Duitse landstrijdkrachten, luitenant-generaal Alfred Zerbel, een bezoek gebracht aan de generale staf in Den Haag, om zijn ongerustheid over mogelijk uitsstel van de legering te uiten.

De niet-communistische kranten maakten van de stille tocht nauwelijks melding. *Trouw* was nog het sympathiekst: de krant gaf als commentaar dat niemand in Nederland enthousiast was over de komst van Duitse troepen en dat een betoging daartegen dus positief moest worden beoordeeld. *De Telegraaf* verbaasde zich over het geringe aantal deelnemers, dat bovendien alleen uit de grote steden van het Westen kwam, terwijl er toch al maandenlang stemming was gemaakt was tegen de legering. Weliswaar stond ook deze krant niet te juichen bij het regeringsbesluit, maar de komst van de troepen was onvermijdelijk want militaire samenwerking met de Bondsrepubliek was noodzakelijk. Het Nederlandse volk kon dit goed scheiden van de problematiek van nazi-oorlogsmisdadigers. Ook de *NRC* meende dat '40-'45 niet mocht worden gekoppeld aan de discussie over de troepen.

Hoewel niemand Duitse militairen met genoegen in Nederland zag, betoogde de krant dat de huidige internationale constellatie vroeg om acceptatie van troepen op elkaars grondgebied, net zoals de Nederlanders ook Duitse toeristen accepteerden. *De Stem* stelde dat Duitsers nu „vreedzame geldverteerders” waren geworden en daarmee aan de Nederlandse samenleving een positie-

ve bijdrage leverden. „De historie draait verder. In wrok terugzien heeft geen zin”, zo verwoorde de krant de heersende opinie. Verzet tegen de legering in Budel was volgens *De Stem* stemmingmakerij tegen de NAVO en tegen de Westerse eensgezindheid.

Binnen de muren van het ministerie van Buitenlandse Zaken drong de commotie ook door. Op 1 februari stelde J.H. Kramer van de Directie Verdragen aan minister J.M.A.H. Luns voor de kwestie in het kader van het algemeen Nederland-Duits verdrag op 19 februari in de Tweede Kamer te behandelen en de stukken zeer kort voordien aan de kamerleden toe te zenden. „Veel meer dan vluchtig kennismaken van de stukken kunnen zij dan niet”, zo redeneerde de ambtenaar. Bovendien konden zo hinderlijke vragen van onwelwillende kamerleden vermeden worden. Ook aandacht door de pers moest zo gering mogelijk zijn. Hoewel dit laatste, op *De Waarheid* na, aardig lukte, kreeg de ambtenaar toch geen steun voor de versnelde behandeling.

Protestmars

De laatste grote manifestatie waaraan *De Waarheid* alle mogelijke steun verleende, was de protestmars die op 23 maart in Amsterdam vanaf de Dokwerker naar de Apollohal trok. Dit was de laatste kans het kamerdebat te beïnvloeden. Vergezeld van oproepen door Hella Haasse, Mari Andriessen en prof. dr. J. Presser, stelde het dagblad dat 'Budel' Nederland deel maakte van de agressieve, reactionaire en anti-democratische as Bonn-Parijs omdat via 'Budel' het Duits revanchisme zijn greep op West-Europa versterkte. Bovendien was de kans niet denkbeeldig dat de BRD de beschikking kreeg over atoomwapens, waardoor de situatie in Europa nog gevaarlijker zou worden. Aangevoerd door Paul de Groot en Marcus Bakker slingerde een, volgens *De Waarheid*, kilometerslange stoet van ongeveer drieduizend deel-

nemers door Amsterdam; de grootste demonstratie in jaren waarmee arbeiders, hoogleraren en verzetsstrijders van hun afschuw van Duitse troepen in Nederland getuigden. Een duidelijk signaal aan de politici was niet mogelijk, stelde *De Waarheid* vast. Bovendien zou de *Bundeswehr* door deze demonstratie hebben besloten de komst van kwartiermakers naar Budel enige tijd op te schorten. Opmerkelijk is hoe de niet-communistische pers met deze nationale manifestatie omging: volledig stilzwijgen. Voor de lezers van niet-communistische kranten was er geen demonstratie geweest!

Parallel aan de oproepen in *De Waarheid* werden vanaf oktober 1962 met grote regelmaat petitie aan het parlement aangeboden, door stadswijken als de Amsterdamse Florabuurt, Staatsliedenbuurt, Nieuwe Uilenburgstraat en communistische mantelorganisaties als de Nederlandsche Vrouwenbeweging, Algemeen Nederlands Jeugdverbond en de studentenvereniging Pericles (Amsterdam). Vele honderden handtekeningen bereikten op deze wijze het Binnenhof.

Parlementaire behandeling

Niet alleen op straat en in de partijkrant maar ook in het parlement toonde de CPN zich vasthoudend in zijn verzet tegen de vermeende groeiende Duitse militaire aanwezigheid in Nederland. Zo sprak mevrouw H.J. van Ommeren-Averink op 17 mei 1960 en 28 november 1961 in de Eerste Kamer over sympathieën met de nazi's die volgens haar nog steeds levend waren in de Duitse strijdkrachten, en verklaarde zij zich tegen de Duitse munitieopslag op Nederlands grondgebied. Marcus Bakker kritiseerde de aanwezigheid van Nederlandse troepen in Duitsland in het debat van 6 december 1961. Ruim een jaar later, op 24 januari 1963, bracht hij de legering in Budel ter sprake maar wist geen reacties bij andere partijen los te krijgen. De

minister volstond vijf dagen later met de opmerking dat de Kamer nog de gelegenheid zou krijgen zich uit te spreken.

Ook een tweede poging van Bakker, op 19 februari, toen hij wees op een hernieuwde komst van de 'Wehrmacht' in Nederland, lokte geen debat uit. Het wachten was op het geplande debat van 9 april 1963. Dit debat was de laatste kans voor de CPN. Na maanden van afwezigheid was zelfs P. de Groot weer in de Kamer aanwezig, maar Bakker deed het woord. Vanzelfsprekend toonde hij zich, gesteund door Lankhorst van de PSP, de felste tegenstander. Hij betoogde dat Nederland zijn veiligheid in handen legde van „een stel onverantwoordelijke avonturiers”, waarmee hij de Duitse Bondsregering bedoelde. CPN en PSP wensten geen Duitse uniformen in de Nederlandse straten, zowel vanwege de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, als de nazisympathieën en revanchistische gedachten die zij nog steeds duidelijk in de *Bundeswehr* waarnamen.

Hoewel van regeringswege wel werd toegegeven dat het een psychologisch moeilijke stap was geweest en J.H. Couzy (VVD) beklemtoonde nooit Duitse gevechtseenheden in Nederland te zullen accepteren, steunde een zeer ruime meerderheid het voorstel als een logisch uitvloeisel van de *forward strategy* en als oplossing voor legerings- en oefenproblemen. Achtereenvolgens verklaarden W. Wierda (PvdA), W.P.G. Assmann (KVP) en H.W. Tilanus (CHU) het verdrag, dat door staatssecretaris Calmeyer werd verdedigd, te steunen. De stemhouding was dan ook uitermate duidelijk: alleen CPN en PSP en drie pacifistische leden van de PvdA, F. Schurer, J. Koopman en H.M. Franssen, stemden tegen. Toen deze uitslag bekend werd, ontstond er enig tumult op de publieke tribune. Tegenstanders riepen kreten als 'schoften' en 'Auschwitz' naar de voorstemmers, maar erg indrukwekkend was dit toch niet. Volgens *De Stem* had de CPN niet meer dan 150 aanhangers naar het Binnenhof weten te krijgen en

volgens *Trouw* waren de communisten bewust op een relletje uit. *De Volkskrant* sprak over „geregisseerd kabaal”. *Het Vrije Volk* verbaasde zich niet over de grote kamermeerderheid; het was immers niet meer dan het aanvaarden van de West-Europese militaire integratie en het feit dat legers internationale belangen dienden. Omgekeerd waren Nederlandse militairen toch ook in Frankrijk en Duitsland aanwezig.

Ook de Eerste Kamer had met het voorstel weinig moeite, zij het dat de regering wel enige kritische opmerkingen kreeg over de keuze van de dag van het debat: 2 mei, dat was toch wel erg kort voor de herdenkingen van de Tweede Wereldoorlog. M. van der Stoep (PvdA) beklemtoonde dat hechte integratie van de BRD in de Westelijke alliantie de beste waarborg was tegen de herleving van het Duits nationalisme, maar hij achtte het wel wenselijk dat de Duitse militairen zich in Nederland terughoudend opstelden en begrip toonden voor Nederlandse gevoeligheden.

De meest kritische geluiden kwamen van senator Van Ommeren-Averink (CPN), die de regering verweet doof te zijn voor protestgeluiden uit de samenleving en de BRD karakteriseerde als militaristisch, expansionistisch en revanchistisch. Voor dit karretje liet Nederland zich nu spannen. H. van Riel (VVD), H. Algra (ARP) en J.W. van Hulst (CHU) steunden de regering onvoorwaardelijk. Uiteindelijk waren er slechts twee tegenstemmers, de beide CPN-senatoren.

Aankomst van de Duitse troepen

Aan de komst van de Duitse kwartiermakers in Budel ging een aantal periodieke realisatievergaderingen vooraf, voorgezeten door brigadegeneraal H.J. van Veen. De eerste vond op 18 maart 1963 in Den Haag plaats. In deze vergaderingen werd de technische uitvoering van de ruil zoals legering, huisvesting, bevoorradings- en scholing van de kinderen in

detail uitgewerkt. De Nederlandse regering verplichtte zich tot de bouw van driehonderd woningen en een lagere school bij Budel. In april 1963 kwamen de eerste Duitsers, in burger, naar Budel om de legerplaats in ogen-schouw te nemen. Die maand ont-rimde de KL de legerplaats en werd de Duitsers alle hulp aangeboden om de aankomst de volgende maand mogelijk te maken. Beide partijen wensten al het mogelijke te doen om de legering snel te laten geschieden. Op 19 april vond in Breda de laatste voorbereidende bespreking met de Duitse autoriteiten plaats.

De kwartiermakers, een *Vorkommando* van ongeveer zestig man uit de omgeving van Hamburg, kwamen op 20 mei in Budel aan. „Weinig opvallend reed de kleine kolonne voertuigen Nederland binnen” schreef de *NRC*. De Duitse militairen behoorden tot een opleidingsseenheid van de *Luftwaffe* en een transportbataljon. De *Legerkoerier* meldde: „Alles geschiedt zo tactvol mogelijk. Het Duitse kader vooral en ook de dienstplichtigen' (...) zullen zich buiten de legerplaats buiten diensturen – althans de eerste tijd – niet in uniform vertonen.” *Trouw* gaf een uitgebreid sfeerverslag uit het Brabantse dorp en meldde daarin: „De burgemeester denkt over de komst van de Duitse troepen als de meeste Nederlanders. Hij ziet geen reden tot juichen, maar vindt ook geen reden er tegen te protesteren.” Tevens maakte de krant er op attent dat Budel al 8 tot 9 procent buitenlanders binnen de gemeente had, namelijk de arbeiders van de zinkfabriek. De middenstand klaagde overigens ook niet, maar de gemeente had hen wel verzocht geen Duitse opschriften in de winkels te plaatsten, noch klanten in het Duits te woord te staan. Budel wilde geen Venlo worden.

Conclusie

De 'psychologische weerstanden' tegen Duitse uniformen in de Nederlandse straten waarover staatssecretar-

ris Van Houten in juni 1960 sprak, waren inderdaad in de Nederlandse samenleving aanwezig. Desondanks kwam de Nederlandse bevolking niet massaal in het geweer tegen het regeeringsvoornemen van Budel een Duitse kazerne te maken. Het lijkt er meer op dat de publieke opinie bereid was het als een noodzakelijk kwaad te accepteren in het kader van de NAVO-verdediging. Pers en politieke partijen, op CPN en PSP na, die zich toch al in de politieke marge bevon-

den, deden er alles aan emotioneel geladen uitingen geen kans te geven door snel met zakelijke argumenten als weerwoord te komen.

Bovendien geeft de geheimhouding van de onderhandelingen, de bijzonder summiere behandeling in de niet-communistische pers en de wens de parlementaire afhandeling zo snel mogelijk te laten verlopen, zodat de legering binnen de kortst mogelijke termijn een *fait accompli* was, de in-

druk dat de regering geen risico wilde lopen deze kwestie tot publiek debat te maken, waarin sentimenten een grote rol konden gaan spelen.

Voor de legerleiding kwam de kazerne-ruil als een geschenk uit de hemel. De Berlijnse crisis bleek een uitgelezen moment een kritische zwakte in de Nederlandse operationele oorlogsvoorbereiding op te heffen. Zonder kosten kreeg de KL de beschikking over legering nabij het potentiële inzetgebied, en over broodnodige uitbreiding van oefenfaciliteiten. Hierover was geen enkel kritisch geluid waarneembaar. De onderhandelaars van de KL waren zelfs bijzonder positief over hun contacten met Duitse militaire autoriteiten. De banden met de *Bundeswehr* waren vanaf de late jaren vijftig snel hechter geworden. Nederland had opslag- en opleidingsfaciliteiten verleend, liet Duitse troepen toe in het kader van NAVO-oefeningen en de KLu onderhandelde over de plaatsing van bases voor geleide wapens op Duits grondgebied. Bovendien was door de Berlijnse crisis en de oostwaartse verschuiving van de NAVO-verdedigingslijn nationaal en internationaal meer dan ooit een versterking van de conventionele bewapening aan het IJzeren Gordijn in de belangstelling gekomen. De Kennedy-regering bevorderde het denken in deze richting actief en zette daarmee binnen de NAVO de toon voor de discussie die uiteindelijk zou leiden tot *flexible response* als nieuwe strategie in 1967. ■

Literatuur

- Handelingen der Staten-Generaal*
B. Schoenmaker en J. Janssen (ed) *In de schaduw van de muur. Maatschappij en krijgsmacht rond 1960* Den Haag, 1997.
- J. Hoffenaar en B. Schoenmaker *Met de blik naar het Oosten. De Koninklijke Landmacht 1945-1990*. 's-Gravenhage, 1994.
- J. Hoffenaar (ed) *M.R.H. Calmeyer. Herinneringen. Memoires van een christen, militair en politicus*, 's-Gravenhage, 1997.
- P.H. Kamphuis e.a. (ed) *Een unieke samenwerking. Het Duits-Nederlandse Legerkorps*. Den Haag, 1996.

Bronnen

- Centraal Archieven Depot ministerie van Defensie, Rijswijk*
Notulen van de bijeenkomsten van de Verenigde Chefs van Staven
Kwartiermeester Generaal doss. 16.969
Ministerie van Defensie doss. 275.010
Militair attaché Bonn
Archief 121 Lichte Brigade
- Archief ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag*
doss. 912.231 conflict Geallieerden om Berlijn
doss. 999.4 plaatsing NIKE-raketten in West-Duitsland
doss. 921.2 Nederlands-Duitse militaire betrekkingen
- Algemeen Rijksarchief, Den Haag*
Notulen van de ministerraad
- Semistatisch archief Koninklijke Landmacht, Den Haag*
Notulen van de Legerraad

Uitzendingen als gedragswetenschappelijk onderzoeksobject in de KL

drs. A. Flach*

Inleiding

Sinds 1990 neemt Nederland in toenemende mate deel aan internationale vredes- en crisisbeheersingsoperaties. Wijzigingen voor de organisatie en het personeel van de KL bleven als gevolg hiervan niet uit. Het takenpakket van de individuele militair is ingrijpend veranderd: het opgeleid worden voor uitzending, en het daadwerkelijk uitgezonden worden, bepalen tegenwoordig voor een belangrijk deel de taakuitvoering van de militair.

De deelname aan crisisbeheersingsoperaties kent haar eigen geschiedenis. Zoals zo vaak, ontwikkelde het hele proces zich met vallen en opstaan. Praktijkervaringen noodzaakten regelmatig aanpassing van beleidsaspecten, maar ook theoretische aannames konden in de loop van de jaren worden getoetst en zonodig worden bijgesteld. Voor een blijvende effectieve en efficiënte inzetbaarheid van militairen tijdens crisisbeheersingsoperaties bleken diverse factoren van belang, zoals materiële, logistieke, geneeskundige en psychologische ondersteuning. Dit artikel richt zich op het gedragswetenschappelijke onderzoek ten behoeve van evaluatie, aanpassing en verbetering van de *psychologische ondersteuning* voor, tijdens en na terugkeer van uitzendingen.

* Mevrouw drs. A. Flach is als psycholoog werkzaam bij de Afdeling Gedragswetenschappen van de Koninklijke Landmacht.

Veel militairen hebben in de loop der jaren één of meer keren als respondent meegedaan aan gedragswetenschappelijk onderzoek. Hoewel zoveel mogelijk resultaten van gedragswetenschappelijk onderzoek ook worden teruggekoppeld aan de respondenten, bestaat de laatste tijd de indruk dat sommigen door de vele onderzoeken gewijd aan uitzendingen, door de bomen het bos niet meer zien. Om in deze lacune te voorzien, wordt in dit artikel een overzicht gegeven van de gedragswetenschappelijke onderzoeken die door de Afdeling Gedragswetenschappen (GW) van de Koninklijke Landmacht vanaf 1987 zijn verricht met betrekking tot uitzendingen. Daarbij wordt tevens aangegeven wat de implicaties zijn geweest van het onderzoek.

Een deel van de onderzoeken is uitgevoerd samen met de Afdeling Individuele Hulpverlening. In goed overleg met GW wordt er ook door de Koninklijke Militaire Academie onderzoek gedaan naar ervaringen met uitzendingen. Onderzoeksresultaten van de KMA blijven in dit artikel echter buiten beschouwing, mede omdat dat onderzoek fundamenteeler van aard is en over meerdere jaren is uitgespreid.

Veel van het beleid en de maatregelen die zijn genomen door de KL in het kader van psychologische ondersteuning is gebaseerd op eerdere studies van personele aspecten van het moderne gevecht die door GW zijn uitgevoerd. De thema's van deze studies hadden betrekking op het systema-

tisch beschrijven en onderzoeken van wetenschappelijke kennis en internationale ervaringen op het gebied van de moderne versie van traditionele gevechtssituaties. Deze studies hebben de weg geplaveid voor de aandacht voor psychologische ondersteuning tijdens crisisbeheersingsoperaties. De adviezen en aanbevelingen zijn dan ook geïmplementeerd in de nieuwe taakstellingen van de KL. Deze studies en de implementatie ervan zullen in een volgend artikel aan de orde komen.

Psychologische ondersteuning

Crisisbeheersingsoperaties verschillen op allerlei punten van traditionele oorlogen. Zo worden militairen bij crisisbeheersingsoperaties meestal niet ingezet om te vechten, maar juist om strijdende partijen uit elkaar te houden (*peacekeeping* en *peace-enforcing*), om humanitaire hulp te bieden of om stabilisatie van een getekende vrede te handhaven en verder te bewerkstelligen (bijvoorbeeld bij het huidige optreden van de SFOR-troepen in voormalig Joegoslavië). Al langer was bekend dat oorlogs- en gevechtservaringen niet alleen kunnen leiden tot fysieke verwondingen bij militairen, maar tevens tot psychische schade. Inmiddels is bekend dat ook deelname aan crisisbeheersingsoperaties de oorzaak kan zijn van psychische schade bij militairen (o.a. Bramsen, Dirkzwager & Van der Ploeg, 1997; Willigenburg & Alkemade, 1995).

Afb. 1
Nederlandse
UNPROFOR-
militairen in
voormalig
Joegoslavië
 (Foto: SMG/KL,
 René van Bakel)

Stress

In de praktijk van crisisbeheersingsoperaties is namelijk duidelijk geworden dat de operaties voor de betrokken militairen lang niet altijd vreedzaam verlopen. De operaties blijken regelmatig gevaarlijk en conflictgeladen te zijn, waarbij de strijdende partijen geweld, gijzelingen en terreur niet schuwen als het gaat om VN- of NAVO-militairen.

Tegelijk echter zijn de militairen zelf vaak gebonden aan strikte regels van de VN of de NAVO met betrekking tot de uitvoering van interventie- en zelfverdedigingsmaatregelen. Het werken in een oorlogsgebied zonder daadwerkelijk te kunnen ingrijpen, kan machteloosheid bij militairen oproepen. Uiteraard zijn de ervaren machteloosheid en de strikte regels

afhankelijk van het soort operatie, en valt te verwachten dat dit bij *peace-keeping* operaties een sterkere rol speelt dan bij bijvoorbeeld het huidige optreden van de NAVO in voormalig Joegoslavië, of bij humanitaire hulpverlening.

De aanwezige bedreiging, machteloosheid en het daadwerkelijk meemaken van ingrijpende gebeurtenissen kunnen de oorzaak zijn van stress bij militairen, waardoor het functioneren van de militair op lichamelijk, psychisch en sociaal gebied kan worden verminderd.

Bovendien is gebleken dat de periode van uitzending ook op andere gebieden stress kan veroorzaken: het voor langere tijd afwezig zijn uit de vertrouwde dagelijkse woon- en werk-

omgeving en het functioneren in een ander land, met een vreemde taal en cultuur, brengt een aanpassings- en verwerkingsproces op gang waarin soms problemen kunnen ontstaan.

Doelen

Noch de VN, NAVO of WEU heeft een doctrine of duidelijk beleid op het gebied van psychologische ondersteuning voor, gedurende en na afloop van de inzet bij crisisbeheersingsoperaties. Elk land van waaruit militairen worden uitgezonden, heeft zijn eigen verantwoordelijkheid op dit gebied. De Nederlandse KL heeft in dit verband geleidelijk aan, op basis van ervaringen in de praktijk en wetenschappelijk onderzoek, een psychologisch ondersteuningstraject ontwikkeld, dat bestaat uit een integraal zorgpakket. Met psychologische ondersteuning wordt bedoeld: alle ondersteuning op het gebied van personeelszorg die te maken heeft met het psychisch welzijn van militairen. Psychologische ondersteuning bij uitzendingen heeft meerdere doelen:

- Voor de organisatie is het van belang de inzetbaarheid van het personeel te handhaven, uitval als gevolg van gevechtstress te voorkomen en psychische schade op langere termijn te beperken.
- Voor het individu is het van belang dat de stress op een goede manier wordt verwerkt, waardoor langdurige psychische schade kan worden voorkomen of behandeld. Bovendien is het wenselijk dat het individu niet wordt voorzien van het stigma 'gek', maar dat psychologische ondersteuning wordt toegepast in de context van 'normale reacties op abnormale situaties'.

Het ondersteuningstraject van de KL begint met selectie en screening voorafgaand aan uitzending en loopt, via ondersteuning voor militair en thuisfront tijdens uitzending, door tot en met nazorg en veteranenzorg op korte en langere termijn na terugkeer van uitzending. Gedragswetenschappelijk onderzoek, gericht op het bestuderen en in kaart brengen van aspecten van gedrag, heeft bij de ontwikkeling van

dit ondersteuningstraject een belangrijke rol gespeeld.

Libanon

De uitzending van Nederlandse militairen naar de VN-operatie in Libanon (Unifil) was na Korea de eerste crisisbeheersingsoperatie waaraan de Nederlandse krijgsmacht een grootschalige bijdrage (een pantserinfanteriebataljon) leverde. Zo'n achtduizend KL-militairen zijn in de periode 1979-1985 uitgezonden naar Libanon, van wie het merendeel bestond uit dienstplichtigen. Psychologische ondersteuning vond aanvankelijk nauwelijks plaats. Tijdens de operatie vielen – zoals verwacht – weinig doden en gewonden aan de kant van de vredesmilitairen.

In het uitzendgebied bleken de militairen echter wel te worden geconfronteerd met talloze geweldsincidenten en ingrijpende ervaringen. Slachtoffers van dergelijke ervaringen bleven dan ook niet uit. Kort na 1985 werden de eerste signalen opgevangen dat het leven niet voor elke militair na terugkeer weer gewoon zijn gang ging. Bij de Afdeling Individuele Hulpverlening meldden zich militairen die blijvende klachten hadden ontwikkeld na terugkeer, veelal gerelateerd aan de uitzending naar Libanon. De Libanon-operatie is zo het vertrekpunt geworden van waaruit psychologische ondersteuning bij crisisbeheersingsoperaties op gang is gekomen.

Evaluatie van de nazorg

Besloten werd allereerst tot een systematische evaluatie van de nazorg aan Unifil-militairen, om zo inzicht te krijgen in de behoefte aan nazorg van de Libanon-militairen en de ernst van de problematiek. Het onderzoek werd uitgevoerd door de Afdeling GW (Van der Beek, Van Onzenoort & Verkuyll, 1987). In het onderzoek bleek dat tussen de 2,5 en 10 procent van de Libanon-militairen op de een of andere manier gebruik had gemaakt van nazorg als gevolg van psychische en/of psychosomatische klachten,

Afb. 2 Vertrek van Nederlandse UNPROFOR-militairen naar voormalig Joegoslavië (Foto: SMG/KL, René van Bakel)

hetzij bij civiele, hetzij bij militaire instanties.

De belangrijkste psychische klachten waren aanpassingsproblemen, depressiviteit en agressiviteit. In het onderzoek werd duidelijk dat zeer veel militairen op de een of andere wijze met ernstige vormen van geweldsincidenten te maken hadden gehad, en dat hoe meer deze van nabij werden meegemaakt, hoe groter de behoefte aan nazorg was. Verder bleek dat bepaalde factoren bijdroegen aan de ontwikkeling van problematiek. Met name 'vluchters', militairen die naar Libanon waren gegaan om de problemen die ze in Nederland hadden te ontlopen, bleken na terugkeer meer problemen te hebben. Ook militairen die na terugkeer een gebrekkige sociale integratie vertoonden, bleken meer behoefte aan nazorg te hebben.

Gevechtstress

Enkele jaren daarna is een tweede studie uitgevoerd naar de impact van de Unifil-operatie op het psychosociaal functioneren van militairen (Knoes-

ter, 1989). In een literatuur- en dossieronderzoek werd een inventarisatie gemaakt van de oorzaken, gevolgen en verwerking van traumatische ervaringen en gevechtstress.

Een traumatische ervaring heeft als kenmerken: machteloosheid, een acute ontwrichting van het bestaan en een gevoel van extreem onbehagen. Elke traumatische ervaring brengt een verwerkingsproces op gang. De acute reactie op traumatische ervaringen tijdens uitzending wordt 'gevechtstress' genoemd, deze is dus gerelateerd aan de gevechtssituatie zelf. Behandeling van gevechtstress is van belang om de inzet te handhaven en langdurige nadelige gevolgen te beperken. De behandeling is gebaseerd op de principes: onmiddellijkheid (zo snel mogelijk laten plaatsvinden), nabijheid (zo dicht mogelijk bij de 'werkplek') en verwachting (terugkeer naar de eigen eenheid).

Gevechtstress kan ook tijdens vredesoperaties ontstaan. De strijdende partijen in Libanon bleken gebruik te maken van geweld ten opzichte van VN-militairen; de Unifillers werden

geconfronteerd met beschietingen, persoonlijke bedreiging met wapens, de aanblik van doden en gewonden, gijzeling en andere negatieve ervaringen. Omdat er geen gebruik mocht worden gemaakt van wapens en de uitkomst van de situatie vaak onvoorspelbaar was, waren in deze situaties gevoelens van machteloosheid, extreem onbehagen en soms een acute ontwrichting van het dagelijks bestaan, kenmerkend.

Tijdens de verwerking van traumatische ervaringen wisselen fases van ontkenning en vermijding elkaar af. Ontkenning komt tot uiting door te doen alsof er niets is gebeurd, waardoor te sterke emoties worden onderdrukt. Bij herbeleving dringt de traumatische ervaring zich op, bijvoorbeeld in nachtmerries of *flashbacks*.

Na verloop van tijd treedt meestal

herstel op en ontstaat er een integratie van de ervaring bij de persoon. Wanneer de processen van ontkenning en vermijding echter blijven voortbestaan, en er als gevolg daarvan symptomen optreden als nachtmerries, het beperkt ervaren van gevoelens, angst, en zich bovendien verschijnselen van hyperalertheid voordoen – zoals moeite met slapen, concentratieproblemen, prikkelbaarheid – wordt gesproken van een posttraumatische stressstoornis. Ook militairen die ingrijpende ervaringen in het uitzendgebied hebben meegemaakt, kunnen hier last van krijgen.

Nieuwe kerntaken

Vanaf 1990 werd het duidelijk dat crisisbeheersingsoperaties steeds meer

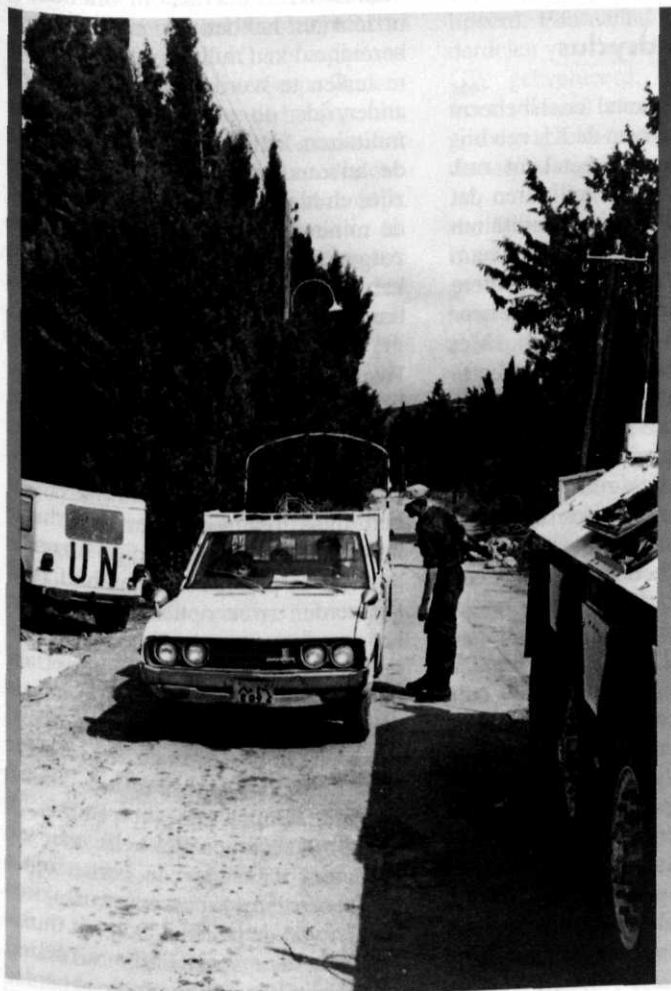
tot de kerntaken zouden gaan behoren van de KL. Het einde van de Koude Oorlog leidde ertoe dat de aandacht van allerlei landen steeds meer uitging naar regionale conflictharden in de wereld. Optredens van de VN, van de NAVO of humanitaire hulpverlening in het buitenland begonnen zich af te tekenen als de toekomstige taken van de KL. Deze veranderingen hadden drastische gevolgen voor de organisatie van de KL, maar ook voor de werkzaamheden van de militairen. Zo kon het gebeuren dat militairen die voor de KL hadden gekozen op grond van toenmalige werkzaamheden, plotseling werden geconfronteerd met totale wijzigingen in het takenpakket.

Bovendien deden vanaf 1992 beroepsmilitairen met een contract voor bepaalde tijd (BBT'ers) hun intrede in de organisatie, als gevolg van een op handen zijnde afschaffing van de dienstplicht (in 1996 definitief gerealiseerd). Voor de KL was het daarom van belang te weten hoe de beroepsmilitairen stonden tegenover de veranderde taakstelling en ten opzichte van uitzendingen. Een aantal onderzoeken werd in dit kader in de loop van de jaren door GW uitgevoerd.

Houding BOT'ers

Allereerst werd een onderzoek uitgevoerd onder beroepsmilitairen met een contract voor onbepaalde tijd, de BOT'ers (Van der Wilk & Willigenburg, 1992). Het merendeel van de BOT'ers dat in 1992 in dienst was bij de KL, had voor de KL gekozen in een tijd waarin de ontwikkelingen met betrekking tot uitzendingen nog niet waren voorzien.

Door de Afdeling GW werd onderzocht of het beroepspersoneel van de veranderingen in taakuitoefening op de hoogte was en hoe men de veranderingen waardeerde. In het onderzoek gaf 85 procent van de BOT'ers aan op de hoogte te zijn van de veranderde taakstelling van de KL, te weten: de deelname aan crisisbeheersingsoperaties. Meer dan de helft van de beroepsmilitairen vond echter ook dat de uitzending op vrijwillige basis zou moeten plaatsvinden. →

Afb. 3
Voertuig-
controle door
militairen van
44 Pantser-
infanterie-
bataljon in
Libanon

(Foto: SMG/KL)

Bovendien vond in 1992 ruim tweederde van de beroepsmilitairen dat het Nederlandse leger onvoldoende is opgeleid voor VN-operaties. De meerderheid, 58 procent van de BOT'ers, is in het onderzoek van mening dat de partner er negatief tegenover staat, wanneer de militair zich vrijwillig zou aanmelden voor uitzending.

Houding BOT'ers en BBT'ers

Naar aanleiding van een brief van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, waarin het personeel werd geïnformeerd over het beleid ten aanzien van uitzending van beroepsmilitairen, werd in 1993 opnieuw onderzoek verricht naar de mening van beroepsmilitairen (GW, Sectie Beleidsonderzoek). Aan zowel BOT'ers als BBT'ers werd gevraagd of ze bereid zijn uitgezonden te worden, wanneer ze daarvoor zouden worden aangevraagd. In het onderzoek geeft 91 procent van de BOT'ers aan, bij aanwijzing voor een uitzending daadwerkelijk te gaan, 5 procent geeft aan te weigeren en 4 procent van de BOT'ers twijfelt of ze gaan of niet.

Bij de BBT'ers liggen deze percentages anders. Van hen zegt 78 procent daadwerkelijk te gaan, echter: 14 procent gaat niet, en 8 procent weet het nog niet. Opvallend is dat wanneer wordt gevraagd hoe groot men de kans acht om binnen twee jaar te worden uitgezonden, de BOT'ers dit op 50 procent schatten, terwijl de BBT'ers dit op 70 procent schatten.

In het *Mission Statement* KL staat dat de KL steunt op de gemeenschappelijke inzet van militairen, burgerpersoneel en reservisten. De mogelijkheid bestaat dus dat ook burgerpersoneel vaker dan voorheen zal worden ingezet bij crisisbeheersingsoperaties. In dit kader is door GW een onderzoek uitgevoerd naar de mening van burger en militair personeel hierover (Alkemade & Sluijter, 1995). Het inzetten van burgers bij verschillende situaties (van humanitaire hulpverlening tot crisisbeheersing) wordt in het onderzoek door het merendeel van de burgers en militairen onderschreven.

Wel vindt het merendeel van de burgers dat dit op vrijwillige basis dient te geschieden, terwijl een groot deel van de militairen vindt dat het verplicht moet zijn.

Het merendeel van de burgers zegt bereid te zijn te worden uitgezonden. Het percentage varieert van 60 procent voor crisisbeheersing in veilige gebieden, 72 procent voor humanitaire hulpverlening, tot en met 77 procent voor rampenbestrijding.

Wat verder naar voren komt is dat 15 procent van het militair personeel van mening is dat er op het moment van het onderzoek persoonlijke omstandigheden zijn om niet te worden uitgezonden. Van deze groep geeft 40 procent aan vanwege medische redenen niet uitzendbaar te zijn, voor 44 procent gaat het om redenen in de thuissituatie.

Uitzendcyclus

Het toegenomen aantal crisisbeheersingsoperaties waaraan de KL een bijdrage heeft geleverd, betekent ook een toegenomen aantal militairen dat wordt uitgezonden. Voor militairen die langer in de organisatie werkzaam zijn, betekent dit dus ook een grotere waarschijnlijkheid om meer dan eenmaal te worden uitgezonden. Met name de BOT'ers krijgen hiermee te maken, vanwege hun permanente aanwezigheid in de KL-organisatie.

Vorbereiding op uitzending, de periode van uitzending zelf, en de aanpassing en verwerking na terugkeer in het dagelijks leven, kunnen een aanzienlijke impact hebben op het leven van militair en thuisfront. Op dit moment wordt bij militaire operaties de norm van 1:2 gehanteerd bij uitzendingen: personeel wordt een half jaar uitgezonden en daarna 1 jaar niet. Deze huidige uitzendcyclus (ook wel 'uitzendbeleid' genoemd) van 1:2 dient als uitgangspunt voor de planning van het voortzettingsvermogen na militaire operaties. De uitzendcyclus berust overigens niet op resultaten van onderzoek, maar is gebaseerd op de resultaten van een weloverwogen 'educated guess'.

In de praktijk is eveneens gebleken dat militairen na terugkeer van een uitzending minimaal een half jaar nodig hebben om zich opnieuw aan te passen aan gezin, sociale omgeving en werk. Deze periode wordt ook wel de 'recuperatietermijn' genoemd. Wanneer een militair na een jaar wéér uitgezonden kan worden, betekent dit volgens het formeel vastgestelde beleid dat de militair daarvan een half jaar van tevoren op de hoogte wordt gesteld. Dit houdt in dat er na een half jaar van recuperatie (aanpassen) meteen weer een half jaar van voorbereiding op de nieuwe uitzending van start gaat. Dit kan ertoe leiden dat militair en gezin steeds bezig zijn ofwel de vorige uitzending te verwerken, ofwel zich voor te bereiden op de volgende.

Voor de KL is het daarom van belang inzicht te hebben in enerzijds de bereidheid van militairen om meerdere malen te worden uitgezonden, en anderzijds de uitzendbaarheid van militairen, dat wil zeggen: hoe lang de uitzendperiode maximaal mag zijn, en hoe lang de recuperatieperiode minimaal moet zijn om ervoor te zorgen dat de militair langdurig goed kan blijven functioneren in werk- en thuissituatie.

Twee opties

Een aantal jaren geleden is een eerste onderzoek gestart naar de uitzendcyclus (Schoneveld-van Dorsten, 1994). In een steekproef van militairen en hun thuisfront werd gevraagd naar hun mening over de huidige uitzendtermijn, de periode van een half jaar. Er werden twee opties aangeboden: het handhaven van de huidige termijn, met een tussentijds verlof en minstens een jaar recuperatie; en als tweede optie het verkorten van de uitzendperiode naar 4 maanden, zonder tussentijds verlof en met minstens 8 maanden recuperatie (het Belgische model). Ongeveer de helft van de militairen was voor de eerste optie (53 procent), 44 procent was voorstander van de tweede. Ook het thuisfront liet een soortgelijke verdeling zien. Vooral de militairen die al eerder

waren uitgezonden, hadden een sterke voorkeur voor de eerste optie (94 procent); van degenen die nooit waren uitgezonden was 43 procent voor de eerste optie.

Op grond van de aanbevelingen uit dit rapport is het huidige uitzendbeleid gehandhaafd. Een beperking van het onderzoek was dat het slechts is gebaseerd op de opvattingen van het personeel. De mening van het personeel kan echter verschillen met dat wat het beste voor hen is. Er is daarom uitgebreid onderzoek gestart naar de uitzendbereidheid en uitzendbaarheid van militairen.

Het eerste deel hiervan, dat de uitzendbereidheid van personeel onderzocht, is inmiddels afgerond (Bergman & Bekink, 1996). Het ligt voor de hand dat de uitzendbereidheid van grote invloed is op de arbeidssatisfactie van het personeel, het moreel, de betrokkenheid bij de KL als organisatie en het personeelsverloop. Onderzocht werd in hoeverre de huidige uitzendcyclus voor het BOT-personeel aanvaardbaar is, omdat voor deze groep militairen de kans op herhaalde uitzending verreweg het grootst is. In de resultaten bleek 55 procent van het personeel de huidige uitzendcyclus niet aanvaardbaar te vinden. Bovendien was 9 procent van de BOT'ers van plan vanwege de huidige uitzendcyclus een baan te gaan zoeken buiten de KL. Vooral het hebben van een partner of van jonge kinderen bleek te leiden tot een negatievere attitude. Er werden geen verschillen gevonden tussen BOT'ers die meerdere malen waren uitgezonden en BOT'ers die geen of slechts eenmalige uitzending hadden.

Wat echter ook bleek, was dat een groot deel van de ondervraagde BOT'ers weinig daadwerkelijk te maken had gehad met de huidige uitzendcyclus en dat de huidige uitzendcyclus voor hen dus theorie was. Bij degenen die wel meer dan eens waren uitgezonden, had er veelal langer dan een jaar tussen de uitzendingen gezeten.

Op dit moment is een tweede deel van het onderzoek op het gebied van de

uitzendcyclus aan de gang, waarin de uitzendbaarheid van militairen centraal staat.

Psychologische ondersteuning en effectiviteit

In de loop der jaren heeft de psychologische ondersteuning rondom uitzendingen bij de KL zich steeds meer uitgebreid en is stevig verankerd in de organisatie. Inmiddels is een integraal pakket ontwikkeld (en toegepast) met maatregelen, voorafgaand, tijdens en na uitzendingen. Een goed zorgbeleid dient op goede theoretische uitgangspunten te zijn gebaseerd. Hoewel het Nederlandse beleid *in de praktijk* is gegroeid, liggen er wetenschappelijke uitgangspunten aan ten grondslag, dan wel is het in de praktijk gevalideerd. Een aantal afzonderlijke onderdelen van de ondersteuning is door GW geëvalueerd: het Situatie-Centrum (Sitcen) van de KL, de reïntegratiegesprekken en de screening van dienstplichtigen.

Het Sitcen

Eind 1994 werd in voormalig Joegoslavië een aantal militairen vastgehouden door de strijdende partijen aldaar. In die periode heeft het Sitcen van de KL veel werk verricht. Het Sitcen functioneert 24-uur per dag en is bereikbaar voor zowel KL-eenheden in het buitenland als voor bij de uitzending betrokken relaties van uitgezonden militairen. Het Sitcen fungeert als meldingspunt voor berichten en meldingen van commandanten en ontvangt situatierapporten van commandanten van de uitgezonden eenheden.

Door GW werd in 1995 een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de werking van het Sitcen (Alkemade & Bergman). Men onderzocht in hoeverre het Sitcen in staat is geweest gedurende een turbulente periode als eind 1994, adequate informatievoorziening te verzorgen voor het thuisfront van vastgehouden militairen, het thuisfront-comité en het personeel van het Sitcen.

Geconcludeerd werd dat het Sitcen in voldoende mate voor adequate informatievoorziening heeft gezorgd. Zowel relaties van militairen als het thuisfrontcomité waren in ruime mate tevreden over de werkzaamheden van het Sitcen. De informatie van het Sitcen werd beoordeeld als zeer betrouwbaar en belangrijk. Voor de medewerkers van het Sitcen bleek de periode belastend te zijn geweest: de werkdruk was hoog als gevolg van grote hoeveelheden (emotionele) telefoongesprekken, en lange werktijden. Op grond van de evaluatie zijn wijzigingen aangebracht in de werking van het Sitcen. In noodsituaties zijn meer mensen beschikbaar voor de telefoonbemannings, en er is een intensievere samenwerking tot stand gekomen tussen het Sitcen en het thuisfront-comité.

Reïntegratiegesprekken

Vanaf 1993 voert de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD) zo'n acht weken na terugkeer uit het uitzendgebied een reïntegratiegesprek met militairen. Het reïntegratiegesprek is bedoeld om militairen van elkaars ervaringen na thuiskomst te laten leren. In 1995 werd door GW een evaluatieonderzoek uitgevoerd over de reïntegratiegesprekken (Schooneveld-van Dorsten & Swanenberg). Bij deze evaluatie kwamen nogal wat knelpunten naar voren. Zo stond bijna de helft van de ondervraagden negatief ten opzichte van de gesprekken. Er was vooral onduidelijkheid over het doel, en ontevredenheid over de inhoud van de gesprekken. Volgens de meeste militairen leverde het gesprek geen bijdrage aan waar het eigenlijk voor bedoeld was: de draad weer op te pakken, zowel thuis als op het werk, en van elkaar te leren. Toch vinden de militairen dat het reïntegratiegesprek wel past binnen het kader van de personeelszorg.

Op grond van het onderzoek is een aantal veranderingen aangebracht in de manier waarop de reïntegratiegesprekken plaatsvinden. Zo worden militairen en commandanten beter geïnformeerd over het doel en de opzet van het gesprek, worden de ge-

sprekken tegenwoordig decentraal georganiseerd en worden partners en gezinsleden er meer bij betrokken. Tegelijk heeft de MDD zich erop toegelegd om de gesprekken beter te standaardiseren en de begeleiders beter op te leiden voor de gesprekken.

Screening

Een uitzending kan op allerlei manieren een stressvolle gebeurtenis zijn. In het belang van zowel personeel als organisatie is het daarom wenselijk alleen die militairen uit te zenden, die ook daadwerkelijk geschikt zijn. Bij dienstplichtigen werd uitzendgeschiktheid vanaf 1993 vastgesteld door middel van een screening. Het doel van de screening enerzijds het voorkomen van aanpassingsproblemen en anderzijds het beperken van het aantal gevechtstress-slachtoffers en van ontwikkeling van posttraumatische stressstoornissen. Het model voor de screening is ontwikkeld door de Afdeling Gedragwetenschappen. Een tweetal evaluatieonderzoeken is naderhand uitgevoerd naar de werking van de voorspellende waarde van de screening van dienstplichtigen.

In het eerste onderzoek is het uitzendadvies dat de betrokken militair bij de screening had gekregen, vergeleken met de prestaties van de dienstplichtigen in het uitzendgebied en de beoordelingen van het functioneren door het kader (Van Slagmaat & Weterings, 1996). In het onderzoek bleek de voorspellende waarde van de screening te voldoen: het uitzendadvies dat de militair had gekregen bij de screening bleek samen te hangen met de beoordeling van het functioneren van de dienstplichtigen in het uitzendgebied. Het kader was zeer tevreden over het functioneren van dienstplichtigen. Persoonlijke problematiek bij gescreende dienstplichtigen werd nauwelijks geconstateerd en onaanvaardbaar gedrag bleek zelden voor te komen.

In het tweede onderzoek naar de screening stond de relatie tussen het uitzendadvies bij de screening en

voortijdige repatriëring uit het uitzendgebied centraal (Van Slagmaat, 1997). Niet alle uitgezonden dienstplichtigen zijn gescreeend, onder meer omdat de screening pas in 1993 is ingevoerd. Voortijdige terugkeer uit het uitzendgebied bleek duidelijk veel meer voor te komen onder niet-gescreende dienstplichtigen dan onder hen die wel waren gescreeend (5.6 procent versus 2.5 procent). Dit betekent dat de screening wel degelijk effectief is geweest, en dat met behulp van de screening juist die militairen niet zijn uitgezonden die een verhoogd risico liepen om eerder terug te keren, vanwege medische, psychosociale redenen of criminele activiteiten.

Het screeningsprotocol zoals dat bij de dienstplichtigen werd gehanteerd, is voor een belangrijk deel geïntegreerd in de selectieprocedure van BBT- en BOT-personeel. Op grond van de positieve ervaringen met de screening van dienstplichtigen, is de selectie van BBT'ers en BOT'ers, daar waar deze voor verbetering in aanmerking kwam, inmiddels op verschillende punten aangepast.

Psychische gevolgen van uitzending

Psychologische ondersteuning betekent natuurlijk niet dat alle problemen kunnen worden voorkomen. Het is onvermijdelijk dat telkens na uitzending een percentage militairen zodanige verwerkingsproblematiek ondervindt dat verdere begeleiding en behandeling nodig is. Het is voor de KL van belang de problematiek bij militairen als gevolg van uitzendingen *vroegtijdig* te onderkennen omdat dan kan worden volstaan met een kortdurende behandeling, waardoor lange-termijnschade wordt voorkomen. Soms zijn de oorzaken van de problematiek aanwijsbaar, bijvoorbeeld omdat ze zijn gerelateerd aan het meemaken van ernstig aangrijpende ervaringen in het uitzendgebied. Voor de KL is het van belang inzicht te krijgen in deze factoren, om zo de risicogroepen te kunnen onderscheiden.

Een eerste start hiermee is gemaakt in een onderzoek door Broesder, in 1995. In deze studie wordt onderzocht hoe het kan dat sommige militairen ongeschonden of wellicht zelfs sterker uit ingrijpende situaties komen, terwijl anderen psychisch beschadigd raken. Militairen kunnen, zoals vermeld, bij de uitoefening van hun functie te maken krijgen met stress. Hoe ze omgaan met die stress en wat de gevolgen ervan zijn, wordt beïnvloed door een scala aan factoren. De manier waarop de persoon zelf met de gebeurtenissen omgaat, het 'coping-gedrag', lijkt hierbij een rol te spelen. Militairen die een probleemgerichte coping-stijl (trachten de situatie te veranderen) hanteren hebben minder kans op psychische problematiek, dan militairen die vooral een emotie-gerichte coping-stijl hanteren (dat wil zeggen hun houding ten opzichte van de situatie wijzigen, bijvoorbeeld: afstand nemen, dagdromen, rationalisatie).

Ook de manier van leidinggeven van de commandant kan van invloed zijn: wanneer deze namelijk door zijn manier van leidinggeven in staat is te zorgen voor een hoog moreel en een sterke groepscohesie wordt de kans op psychische problematiek bij militairen aanzienlijk kleiner.

Nazorg

Een belangrijk onderzoek dat door GW samen met de Afdeling Individuele Hulpverlening is uitgevoerd, betreft de nazorg die plaatsvindt gedurende langere tijd nadat militairen zijn teruggekeerd van uitzending (Willigenburg en Alkemade, 1995). Tot aan 1995 was de individuele nazorg beperkt tot psychologische debriefing en reïntegratiegesprekken. Ongeveer tien weken na terugkeer van uitzending hield de nazorg op, en kon de militair alleen nog op eigen initiatief terecht bij hulpverleners in of buiten de KL.

In het onderzoek van Willigenburg en Alkemade werd een vragenlijst toegestuurd aan militairen, zo'n *nege maanden* nadat ze uit het uitzendge-

bied waren teruggekeerd. In de vragenlijst werd ingegaan op de periode rondom uitzending, bijvoorbeeld met welke motivatie de militair had deelgenomen, welke ingrijpende gebeurtenissen zich hadden voorgedaan tijdens uitzending en hoe de aanpassing na terugkeer was verlopen. Ook werden gezondheidsklachten, vooral psychische en psychosociale, geïnventariseerd. Het doel van dit onderzoek was te komen tot een vragenlijst aan de hand waarvan:

- psychische problematiek tijdig kon worden gesignaleerd en behandeld;
- gedragswetenschappelijk onderzoek kon worden uitgevoerd naar de effecten van uitzendingen voor militairen.

Uit het onderzoek bleek dat de vragenlijst, met enige aanpassingen, voldeed aan de behoefte. Vier procent van de bereikte militairen is op grond van deze lijst in behandeling gekomen bij de Afdeling Individuele Hulpverlening. Bij deze militairen kon daardoor verwerkingsproblematiek na uitzendingen tijdig worden onderkend en verholpen, waardoor de kans op latere en veel moeilijker te behandelen problematiek aanzienlijk is verminderd. Bovendien oordeelde meer dan tweederde van de militairen die de vragenlijst retourneerde positief over de actieve benadering van de KL in het kader van nazorg.

Sindsdien is de vragenlijst standaard opgenomen in het pakket van personeelszorg met betrekking tot uitzendingen. Ongeveer negen maanden na terugkeer van uitzending krijgt iedere betrokken militair de vragenlijst thuisgestuurd.

Bovendien heeft een inhaalslag plaatsgevonden: alle militairen die vanaf 1990 zijn uitgezonden, kregen alsnog de vragenlijst thuisgestuurd.

Gijzelingen

Al eerder is beschreven hoe het meemaken van aangrijpende gebeurtenissen kan leiden tot problemen bij militairen. Welke gebeurtenissen aangrijpend zijn, en wat daarvan de gevolgen zijn - daarover is nog weinig

bekend. In een recent onderzoek zijn de nadelige psychologische gevolgen van gijzeling van militairen nader onderzocht (Flach & Zijlmans, 1997). Gijzeling van militairen tijdens crisisbeheersingsoperaties is een fenomeen waar de KL enige jaren geleden voor het eerst mee werd geconfronteerd. Het onderzoek is uitgevoerd in een samenwerkingsverband tussen GW en de Afdeling Individuele Hulpverlening, met behulp van gegevens van de nazorgvragenlijst. Uit de resultaten blijkt dat gijzeling van Nederlandse militairen regelmatig is voorgekomen in de afgelopen jaren tijdens uitzendingen; tevens wordt aangetoond dat het meemaken van een gijzeling (en dan vooral gijzelingen waarbij de militair ook onder schot wordt gehouden) tot meer problemen na afloop van de uitzending leidt. Voor meer dan veertig procent van de gegijzelde militairen was het meemaken van een gijzeling een nogal of zeer aangrijpende gebeurtenis. Van de gegijzelde militairen ondervindt 7.1 procent negen maanden of langer na terugkeer van uitzending nog ernstige psychische klachten, in de vorm van een posttraumatische stressstoornis. Het percentage psychische problemen is bij gegijzelde militairen dan ook hoger dan bij de totale groep van uitgezonden militairen.

In het onderzoek blijken militairen die de gijzeling als werkelijk bedreigend hebben ervaren een grotere kans op psychische problemen na afloop te hebben. Verder lopen jongere militairen en militairen met een lagere opleiding een grotere kans op het ontwikkelen van psychische problemen. Op grond van deze resultaten is het daarom aan te bevelen in het huidige psychologische ondersteuningstraject van de KL, structureel en gecoördineerd aandacht te blijven besteden aan de gevolgen van gijzeling. Gijzelingen van militairen komen in de meest recente uitzendsituaties (IFOR en SFOR) minder voor dan in de periode van VN-uitzendingen. Toch verdient het aanbeveling structureel aandacht te blijven besteden aan gijzeling; een relatief rustige periode is

immers geen enkele garantie voor toekomstige uitzendingen. Andere aanbevelingen in het onderzoek hebben betrekking op de aandacht voor gijzeling in de theorielessen bij de voorbereiding op uitzending voor alle uit te zenden militairen (en hun commandanten). Aanbevolen werd tevens om militairen die een verhoogd risico lopen op het meemaken van een gijzeling weerbaar te maken door middel van een training.

Toekomstig onderzoek

Het gedragswetenschappelijk onderzoeksproces houdt niet stil bij het verleden, want ook op dit moment wordt allerlei onderzoek verricht en zijn er plannen voor toekomstige onderzoeken. Zo is bijvoorbeeld gebleken dat deze nazorgvragenlijst voor veel militairen te omvangrijk en te lang is, en is ook de respons op de vragenlijst teruggelopen in de loop van de tijd, vooral bij militairen die meerdere malen zijn uitgezonden. Binnenkort zal daarom een nieuwe, verkorte versie verschijnen, waarbij rekening wordt gehouden met militairen die vanwege eerdere uitzendingen de vragenlijst al hebben ontvangen.

Intussen is ook het beleidsonderzoek met behulp van geanonimiseerde gegevens uit de nazorgvragenlijst in volle gang. Door GW wordt samen met de Afdeling Individuele Hulpverlening op dit moment onderzoek verricht naar de uitzendbaarheid van militairen. Uit dit onderzoek is gebleken dat er weinig militairen zijn die de vragenlijst meer dan één keer hebben ingevuld. Daarom wordt (begin volgend jaar) een tussenrapportage verwacht, waarna het onderzoek met de vernieuwde vragenlijst wordt voortgezet.

Daarnaast is op dit moment een onderzoek gaande, waarin de resultaten van het *pilot*-onderzoek van Willigenburg en Alkemade worden gerepliceerd, maar nu gebaseerd op vijfduizend respondenten. →

Conclusies

In dit artikel zijn de ontwikkelingen geschetst die bij de KL hebben plaatsgevonden op het gebied van gedragswetenschappelijk onderzoek met betrekking tot uitzendingen. Recente uitzendingen hebben geleid tot nieuwe ervaringen en *Lessons Learned*, op grond waarvan nieuw onderzoek is geïnitieerd en het personeelszorg-

beleid steeds verder is ontwikkeld. Hierbij valt niet te ontkomen aan de toegenomen verantwoordelijkheid van de KL. Hoe beter immers bekend is wat de gevolgen van uitzendingen kunnen zijn voor militairen en hun thuisfront, en welke factoren daarbij een rol spelen, hoe belangrijker het wordt een evenwichtig, gefundeerd en in alle opzichten aanvaardbaar personeelszorgbeleid toe te passen. Van

belang bij dit alles blijft de bereidwilligheid van militairen om mee te werken aan gedragswetenschappelijk onderzoek, niet alleen in hun eigen belang, maar ook in het belang van al degenen die nog zullen worden uitgezonden.

Militairen die worden uitgezonden naar crisisbeheersingsoperaties komen terecht in gebieden waar veel wordt geleden. Het lijden is een van de voorwaarden voor internationale organisaties als de VN en de NAVO om humanitaire hulp te bieden, vrede te bewerkstelligen in plaats van oorlog en geweld, en ontwijking in banen te leiden, op weg naar stabilisatie. Iedere militair die wordt uitgezonden, krijgt te maken met het leed en de ellende die zich elders op de wereld afspelen. De KL heeft, als organisatie die militairen naar geweldshaarden uitzendt, de verantwoordelijkheid op zich genomen militairen voor te bereiden op wat hen te wachten staat, ondersteuning te bieden aan het thuisfront van de militair, en nazorg te verlenen aan die militairen die moeite hebben om datgene dat zij tijdens de uitzending hebben meemaakt een plek te geven in hun leven. Daarnaast draagt de maatschappij de verantwoordelijkheid erkenning en waardering te bieden aan diegenen die namens hen hulp hebben geboden, en directe getuige zijn geweest van leed dat zich voor de mensen die in Nederland bleven ver van hun bed afspeelden en zich beperkte tot het dagelijks nieuws 'van horen zeggen' of berichtgeving in de media. Door resultaten van gedragswetenschappelijk onderzoek te publiceren, is het mogelijk dat de maatschappij zich beter bewust wordt van de schaduwzijde van uitzendingen

Literatuur

- Alkemade, N.D. & Bergman, R.J.F. (1995). *Evaluatie Sitsen*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Alkemade, N.D. & Sluijter, E.J.H. (1995). *Panel Personele Kengetallen Koninklijke Landmacht (PPK KL): Verbetering bedrijfsvoering; uitzending burgerpersoneel; conditieproef*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Beek, J.C. van der, Onzenoort, A.G.L.V. van & Verkuyl, J. (1987). *Nazorg ex-Unifil militairen. Een evaluatie-onderzoek naar de nazorgbehoefte van ex-Unifil militairen*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Bergman, R.J.F. & Bekink, D. (1996). *Onderzoek uitzendcyclus. Onderzoek naar de aanvaardbaarheid van de huidige uitzendcyclus voor het BOT-personeel*. Den Haag: CDPO/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Bramsen, I., Dirkszager, J.E. & Ploeg, H.M. van der (1997). *Deelname aan vredesmissies: gevolgen, opvang en nazorg. Een onderzoek onder veteranen, gezinsleden en zorginstellingen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Broesder, W. (1995). *Over strijd en overleven*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Flach, A. & Zijlmans, A. (1997). *Nazorg-onderzoek. Nadelige psychologische gevolgen van gijzeling tijdens crisisbeheersingsoperaties bij Nederlandse KL-militairen*. Den Haag/Amersfoort: Afdeling Gedragswetenschappen en Afdeling Individuele Hulpverlening.
- Knoester, J.P. (1989). *Traumatische ervaringen en ex-Unifil militairen. Een literatuur- en dossieronderzoek*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Schoneveld-van Dorsten, M.C. (1994). *Panel Personele Kengetallen Koninklijke Landmacht (PPK KL): Uitzendingstermijn*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Schoneveld-van Dorsten, M.C. & Swanenberg, T. (1995). *Evaluatie-onderzoek reïntegratiegesprek*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Sectie Beleidsonderzoek (1993). *Panel Personele Kengetallen Koninklijke Landmacht (PPK KL): 'Labelen'; uitzending buitenland; INFOOP special; deelstudie BBT*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Slagmaat, G.P. van & Weterings, M. (1996). *Screening van dienstplichtig personeel voor uitzending naar voormalig Joegoslavië. Effectiviteitsbeoordeling van dienstplichtigen in het uitzendgebied*. Den Haag: CDPO/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Slagmaat, G.P. van (1997). *Screening van dienstplichtig personeel voor uitzending naar voormalig Joegoslavië. Exit onderzoek uitzendgebied (repatriëring)*. Den Haag: CDPO/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Willigenburg, T. & Alkemade, N.D. (1995). *Pilot nazorg Koninklijke Landmacht*. Den Haag/Amersfoort: Afdeling Gedragswetenschappen en Afdeling Individuele Hulpverlening.
- Wilk, R. van der & Willigenburg, T. (1992). *Panel Personele Kengetallen Koninklijke Landmacht (PPK KL): Uitzending buitenland*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.

'Joint Project Optic Windmill'

De KLu-bijdrage aan 'Theater Missile Defence'

R. Hamaker – majoor van de Koninklijke Luchtmacht*
B. van der Graaff – eerste luitenant van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

De Koninklijke Luchtmacht (KLu) organiseert in het voorjaar van 1998 voor de derde maal de *Theater Missile Defence* (TMD) oefening genaamd *Joint Project Optic Windmill* (JPOW). Zoals bekend werd de KLu voor het eerst geconfronteerd met een *Tactical Ballistic Missile* (TBM) dreiging gedurende de Golfoorlog. Sindsdien is de verdediging tegen deze wapencategorie in een stroomversnelling geraakt, waarbij ook voor de KLu belangrijke ontwikkelingen plaatsvonden. Hierbij valt onder meer te denken aan de verbeteringen van de PATRIOT en HAWK-wapensystemen. Tevens is TMD opgenomen in diverse oefeningen, zoals de Amerikaanse oefening *Roving Sands* en NATO-oefeningen als *Dynamic Guard/Mix* en *Central Enterprise*. Uiteraard kon niet worden verwacht dat deze eerste initiatieven een volledig uitgebalanceerd trainings- en oefenprogramma zouden opleveren. Na een tweetal jaren bleek echter dat de ingeslagen weg slechts zeer beperkt aan de behoefte voldeed. Belangrijkste tekortkoming was dat weliswaar de gehele *Command & Control*-lijn werd beoefend, maar dat het uitvoerende niveau geen aandacht kreeg. Daardoor werd een van de cruciale taken in de uitvoering van de TMD-missie niet beoefend, namelijk

het plannen van een doeltreffende verdediging, ook wel aangeduid met 'Defence Design'. Deze tekortkoming werd niet alleen door de Nederlandse Groep Geleide Wapens De Peel (GGW DP) zo ervaren, maar eveneens door Duitse en Amerikaanse eenheden.

Een ander, eveneens zeer belangrijk, aspect was de realisatie van interconnectiviteit. Geen van de oefeningen bood een structurele mogelijkheid om problemen op het gebied van interconnectiviteit te constateren en op te lossen. Op basis van deze conclusies werd in overleg met het *US European Command* (USEUCOM) besloten een kleinschalige oefening te creëren die wel aan de behoefte zou voldoen. Op zich een opmerkelijke gebeurtenis, aangezien de Nederlandse krijgsmacht zelf niet de beschikking heeft over de benodigde middelen en organisatie om dit soort operaties uit te voeren.

Aangezien TMD als een nieuwe missie wordt ervaren en grote onbekend-

heid geniet, zal dit artikel eerst de geschiedenis behandelen van TMD, gevolgd door een beschrijving van JPOW-1 en 2, met inbegrip van de belangrijkste lessen. Daarna wordt in enkele woorden een beschrijving gegeven van JPOW-3, die in april/mei 1998 zal plaatsvinden.

De geschiedenis van TMD

De eerste inzet van *Theatre Missiles* en de eerste TMD-operaties vonden plaats tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 1944, toen de eerste V-1 en V-2 raketten de stad Londen bestookten, werden plannen en tactieken ontwikkeld om deze dreiging te pareren. Zo werd getracht de V-1's met behulp van jachtvliegtuigen onschadelijk te maken, c.q. van hun koers af te brengen, en voor de bestrijding van de ballistische V-2 werd een techniek ontwikkeld door middel van een tijdgefaseerde barrage van anti-artilleriegranaten. Dit laatste plan werd echter nimmer tot uitvoering gebracht vanwege het risico dat niet-geëxplodeerde granaten terug zouden vallen op de stad en daardoor een nog grotere schade zouden veroorzaken dan alleen de V-2s.

Middels de operatie *Crossbow* werd getracht de lanceerinstallaties, alsmede de onderzoekscentra, assemblage en opslag infrastructuur te vernietigen. Ondanks de geavanceerde Duitse camouflage- en misleidingstactieken, waren de geallieerden enigszins succesvol. Zo werd de inzet van de

* R. Hamaker en B. van der Graaff zijn werkzaam bij de Afdeling Geleide Wapens & Grondoperatiën DOPKLu.

V-wapens met maanden vertraagd. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de geallieerden en de Sovjet-Unie in het bezit van de Duitse rakettechnologie. Hieruit bleek onder meer dat Duitsland bezig was een intercontinentale raket te ontwikkelen. Deze kennis leidde uiteindelijk tot de ontwikkeling van ICBM's bij de Russen en Amerikanen.

ATBM - programma's

Eind jaren veertig begonnen de VS met *Anti Tactical Ballistic Missile* (ATBM) programma's (Project Thumper en Wizard), waarbij naast raketten ook reeds sprake was van energie-wapens. Daar waar de *US Air Force* het voortouw nam bij de ontwikkeling van ICBMs, nam de *US-Army* het voortouw bij de ontwikkelingen van ATBM's. In de jaren vijftig vonden experimenten plaats met de Nike Zeus, die diverse malen een ballistische raket succesvol wist te onderscheppen. Bij de analyse van de resultaten ging men er bij deze experimenten echter wel vanuit dat de Nike Zeus uitgerust was met een nucleaire gevechtsskop.

De Sovjet-Unie had inmiddels ook een ATBM-systeem ontwikkeld, genaamd '*Galosh*', dat volgens de Amerikaanse inlichtingendienst operationeel was ter verdediging van de stad Moskou. De toenmalige regering van de Verenigde Staten onder president Johnson protesteerde heftig tegen dit Sovjet-initiatief. Het feit dat de Sovjet-Unie reeds over deze capaciteit beschikte, alsmede over de resultaten van de Nike Zeus-experimenten, noopte hen tot de ontplooiing van het *Sentinel*-systeem, bestaande uit een twee-lagenverdediging (*Two Tier*), gevormd door de interceptors *Spartan*, voor onderscheppingen buiten de atmosfeer, en *Sprint* voor onderscheppingen van eventuele *leakers* binnen de dampkring, die beide waren uitgerust met een nucleaire gevechtsskop. Het systeem was in principe ontwikkeld tegen de zogenaamde '*Nth country threat*', wat een dreiging inhield van technisch minder geavanceerde raketten, die de Volks-

republiek China destijds ontwikkelde. Met *Nth country* werden alle landen aangeduid die om politieke redenen niet met naam konden worden genoemd.

Het *Sentinel*-systeem is vooral door technische problemen nimmer operationeel in gebruik genomen. Het concept werd echter wel door de regering Nixon verder ontwikkeld, in de jaren zeventig omgedoopt in *Safe Guard* en het kreeg als additionele missie de verdediging van bevolkingscentra. Met het SALT 1-verdrag werd initieel vastgelegd dat elk land maximaal twee ATBM-systemen mocht ontplooiën ter verdediging van een ICBM-installatie en het nationale commandocentrum in de hoofdstad. In 1974 werd dit aantal terug gebracht tot één systeem en uiteindelijk noopten technische problemen en de restricties van het ABM-verdrag het Amerikaanse congres ertoe de *US-Army* de opdracht te geven het enige *Safeguard*-systeem te deactiveren. De Sovjet-Unie echter handhaafde hun *Galosh*-systeem en het schijnt tot aan de dag van vandaag nog operationeel te zijn. De technische problemen rondom *Safeguard* betroffen hoofdzakelijk de beperkte computercapaciteit, alsmede de afhankelijkheid van de enorme *Phased Array*-radars, die bijzonder kwetsbaar waren voor de effecten van de *Electronic Magnetic Pulse*, mogelijk veroorzaakt door een aanval met nucleaire ICBMs. Een ander probleem was dat de werking van de radars mogelijk ook zou worden aangetast na detonatie van de nucleaire *Spartan* en *Sprint*-interceptors bij een onderschepping van de vijandelijke raketten.

NORAD

Eind jaren zeventig werd een begin gemaakt met de ontwikkeling van interceptors, die vijandelijke ICBMs moesten vernietigen door deze te raken (*Direct Hit*) en door middel van de vrijgekomen kinetische energie te vernietigen (*Hit to Kill*). Tegelijkertijd werd het *Low Altitude Defence* (LoAD) demonstratieprogramma gestart. Dit programma, dat later werd

omgedoopt in *Sentry*, bestond uit een kleine *Phased Array*-radar, een voor die tijd reeds geavanceerd computersysteem en een kleine, ultrasnelle raket met een nucleaire gevechtsskop. De *Sentry* was voorzien als verdediging van het offensieve MX *Peacekeeper* ICBM-project. Tevens werd een programma gestart ten behoeve van tijdige voorwaarschuwing van vijandelijke ICBM aanvallen, bestaande uit grond- en ruimtesensoren, alsmede een omvangrijk commando- en informatiesysteem, genaamd *North American Aerospace Defence Command* (NORAD), dat tot doel had de voorwaarschuwing te verwerken, te distribueren en, indien noodzakelijk, de tegenaanval te initiëren.

PATRIOT

Behalve de ontwikkeling van verdedigingssystemen tegen de strategische ICBMs, werden tevens systemen ontwikkeld tegen de Warschaupactdreiging op het gebied van kortafstand tactische ballistische raketten, zoals de mobiele *Frog* en *Scud*. Na diverse succesvolle experimenten met het Nike Zeus-systeem, kreeg de Amerikaanse firma Raytheon in 1967 de opdracht van de *US-Army* een luchtverdedigingssysteem te ontwikkelen, dat tevens over een ATBM-capaciteit diende te beschikken. Dit systeem, destijds getiteld SAM-D, werd in 1976 omgedoopt in PATRIOT en in 1985 operationeel in gebruik genomen, maar nog zonder de vereiste ATBM-capaciteit.

SDI

De ontwikkeling van ATBM-systemen kwam in een stroomversnelling toen president R. Reagan in 1983 het *Strategic Defence Initiative* (SDI) afkondigde. Het SDI-plan vindt zijn oorsprong in het bezoek dat president Reagan bracht aan NORAD, Cheyenne Mountain in 1979, waar hij werd gebriefd over het feit dat de Verenigde Staten over geen enkele defensieve capaciteit beschikten in geval van een nucleaire ICBM-aanval. Het grootschalige SDI-project zou bestaan uit een verscheidenheid aan uiterst geavanceerde grond, lucht en

ruimte gebonden sensoren, C2 en wapensystemen. De eerste resultaten van het *US-Army Hit to Kill* concept, getiteld *Homing Overlay Experiment*, werden in 1984 gedemonstreerd. Een ICBM Minuteman *Re-Entry Vehicle* (RV) werd daarbij onderschept door een *Test Intercept Vehicle*, die was gelanceerd door een tweede *Minuteman*-raket. Tevens vonden er eerste testen plaats met laserwapens, waarbij een *Titan Booster* op de grond werd vernietigd.

Ondanks deze successen stuitte men al gauw bij de studie en de initiële ontwikkelingen op enorme technische en financiële problemen, wat resulteerde in een grote inkrimping van het SDI-concept. Het project werd onderverdeeld in twee elementen, te weten:

- *National Missile Defence* (NMD), ter verdediging van het Amerikaanse continent, en
- *Theater Missile Defence*, ter verdediging van US-troepen buiten de Verenigde Staten, alsmede ter verdediging van bevriende en geallieerde naties.

Binnen het TMD-concept, waarvan de ontwikkeling van een ATBM-capaciteit van het PATRIOT-systeem deel uitmaakte, werd een aantal succesvolle onderscheppingen uitge-

voerd op diverse korte afstand TBMs en surrogaat TBMs. In 1986 onderschepte PATRIOT een *Lance*-raket, gevolgd in 1987 door een succesvolle onderschepping van een PATRIOT-missile, die de vlucht karakteristieken van een Russische SS-23 nabootste. Dit resulteerde uiteindelijk in de operationele implementatie van de initiële PATRIOT *Anti Tactical Ballistic Missile Capability Phase 1* (PAC-1) in 1988.

Hiermee beschikte het PATRIOT-systeem over een beperkte ATBM-capaciteit tegen de toenemende dreiging van de SS-21 TBM. Deze capaciteit was echter gebaseerd op zelfverdediging en had als doel een zogenaamde *Mission Kill* te realiseren, wat betekende dat de TBM niet wordt vernietigd maar van zijn initiële koers werd afgebracht. Met PAC-2, wat onder meer een nieuw type PATRIOT raket inhield, werd een *Warhead Kill* nagestreefd tegen TBMs in de categorie Scud-B en SS-23. Ook werd door verbeteringen in de radar- en computer-software het te verdedigen gebied (*footprint*) groter dan de zone van PAC-1. Tegelijkertijd met de PATRIOT-experimenten ontwikkelde de *US-Army* het *Flexible Lightweight Agile Guided Experiment* (FLAGE), waar-

mee in 1987 reeds de *Hit to Kill* technologie tegen korte afstand TBMs werd gedemonstreerd. Het FLAGE-experiment werd in de jaren negentig voortgezet onder de naam *Extended Range Interceptor* (ERINT).

GPALS

De aanhoudende financiële en technische problemen met betrekking tot SDI, alsmede het uiteenvallen van het Warschaupact hadden tot gevolg dat het project door de regering van president G. Bush in het voorjaar 1990 werd stopgezet. Die projecten, die volgens experts financieel en technisch haalbaar waren, werden ondergebracht in een nieuw initiatief, onder de naam *Global Protection Against Limited Strikes* (GPALS).

De inval van Irak in Koeweit versnelde de ontwikkeling van TMD. Door de dreiging van de gemodificeerde Irakese Scud-raketten (Al Habbas en Al Hussein) moesten de troepen te velde de beschikking krijgen over een passende verdediging. Dit leidde tot een versnelde ontwikkeling van sensoren, wapensystemen en C2-systemen. Het PAC-2 systeem werd ingevoerd en wist, ondanks het feit dat het systeem bij lange niet over de voldoende capaciteit beschikte tegen deze dreiging, een aantal gemodificeerde Irakese Scuds te onderscheppen. Het waren vooral de spectaculaire beelden op CNN, die de mensen overal ter wereld aan de beeldbuis confronteerden met het fenomeen *Missile Defence*.

Problemen

De grootste problemen tijdens de Golfoorlog vormden het uitschakelen van de Irakese mobiele lanceerinstallaties (*Transporter Erector Launchers* - TELs). Ondanks alle middelen en geavanceerde bewapening bleek men niet in staat te zijn de TELs te lokaliseren en uit te schakelen. De zogenaamde *Great Scud Hunt*, die de hoogste prioriteit kreeg nadat Israël dreigde zich te mengen in het conflict, ging uiteindelijk ten koste van andere belangrijke offensieve missies. Het falen van de *Great Scud*

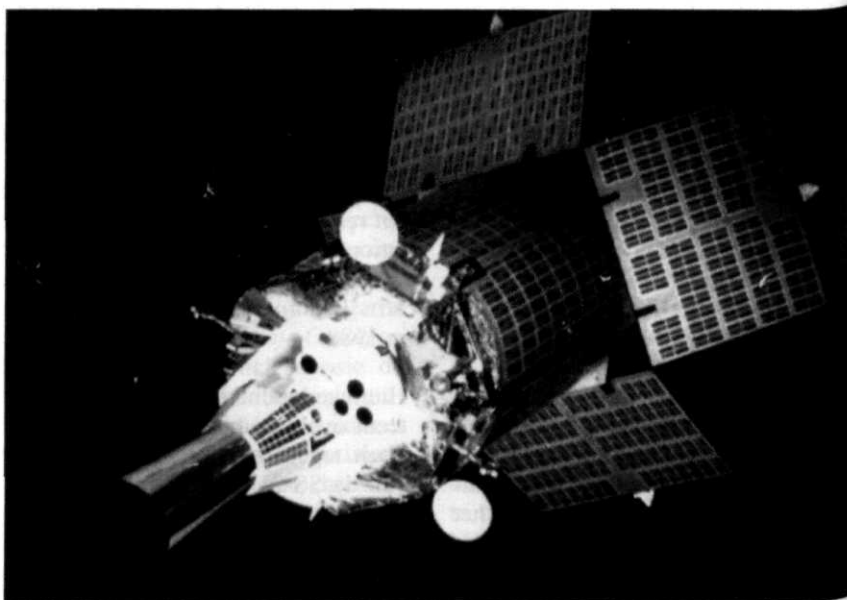
Afb. 2 PATRIOT-Radar Set

Hunt is volgens VS-bronnen grotendeels te wijten aan de wijze van opereren van het *Intelligence*-systeem. Het plannen en uitvoeren van dit soort offensieve operaties bleek andere informatie te vereisen dan gegevens omtrent de operationele capaciteiten van een vijandelijke wapensysteem of een gedetailleerde *Order of Battle*. Het gevolg van deze conclusie was dat de Amerikaanse Inlichtingenorganisatie opdracht kreeg een geheel ander soort analyse van de mogelijke vijandelijke operaties te maken, die momenteel bekend staat als *Intelligence Preparation of the Battlefield* (IPB).

Ondanks de geavanceerde middelen (aangeduid met 'Gizmo's'), zoals voorwaarschuwing door middel van de *Defence Support Program* (DSP) satellieten, bleek men niet in staat te zijn de gegevens van deze systemen op snelle wijze binnen de krijgsmacht delen alsmede binnen de alliantie te distribueren. Dit was onder meer te wijten aan het gebrek aan interoperabiliteit tussen de diverse krijgsmacht delen (*US-Army*, *US-Air-force*, *US-Navy* en *US-Marine Corps*) en geallieerden strijdkrachten, inclusief de Nederlandse eenheden in Turkije en Israël.

Het gebrek aan interoperabiliteit kwam onder meer pijnlijk naar voren toen een *US-Navy* AEGIS-kruiser de lancering van een TBM detecteerde, maar deze informatie op geen enkele wijze kon doorgeven aan de *PATRIOT*-eenheden in Saoedi-Arabië, Israël en Turkije. Een ander probleem vormde het verstekken van geclassificeerde informatie. Het duurde vaak uren voor er toestemming werd gege-

¹ Bij aanvang van de crisis in de Golf beschikte men over 3 *PAC-2 test missiles*. Gedurende een aantal maanden is de productie aanzienlijk opgevoerd om aan de behoefte tegemoet te komen. Daarnaast verkeerde de software bij aanvang van de crisis nog in een bèta versie en was er geen sprake van een officiële versie. Gedurende de gehele crisis zijn er verscheidene softwaremodificaties aangebracht, mede als gevolg van de waarnemingen tijdens de verschillende TBM-onderscheppingen, en vervolgens bij ieder *PATRIOT*-eenheid te velde geïnstalleerd.

Afb. 3 DSP-satelliet

ven bepaalde informatie te verspreiden, waardoor die echter op dat moment niet meer relevant was.

Een ander dieptepunt vormde het falen van het *PATRIOT*-systeem in februari 1991, toen een Scud-raket insloeg in een barak in Saoedi-Arabië, waarbij 28 Amerikaanse soldaten omkwamen. Uit onderzoek later bleek dat de *PATRIOT*-operators niet op de hoogte waren van een fout in de software, en dat zij niet over de juiste parameters beschikten om het systeem opnieuw te activeren bij niet juist functioneren. Direct na de Golfoorlog werden de geclaimde resultaten van het *PATRIOT*-systeem in twijfel getrokken en zelfs heftig bekritiseerd. De door de *US-Army* en de fabrikant Raytheon opgegeven onderscheppingen bleken niet overeen te stemmen met andere waarnemingen. De discussie over de effectiviteit van *PATRIOT* nam na de Golfoorlog nog twee jaar in beslag en een onderzoek door een onafhankelijke organisatie gaf weer verdere redenen tot discussie. Het hoe en waarom het systeem onder bepaalde condities faalde is geïnclassificeerd en blijft in dit artikel verder buiten beschouwing. Feit is wel dat het systeem werd geconfronteerd met een TBM-drei-

ging waartegen het op dat moment nog niet was opgewassen, en dat de *PAC-2* capaciteit gedurende de Golfoorlog met ongeveer veertig procent werd overschreden. Daarnaast waren de operators niet voldoende opgeleid en bewust van de capaciteiten van het systeem.¹

Doelstellingen

Direct na de Golfoorlog werd de *GPALS*-organisatie officieel bekend gesteld door president Bush en werd een begin gemaakt met de doelstellingen voor *TMD* en *NMD*. Een belangrijk aspect bij *GPALS* was de beslissing om informatie van Amerikaanse observatiesatellieten direct ter beschikking te stellen aan de troepen te velde. Een andere doelstelling van *GPALS* was de ontwikkeling van een *ATBM*-systeem met een groter bereik en effectiviteit. Dit systeem, later bekend *Theater High Altitude Area Defence* (*THAAD*), zou in 1996 operationeel moeten zijn. Tevens diende het bestaande *PATRIOT*-wapensysteem zijn *ATBM*-capaciteit aanzienlijk te verbeteren. Voor de keuze van dit project, genaamd *PATRIOT Advanced Capability* (dit werd eveneens afgekort met *PAC*) Phase 3 leverden de *PATRIOT* fabrikant Raytheon en

de ERINT fabrikant Loral Vough een felle concurrentieslag. Uiteindelijk gaven de resultaten van ERINT en diens *Hit to Kill* technologie de doorslag. Een eveneens interessante ontwikkeling van GPALS was dat naast de *US-Army*, nu ook de *US-Air Force* een belangrijke rol in ATBM voor zich opeiste.

BMDO

Door de verkiezing van president B. Clinton in 1993 en het compleet uiteenvallen van de Sovjet-Unie kwam ook GPALS onder zware druk te staan. Uiteindelijk werd de GPALS-organisatie ontbonden en werd een nieuwe maar kleinere organisatie in het leven geroepen, onder de naam *Ballistic Missile Defence Organization* (BMDO). In 1993 werden de ATBM-ontwikkelingen van deze nieuwe organisatie bekend gesteld door het Amerikaanse ministerie van Defensie. Deze ontwikkelingen bestonden uit drie elementen: *Theater Missile Defence*, *National Missile Defence* en geavanceerde, toekomstgerichte technologieën.

Het BMDO-concept bestond uit de ontwikkeling van een afdoende ATBM-capaciteit in drie fases. In fase 1 dienen alle bestaande ATBM-capabele systemen te worden verbeterd en dient als korte-termijnoplossing. In fase 2 zijn de kernprogramma's ondergebracht, zoals de *US-Army* programma's *Theater High Altitude Area Defence* programma (THAAD) en PAC-3, alsmede *US-Navy AEGIS Area Defence*. In de derde fase zijn geavanceerde technologieën ondergebracht, zoals de *US-Air Force Airborne Laser* en *US-Navy Theater Wide Area Defence*. Daarnaast ondersteunt BMDO tevens het Israëlische ATBM-project (ARROW) en het Australische marine DUNDEE-project.

Een belangrijk aspect vormt BMDO's CINC *Assessment* programma in ieder Amerikaans *Command*, dat tot doel heeft de huidige middelen en korte-termijnontwikkelingen op hun waarde te toetsen, alsmede de integratie van TMD-operaties binnen de

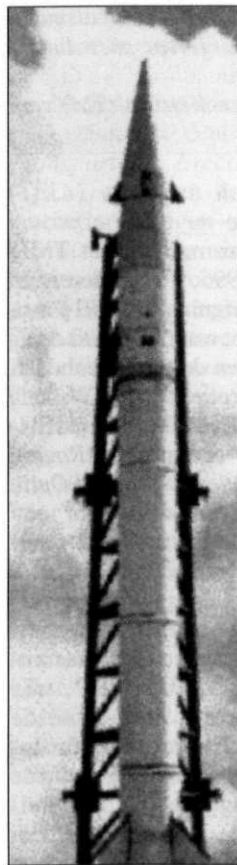
Amerikaanse krijgsmachtdelen en de geallieerden te stimuleren. Dit geschiedt onder meer door het organiseren en ondersteunen van ATBM-oefeningen, alsmede het ondersteunen van ATBM-experimenten tijdens bestaande oefeningen.

De Klu en TMD-oefeningen

De eerste kennismaking met het Amerikaanse TMD-concept vond plaats tijdens de oefening *Dynamic Guard* in 1994, op het vliegveld Eskishir, Turkije. Door een samenvoeging van omstandigheden werden de Vijfde Groep Geleide Wapens tezamen met een Amerikaanse mobiel *Control & Reporting Center* (CRC) in contact gebracht met een voor Europa nieuw Amerikaans element, te weten: de *Theater Missile Defence Coordination Cell* (TMDCC) van het USEUCOM. Dit concept, destijds nog een experiment in het kader van het CINC (CINC USEUCOM) *Assessment Program*, maakte tijdens deze oefening zijn Europese debuut. Door compleet gebrek aan interconnectiviteit tussen de diverse deelnemers alsmede het gebrek aan communicatie met diverse NATO-hoofdkwartieren in de zuidelijke regio en met NATO's *Integrated Air Defence* (NADGE) in Turkije, dreigde de oefening haar operationele waarde te verliezen. In overleg met de Amerikanen werd het plan opgevat om in ieder geval een belangrijke oefendoelstelling te realiseren: het beoefenen van *Theater Missile Defence*-operaties. Door op uitgebreide schaal geïmproviseerd gebruik te maken van de Nederlandse verbindingssystemen en diens (on)mogelijkheden, werd uiteindelijk een klein netwerk opgebouwd tussen de TMDCC, de Nederlandse *PATRIOT* en het mobiele CRC, die op zijn beurt de verbindingen verzorgde met NATO *AWACS* en een tweetal *US-Navy AEGIS* kruisers, die voor de Turkse kust opereerden.

Op deze wijze werd de noodzakelijke informatievoorziening gerealiseerd en kregen de Nederlandse systemen

voor de eerste maal in hun bestaan unieke voorwaarschuwinggegevens tot hun beschikking. Door gebruik te maken van de ingebouwde simulatiemogelijkheden werd een aantal gesynchroniseerde scenario's gerealiseerd en werd voor de eerste maal, weliswaar in beperkte mate, ATBM-verdedigingsplanning beoefend (de eerder genoemde *Defence Design*). De *Attack Operations* taak werd uitgevoerd door Turkse F-4 vliegtuigen van de basis Eskishir, die door het CRC naar hun doel, een aantal surrogaat lanceerinrichtingen werden geleid. Het *Cruise-Missile Defence* scenario werd *live* uitgevoerd, gesimuleerd door een Amerikaanse *Lear Jet*, waartegen de *HAWK*-wapensystemen een belangrijke rol speelden. De resultaten van de TMD operaties van *Dynamic Guard* 1994 vormen binnen NATO de basis voor de ontwikkeling van NATO's TMD-concept, dat zich momenteel in ver gevorderd stadium bevindt. →

Afb. 4
SCUD

BMDO Theater Missile Defence Concept

Onder Theater Missile Defence verstaat men de integratie en inzet van eenheden, ondersteund door theater en nationale middelen die in staat zijn de theater missile dreiging te:

- Detecteren,
- Volgen,
- Identificeren,
- Classificeren,
- Lokaliseren,
- Minimaliseren,
- Vernietigen.

Onder het laatste verstaat men de vernietiging van Theater Missile dreiging in zowel de vlucht als op de grond, op zee en in de lucht, inclusief hun grondgebonden lanceerinstallaties, command & control, ondersteunende middelen en infrastructuur, alsmede theater missile capabele oppervlakte schepen, ongeacht hun locatie alsmede vliegtuigen uitgerust met luchtgrondraketten.

Onder Theater Missiles (TM) ver-

staat men tactische ballistische raketten (Tactical Ballistic Missile -TBM), kruisvluchtwapens (Cruise Missile -CM) en lucht-grond raketten (Air to Surface Missile - ASM) binnen het operatiegebied. Alle andere vormen van raketten worden niet als TM aangemerkt. Het spreekt voor zich dat de huidige toenemende dreiging van precisie TM's, uitgerust met massa vernietigings wapens de belangrijkste bron van zorg is.

De basiselementen van TMD worden gevormd door vier pijlers, te weten:

- Passive Defence
- Active Defence
- Attack Operations
- Battle Management/Command, Control, Communications, Computers & Intelligence (BM/C4I).

Onder Passive Defence verstaat men alle maatregelen ter voorkoming c.q. beperking van kwetsbaarheid tegen TM's alsmede minimalisering van de effecten als gevolg van een TM-aanval.

Onder Active Defence verstaat men alle operaties ter verdediging tegen een vijandelijke TM-aanval door middel van grond, zee en luchtgebonden verdedigingssystemen. Hieronder verstaat men tevens elektronische oorlogsvoering ter verstoring van eventuele TM's afstandbediening of geleidingsapparatuur.

Onder Attack Operations verstaat men alle operaties ter vernietiging van de vijandelijke TM-capaciteit, inclusief de lanceerinrichtingen, Command & Control, Intelligence and logistieke ondersteuning.

Onder BM/C4I verstaat men de integratie van doctrine, procedures, organisaties, structuren, communicatie, dataverwerking en ondersteunende intelligence. BM/C4I voorziet de commandanten van optimale, accurate en relevante gegevens ter ondersteuning van zijn TMD-operaties.

Roving Sands

De tweede kennismaking met TMD vond plaats in 1995, tijdens de eerste Roving Sands-oefening in de El Paso, Verenigde Staten, waaraan werd deelgenomen door een dertigtal eenheden waaronder de Groep Geleide Wapens De Peel en de TMDCC van USEUCOM. Het TMD-scenario van Roving Sands, getiteld Joint Project Optic Cobra werd gekenmerkt door een enorm potentieel aan moderne technologieën op het gebied van sensoren, wapensystemen, C2 en informatiesystemen, planningsystemen, geografische informatiesystemen en datacommunicatie. Voor GGW DP was Roving Sands tevens uniek door de strategische verplaatsing, de klimatologische omstandigheden, alsmede de operationele omgeving en het dreigingsaanbod. De Nederlandse eenheden kregen de kans tijdens deze

oefening compleet geïntegreerd binnen het Amerikaanse datanetwerk te opereren en kregen hierdoor een belangrijk inzicht in de recente ontwikkelingen van de Amerikaanse plannen op het gebied van TMD. Tevens kregen de Nederlandse eenheden de mogelijkheid hun kennis op het gebied van TMD te tonen door in geïntegreerd verband met een Amerikaanse PATRIOT-eenheid de TMD-simulatie te demonstreren.

Cold Fire

De derde kennismaking met TMD, en bepalend voor het ontstaan van JPOW, was de NATO-oefening Cold Fire in het najaar van 1995. Voor deze oefening was de Groep Geleide Wapens De Peel ontplooid in Noordoost-Frankrijk en diende dataverbindingen te onderhouden met zowel het Franse Air Defence Ground Environment als

de USEUCOM TMDCC, ditmaal ontplooid naar het AIRCENT-hoofdkwartier in Ramstein, Duitsland. De andere deelnemers in Duitsland dienden eveneens de nodige dataverbindingen tot stand te brengen. Deze oefening kenmerkte zich echter eveneens door ontbrekende interconnectiviteit, waardoor slechts een beperkt aantal deelnemers uiteindelijk over de noodzakelijke verbindingen beschikte. Zowel de Groep Geleide Wapens De Peel als USEUCOM kwam na afloop van de oefening tot de conclusie dat geen van deze oefeningen de mogelijkheid bood om alle aspecten van TMD te beoefenen. Geconcludeerd werd dat de TMD-oefeningen van zowel de VS als NATO zich grotendeels concentreerden op de Chain of Command en de uiteindelijke uitvoerder van de missie over het hoofdzaken.

Daarnaast werd in geen enkele bestaande oefening de voorbereiding van een TMD-scenario beoefend, namelijk *Defence Design*, met al zijn aspecten. Er bestond een duidelijke behoefte aan een oefening die alle aspecten van TMD omvatte en die specifiek gericht was op de operator. Afgesproken werd op kleine schaal een eenmalig TMD-experiment te starten in de vorm van een *Integrated Combat Training*, waarbij *Passive Defence*, *Active Defence*, *Attack Operations* en *BM/C4I* op hun juiste toepassing voor wat betreft de procedures werden beoefend. Als locatie werd de Groep Geleide Wapens De Peel genomen. De oefening kreeg, gezien het Nederlands karakter en de unieke Amerikaanse naamgeving aan dergelijke oefeningen (Optic is de standaard toevoeging voor TMD experimenten) als naam *Joint Project Optic Windmill*.

Joint Project Optic Windmill

Het *Joint Project Optic Windmill*-concept vindt zijn oorsprong in de diverse *Integrated Combat Training*

(ICT) van de Derde en Vijfde Groep Geleide Wapens tezamen met de vliegende eenheden van de KLu. De *Integrated Combat Trainingen* vormden destijds het hoogtepunt in de training van de systeem operators. Door een dagelijkse, diepgaande analyse van de uitgevoerde missie en terugkoppeling met de vliegers door middel van wederzijdse debriefings aan het einde van iedere missie, werd de operator direct geconfronteerd met de gemaakte fouten. Deze *Lessons Learned* kon hij de volgende dag alweer in de praktijk brengen, hetgeen resulteerde in een opvallende toename van kennis en geoefendheid.

Voor JPOW werd als opzet gekozen om zoveel mogelijk deelnemende eenheden te laten opereren vanaf de GGW DP. De voordelen hiervan waren onder meer dat het mogelijk was een maximum aan operators bij elkaar te brengen om de analyse te realiseren en *Lessons Learned* uit te wisselen. Tevens waren problemen op het gebied van verbindingen makkelijker op te lossen, aangezien de beide einden van de verbindinglijn op dezelfde locatie eindigden. Een ander aspect bleek de intensieve, professio-

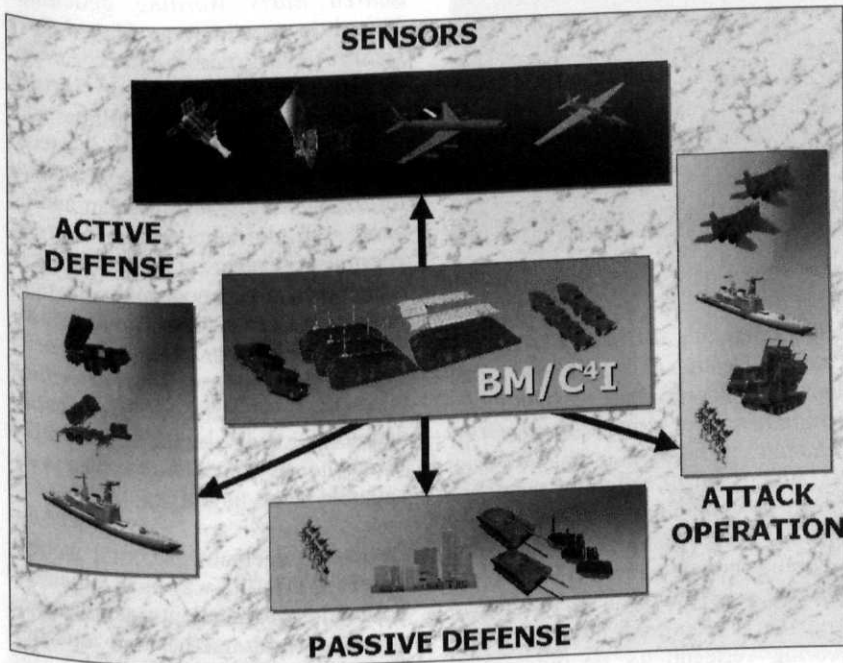
nele discussie die al snel ontstond. Het internationale gezelschap voelde zich snel thuis en de verschillende operationele inzichten en uitgangspunten konden uitgebreid worden bediscussieerd.

Vorbereiding

Bij de voorbereiding voor JPOW werd de hulp ingeroepen van het CRC Nieuw Milligen, die als taak kreeg het *Attack Operations* en het *Battle Management, Command, Control, Communications, Computers and Intelligence (BM/C4I)* net te realiseren. Door de OCKlu werd een aantal F-16 vliegtuigen van de Vliegbasis Leeuwarden en Volkel ter beschikking gesteld. Om de samenwerking met de Duitse PATRIOT-gemeenschap te bevorderen, werd besloten deze voor dit experiment uit te nodigen. Als gevolg van deze uitnodiging werd van Duitse zijde, naast de PATRIOT-eenheden, tevens een tweetal Tornado-jachtvliegtuigen aangeboden. Van NATO-zijde werd om assistentie gevraagd van het ICAOC-2 Kalkar en om AWACS.

De Nederlandse Marine werd eveneens gevraagd deel te nemen. Als *Transporter Erector Launchers (TELS)* werd een drietal PATRIOT-lanceerinrichtingen aangewezen, die posities zouden innemen in de Marnerwaard. Voor de waarneming van TBM-lancerings werd gebruik gemaakt van de Amerikaanse *Tactical Surveillance Demonstrator* in Stuttgart, die de detectie door de DSP-satellieten simuleerde en, na bewerking, de gegevens vervolgens via satellietcommunicatie distribueerde. Voor de analyse van het geheel werd vanuit de internationale TMD-wereld (NATO en US) een aantal experts bereid gevonden de oefening te analyseren tezamen met de lokale expertise en zorg te dragen voor de dagelijkse debriefings. De USEUCOM TMDCC-eenheid verzorgde de noodzakelijke verbindingen met de unieke nationale US-systemen.

De oefening werd uiteindelijk in een relatief kort tijdbestek gerealiseerd en in april 1996 werd JPOW een feit. De

Afb. 5 BM/C4I

Nederlandse PATRIOT-eenheid op Groep Geleide Wapens De Peel realiseerde voor de eerste maal in de geschiedenis de interconnectiviteit met een Duitse PATRIOT-eenheid, iets dat gedurende voorgaande oefeningen nimmer tot stand kwam, door problemen van zowel technische als politieke aard. Het oefendraaiboek, weliswaar simpel qua opbouw, voldeed aan de verwachtingen. Alle aspecten van TMD konden worden beoefend, binnen de mogelijkheden die de situatie bood. Door de simulatie was men in staat een aantal virtuele ontplooiingen na te bootsen voor wat betreft *defence-design* en uitvoering van de TMD-missie, waarbij het scenario voorzag

over voldoende kennis, ervaring en middelen beschikte. Voor de *Attack Operations* bleek de afstand naar het operatiegebied echter onrealistisch klein, en was men reeds in een vroegtijdig stadium in staat de TELs te detecteren en te vernietigen. Maar aan de doelstelling, het beoefenen van de procedures, was voldaan. Als gevolg van de diepgaande dagelijkse debriefing, inclusief videoconferencing met het TEL-gebied, werd een duidelijke groei waargenomen. Vooral dit aspect van JPOW werd als uniek en kenmerkend voor de Nederlandse aanpak ervaren. Als tekortkoming werd onder meer het gebrek aan een goed *Intelligence* draaiboek en mid-

JPOW-2

Uitgangspunt bij JPOW-2 was het succes van de eerste JPOW. De tekortkomingen van de eerste JPOW moesten teniet worden gedaan. Tevens werd gestreefd naar een meer internationale deelname. Hierbij was uniek dat JPOW-2 als enige niet US-oefening werd opgenomen in het US CINC *Assessment Program* en als gevolg daarvan een aantal unieke *US-assets* kreeg toegewezen, dat normaliter niet beschikbaar is voor internationale oefeningen.

In samenwerking met USEUCOM werd een gebalanceerde deelname gerealiseerd, bestaande uit Amerikaanse PATRIOT-eenheden uit Ansbach en Kaiserslautern voor de *Active Defence*, alsmede F-15 E jachtvliegtuigen en B-1 bommenwerpers ten behoeve van de *Attack Operations*. De VS-bijdrage op het gebied van sensoren bestond zowel uit het *Joint Tactical Ground Station* (JTACS) in Stuttgart als de in Amerika gestationeerde *Attack and Launch Early Reporting to Theater* (ALERT). Tevens werd voor de eerste maal de Amerikaanse bijdrage aan het NATO *Shared Early Warning* gedemonstreerd door middel van *Linked Operations/Intelligence Centers Europe* (LOCE). Uniek voor de *Attack Operations* was de simulatie van *Joint STARS* en een analysesysteem genaamd 'Stalker'. Dit *Geographical Information System* (GIS) kan aan de hand van de lanceergegevens, de voertuiggegevens, tactieken en terreingegevens de mogelijke ontsnapingsroutes vaststellen van vijandelijke TEL-eenheden. Deze gegevens worden continu aan de voor *Attack Operations* verantwoordelijke eenheden doorgegeven, inclusief mogelijke 'wave points' ten behoeve van aanvallende jachtvliegtuigen.

De Duitse deelname bestond wederom uit PATRIOT-wapensystemen en Tornado-gevechtsvliegtuigen. De Nederlandse bijdrage bestond uit vier PATRIOT en HAWK Phase 3 systemen, het CRC Nieuw Milligen en F-

Afb. 6 F-16

in een oplopende moeilijkheidsgraad van de opvolgende missies.

Hierbij kwam duidelijk het verschil in niveau naar voren tussen de Duitse en de Nederlandse aanpak. De Nederlandse configuratie voorzag erin dat de planning op dat niveau plaatsvond waar zowel de middelen als expertise aanwezig was, terwijl in de Duitse configuratie de planning werd overgelaten aan hun *Surface to Air Missile Operations Center* (SAMOC), die echter voor dit specifieke doel niet

delen genoemd, alsmede de beperkte *Passive Defence*-mogelijkheden en, door de geografische omstandigheden, een relatief simpel *Attack Operations*-scenario.

Na afloop van de oefening werd tijdens de *Commanders Outbrief* al spoedig duidelijk dat alle deelnemers duidelijk behoefte hadden aan een vervolg op JPOW, en in juni 1996 werd dan ook door de DOPKLu goedkeuring verleend tot de organisatie van JPOW-2.

16 jachtvliegtuigen van de vliegbasis Leeuwarden. De Nederlandse marine was wederom bereid deel te nemen met een Geleide Wapen Fregat. Om de datacommunicatie te realiseren met dit Fregat vanaf GGW DP, werd een Amerikaans *Data Link Translator* systeem ontplooid op de vliegbasis Leeuwarden. De NATO-deelname bestond wederom uit een klein detachement van het ICAOC-2 Kalkar, alsmede een E3A AWACS van Geilenkirchen. Als TEL-operatiegebied werd ditmaal de Ocksboel Range in Denemarken gekozen. In dit gebied werd een viertal surrogaat TELs ontplooid in de vorm van PATRIOT-lanceerinrichtingen, waarbij Duitse en Nederlandse *Short Range Air Defence* (SHORAD) systemen in het gebied waren ontplooid (Stinger en Roland) als bescherming tegen luchtaanvallen. De TEL-tactieken en bewegingen werden gedirigeerd door Amerikaanse specialisten en kwamen overeen met bekende tactieken en procedures van Syrische en Irakese SCUD-eenheden. Voor de analyse en evaluatie van de oefening werden wederom nationale en internationale TMD-experts aangetrokken.

Tijdens de voorbereiding bleek al dat JPOW-2 ver boven het niveau van de eerste JPOW zou uitstijgen. Niet alleen was het aantal deelnemers verviervoudigd maar ook was de technologische vooruitgang ten opzichte van de eerste JPOW enorm. Daar waar de eerste JPOW nog als een klein maar nuttig experiment werd beschouwd, werden de zaken voor JPOW-2 veel serieuzer aangepakt. Om een goede C2 te garanderen, met de nadruk op *Defence Design*, werd een multinationalaal *Air & Missile Defence Coordination Center* (AMDCC) geformeerd. Dit nieuwe element diende de planningstaken van het ICAOC over te nemen. De VS, Duitsland en Nederland beschikken weliswaar alle drie over het PATRIOT-wapensysteem, de capaciteiten en mogelijke toepassingen per natie zijn echter duidelijk verschillend. Het ICAOC-2 beschikt niet over de vereiste, diepgaande PATRIOT kennis en derhalve werd voor dit

additioneel C-2 element gekozen. Belangrijkste taak van het AMDCC vormde het creëren van een adequate *defence design* voor de diverse scenario's, waarvoor de cel met een aantal unieke TMD-planningsystemen en de nodige verbindingsmiddelen werd uitgerust.

In februari 1997 was JPOW-2 een feit. De toegevoegde voorbereidingsweek wierp duidelijk haar vruchten af, zodat bij aanvang van de oefening alle noodzakelijke verbindingen voor de volle honderd procent werkten. Vermeldenswaard hierbij is dat het gerealiseerde digitale netwerk het grootste digitale netwerk was, dat ooit binnen het NATO-grondgebied voor een oefening was gecreëerd. Tijdens deze opbouwfase werden de Duitse, Nederlandse en Amerikaanse operators op het juiste kennisniveau gebracht door diverse briefings over TMD en over een aantal nieuwe aspecten van de moderne oorlogsvoering met betrekking tot *Command & Control Warfare* (C2W) en *Information Warfare* (IW). Voor deze aspecten was een expert van het Amerikaanse *Space Command* aangetrokken. De voorbereidingsweek werd afgesloten met een aantal gezamenlijke *Defence Design* workshops. Wederom kwam tijdens de planning van de sessies het verschil in aanpak naar

voren tussen de Nederlandse en Duitse eenheden. De Amerikaanse eenheden hadden weliswaar ook een andere aanpak maar wisten zich snel aan te passen aan de nieuwe situatie.

Na een wat stroeve start konden deze problemen echter snel worden opgelost. Wederom werd een aantal virtuele ontplooiingen gepland en uitgevoerd. Met behulp van de simulatie, die gezien de omvang van het aantal systemen een enorme uitdaging vormde, werd een twintigtal *Air & Missile Defence*-scenario's uitgevoerd. Het digitale datanetwerk zorgde ervoor dat iedereen (het CRC, AWACS, het Nederlandse Geleide Wapen Fregat, alle PATRIOT- en HAWK-eenheden) het juiste geïdentificeerde luchtbeeld, het *Recognized Air Picture* (RAP) alsmede de noodzakelijke TMD voorwaarschuwingen en onderscheppingsgegevens kregen aangeboden.

Bij de *Attack Operations* wierp het slechte weer echter roet in het eten; van de zestien geplande missies konden er slechts vier worden uitgevoerd. Opvallend bij de analyse van deze missies was het verschil in succes tussen die welke *low level* werden uitgevoerd en die op grotere hoogte plaatsvonden. Van de vier *low level*-missies wist slechts een het doel te vinden en aan te vallen. In alle andere gevallen

Afb. 7 PATRIOT-lancering

was men al ten prooi gevallen aan de SHORAD- en MANPAD-systemen, die tactisch waren ontplooid in het oefengebied. De Amerikaanse B-1 en F-15's die vanaf grotere hoogten opereerden, waren in staat gedurende alle vier missies door middel van cluster bommen de TEL bewegingen te verstoren, c.q. in zijn geheel lam te leggen.

Evaluatie

JPOW-2 werd als een uitzonderlijk goede oefening ervaren. Alle deelnemers waren van mening dat de oefening een realistisch scenario combineerde met een snel en direct werkend evaluatiesysteem. Dit had tot gevolg dat iedere oefendag vele, vaak zeer gedetailleerde *Lessons Learned* opleverde. De punten van kritiek hadden hoofdzakelijk betrekking op de rol, invulling en verantwoordelijkheden van de AMDCC, alsmede op de invulling van het oefen- en in het bijzonder het *Intelligence* draaiboek. De opgedane lessen hadden grotendeels betrekking op deelaspecten van *Defence Design* en tevens op de kwaliteit van de procedures voor *Attack Operations*.

Tijdens de *Commanders Debrief* kondigden de observers van de *Ballistic Missile Defence Organisation* en het *US-Army Space & Strategic Defence Command* (US-SSDC) aan dat, in geval van een eventuele JPOW-3, zij beiden dit initiatief zouden ondersteunen, met zowel kennis als middelen. Unaniem concludeerde men dat de oefening een vervolg moest krijgen, en de eerste aanmeldingen hiervoor kwamen reeds binnen. Onder de eerste aanmeldingen bevonden zich Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

JPOW-3

Kort na afloop van JPOW-2 werd door de KLu-leiding toestemming verleend tot de organisatie van JPOW-3. Wederom is het uitgangspunt geen stap terug te doen. De belangrijkste doelstelling van de oefening is het be-

Afb. 8 Airborne laser

oefenen van de vier pijlers van TMD: *passive defence*, *active defence*, *attack operations* en BM/C4I. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar het betekent een voor de KLu gigantische organisatorische inspanning.

Tijdens de eerste planning van de conferentie werd al gauw duidelijk dat de verwachtingen voor JPOW-3 hooggespannen zijn en dat alle deelnemers in JPOW het belangrijkste trainingsevenement zien dat op de diverse oefenkalenders prijkt. Naar verwachting zal dat resulteren in een nog grootschaligere deelname dan JPOW-2. Vele toezeggingen zijn binnen en die omvatten onder meer de strategische verplaatsing van het Amerikaanse *Joint Tactical Ground Station* vanuit Colorado Springs in de VS. Tevens zal op het gebied van *Active Defence* een unieke combinatie worden gedemonstreerd van de bestaande *PATRIOT*-capaciteit met de experimentele *US-Navy AEGIS* en de *US Air Force Airborne Laser*, die beide met geavanceerde simulators deelnemen.

De *AEGIS*-simulator voorziet tevens in de *Attack Operations*-simulatie van de *Tomahawk Land Attack Missile* (TLAM). Als sensoren zijn voorzien: de voornoemde *JTAGS*, wederom *ALERT* en het *Air Surveillance Testbed*, een vliegend platform, dat het doel ook buiten de dampkring kan volgen. *JSTARS* en *Unmanned Aerial*

Vehicle (UAV) simulaties sluiten het sensoraanbod af. Ten behoeve van de informatievoorziening zal gebruik worden gemaakt van het *Common Modeling, Planning and Simulation Strategy* (COMPASS), dat informatie uitwisselt tussen de C2-systemen van de drie krijgsmacht delen en tevens de mogelijkheid biedt van *videoconferencing*.

Interactieve simulatie

Een van de belangrijkste kenmerken van JPOW-3 zal de geïntegreerde, interactieve simulatie zijn. Dit geschiedt door middel van het *Co-operative Air & Missile Defence Exercise Network* (CAMDEN), dat op basis van *Distributed Interactive Simulation* (DIS), een groot aantal deelnemers van (doel-)informatie voorziet. Doordat gebruik wordt gemaakt van het specifieke DIS data-linkprotocol is het niet mogelijk alle deelnemers op te nemen in deze simulatie. Dit zal beperkt blijven tot *PATRIOT*, *AEGIS*, *TLAM*, *ABL*, *JSTARS* en de UAVs. Het gesimuleerde doelaanbod zal worden geprojecteerd tegen een synthetische achtergrond, die wordt verzorgd door het *Synthetic Battlefield Environment*. Hierdoor kunnen zowel de defensieve als offensieve operaties worden beoefend, zonder rekening te houden met de beperkingen die tijdens vreedstijf van toepassing zijn.

Beide interactieve simulatiesystemen dragen er zorg voor dat elke geïntegreerde sensor (ruimte, lucht, zee of grond) een identiek beeld krijgt gepresenteerd, voorzover dat binnen het bereik van dat (wapen)stelsel valt. Kenmerkend voor CAMDEN is tevens de zogeheten 'Kill Removal': wanneer een specifiek wapensysteem een doel heeft vernietigd, zal de doelrepresentatie bij alle sensoren en wapensystemen worden verwijderd uit het gesimuleerde doelaanbod. Door de deelname van het Verenigd

Koninkrijk wordt naast het beproefde TEL-operatiegebied in Denemarken, een tweede TEL-operatiegebied toegevoegd: de oefenrange *Spade Adam*. Beide gebieden zullen wederom worden verdedigd door SHORAD-eenheden, nu van de Engelse, Duitse, Deense en Nederlandse krijgsmacht. De Engelse bijdrage bestaat verder uit gevechtsvliegtuigen ten behoeve van *Attack Operations*, alsmede uit luchtverdedigingsvliegtuigen ter bescherming van het operatiegebied. Naast het beoefenen van de voor TMD spe-

cifieke *Attack Operations* missies, is de doelstelling tevens het beoefenen van *Combined Air Operations* (COMAO) en *Offensive Counter Air* (OCA) operaties. Een verbetering ten behoeve van JPOW-2 betreft het *Intelligence* scenario, dat nu uitzonderlijk uitgebreid en diepgaand zal zijn. Hierbij zal onder meer het IPB-proces geheel worden doorlopen.

Conclusies

De inspanningen van de KLu op het gebied van TMD staan internationaal in bijzonder hoog aanzien. De aanpak waarvoor de KLu heeft gekozen, spreekt niet alleen aan, het werpt aantoonbaar zijn vruchten af. Ondersteund door een aantal Amerikaanse organisaties biedt de KLu met *Joint Project Optic Windmill* een oefenmogelijkheid die nergens anders wordt gerealiseerd. Gericht op training van de planner en de uitvoerder, een combinatie van zowel *live* als simulatie, waarbij de simulatie de laatste stand van de technologie reflecteert, gepresenteerd in een scenario dat als realistisch, complex, en vooral als leerzaam wordt ervaren. Een scenario dat zich niet puur op de bestrijding van TBMs en TBM-eenheden richt, maar het gehele dreigingspectrum de revue laat passeren.

De toekomst van JPOW lijkt rooskleurig. Het gevaar schuilt echter op meerdere plaatsen, waarvan de belangrijkste is dat de oefening ten onder dreigt te gaan aan succes. De almaar toenemende belangstelling is niet of nauwelijks te hanteren. Hier zal zeer zorgvuldig mee moeten worden omgegaan, teneinde de toekomst daadwerkelijk zeker te stellen. Mogelijk zal een en ander leiden tot teleurstelling bij een aantal aanmeldingen. De oefening blijkt echter dusdanig in de trainingbehoefte te voorzien dat dit onontkoombaar is.

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

JPOW	Joint Project Optic Windmill
ABL	Airborne Laser
ABM	Anti Ballistic Missile
ALERT	Attack and Launch Early Reporting to Theater
AMDCC	Air and Missile Defense Coordination Cell
ATBM	Anti Tactical Ballistic Missile
AWACS	Airborne Warning And Control System
BMDO	Ballistic Missile Defense Organization
BMDO	Battle Management Command, Control Communications, Computers, Intelligence
BTOC	Battalion Tactical Operations Center
CZW	Command and Control Warfare
CAMDEN	Cooperative Air and Missile Defense Exercise Network
CINC	Commander-in-Chief
CM	Cruise Missile
COMAO	Combined Air Operations
COMPASS	Common Modeling, Planning and Simulation Strategy
CRC	Control and Reporting Center
DIS	Distributed Interactive Simulation
DOPKLu	Directie Operatie KLu
DSP	Defense Support Program
ERINT	Extended Range Interceptor
FLAGE	Flexible Lightweight Agile Guided Experiment
GGW DP	Groep Geleide Wapens De Peel
GIS	Geographical Information System
GPALS	Global Protection Against Limited Strikes
ICAOC	Interim Combined Air Operations Centre
ICBM	Intercontinental Ballistic Missile
ICT	Integrated Combat Training
IPB	Intelligence Preparation of the Battlefield
IW	Information Warfare
JTAGS	Joint Tactical Ground Station
KLu	Koninklijke Luchtmacht
LoAD	Low Altitude Defense
LOCE	Linked Operations/Intelligence Centres Europe
MANPADS	Man Portable Air Defence System
NADGE	NATO Air Defence Ground Environment
NMD	National Missile Defense
NORAD	North American Aerospace Defense Command
OCA	Offensive Counter Air
PAC	1 PATRIOT Anti Tactical Ballistic Missile Capability 2 PATRIOT Advanced Capability
RAP	Recognized Air Picture
RV	Re-entry Vehicle
SALT	Strategic Arms Limitation Talks
SAMOC	Surface-to-Air Missile Operations Centre
SBE	Synthetic Battlefield Environment
SDI	Strategic Defense Initiative
SHORAD	Short Range Air Defence
TBM	Tactical Ballistic Missile
TEL	Transporter Erector Launcher
THAAD	Theater High Altitude Area Defense
TLAM	Tomahawk Land Attack Missile
TMD	Theater Missile Defense
TMDCC	Theater Missile Defense Coordination Cell
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
US-SSDC	US Space and Strategic Defense Command
USEUCOM	US European Command

MENINGEN van anderen

Vijftig jaar TNO- Defensieonderzoek

Het wordt door ons zeer gewaardeerd dat de *Militaire Spectator* in zijn redactioneel commentaar zo uitgebreid aandacht besteedt aan het gouden jubileum van TNO-Defensieonderzoek. Overigens geen 'Hoofdgroep' binnen TNO meer, omdat TNO de hoofdgroepstructuur heeft opgeheven in 1993, maar een cluster van drie afzonderlijke 'instituten', waarvan 'Technische Menskunde', voorheen 'Instituut voor Zintuigfysiologie', er een is.

Uw analyse van de toekomst van het defensieonderzoek verdient speciale aandacht. Terecht stelt u dat de budgetten voor wetenschappelijk onderzoek in Nederland een neerwaartse tendens vertonen. De vraag naar technische kennisondersteuning van de krijgsmacht neemt daarentegen toe denken wij, gelet op de snel toenemende complexiteit en expansie van de technologie, ook in de defensie na het einde van de Koude Oorlog. Bij gelijktijdige krimp van de Technische Staven in de krijgsmachtdelen overigens. Een toenemende 'markt' dus voor de 'kennismakelaar' TNO-Defensieonderzoek (TNO-DO).

De activiteiten die TNO-DO rechtstreeks voor Defensie uitvoert, betreffen enerzijds de advisering van Defensie bij de eigen bedrijfsprocessen, zoals het materieelverwervingsproces, en anderzijds ontwikkeling van technologie, demo's en soms prototypen (inclusief software). Voor beide activiteiten wordt voorbereidend verkennend onderzoek uitgevoerd om de benodigde kennis te genereren. De opdrachten voor advisering bij de bedrijfsprocessen kwamen overwegend tot stand via contacten van de technische specialisten bij Defensie en bij TNO.

Vijftig jaar TNO-Defensieonderzoek MS166
(1997)(9) 390-391

Bij de herstructurering van de krijgsmachtdelen komt de nadruk echter steeds meer op managementtaken te liggen. Dit heeft nu al geleid tot een sterke reductie van de technische studierichtingen bij de Koninklijke Militaire Academie. Dit heeft tot gevolg dat er binnen Defensie steeds minder mensen komen die in staat zijn om rechtstreeks met de onderzoekers opdrachten te formuleren. De communicatie over het onderzoek zal derhalve steeds meer op managementniveau komt te liggen en niet meer kleine deelaspecten op technisch niveau betreffen (geen 'majoor'- maar 'generaalmajoorvragen'). Overigens kan inrichting van het onderzoek op deze wijze voor Defensie overzichtelijker zijn en prioriteitsstelling vergemakkelijken. Voorbeelden van deze tendens zijn de advisering bij het opstellen van operationele eisen voor de nieuwe pantservoertuigen en de evaluatie van marktalternatieven voor het middellangeafstand anti-tankstelsel (MRAT).

Voor de TNO-DO organisatie betekent deze ontwikkeling dat ook aan die kant de contacten op een hoger aggregatieniveau zullen moeten worden georganiseerd. Tevens zullen de resultaten van het onderzoek door de TNO'ers zelf zodanig moeten worden verwerkt en geformuleerd dat de adviezen meer rechtstreeks in de defensieprocessen kunnen worden ingepast. In zijn toespraak bij het jubileum gaf de Directeur-Generaal Materieel (DGM) al aan dat TNO in de toekomst rechtstreeks moet kunnen bijdragen aan de totstandkoming van de Defensie Materieelkeuze Proces (DMP)-documenten. Deze ontwikkeling past geheel in de tendens van het bedrijfsleven waarbij partners in de logistieke ketens steeds dichter naar elkaar toegroeien, om zo de kosten te verlagen en de reactiesnelheid en efficiëntie te verhogen.

Dat een supranationale benadering in Europa door intensievere internationale samenwerking een voorwaarde voor 'overleven' is, onderkennen wij en Defensie sinds jaren. Nu is dit meer dan ooit het geval. Maar dat dit een erg efficiënt proces is, kan nog niet worden gezegd. En wat belangrijker is, je moet wat te bieden hebben, wil je een echte partner in de samenwerking zijn. Kennis van kwaliteit

bijvoorbeeld. En dat vraagt een strategische visie op het Nederlandse defensie- en industriebelang en bij de investering in kennis, die van een geheel andere aard is dan wanneer uitsluitend 'kopen van de plank' de policy is.

Ook moet worden beseft dat een klein land, met beperkte middelen en macht, bij internationale samenwerking gauw een speelbal van de groten is in plaats van een speler. 'Hoe dwing je internationale participatie op technologisch hoog niveau af?', dat is de kernvraag.

R.M. LUTJE SCHIPHOUT,
schout bij nacht bd

Een morele basis voor de moderne militair

Met de opschorting van de dienstplicht heeft het debat over professionalisme, in ieder geval in Nederland, een nieuwe impuls gekregen. In de *Militaire Doctrine* (KL) en de Gedragscode voor de krijgsmacht geldt professionalisme als één van de kernbegrippen. Naar aanleiding van het artikel van de BLS luitenant-generaal Maarten Schouten over de professionele beroepsmilitair volgt hier een korte beschouwing over de inhoud van het begrip 'professionalisme'.

Een professionele beroepsmilitair?

Een beroepsmilitair is, *qualitate qua*, een *professional*. Maar handelt hij of zij dan ook altijd professioneel? Neen, dat hoeft niet, een *professional* kan zich immers zeer on-professioneel gedragen. Professionalisering van de krijgsmacht legt een hypotheek op de kwaliteit van gedrag, besluitvorming en bedrijfsvoering in de krijgsmacht. Professionalisme staat voor een bepaalde norm of standaard. Voor een deel bepaalt de krijgsmacht zelf die norm, voor een deel wordt die door de samenleving of door interactie met andere krijgsmachten bepaald. Generaal Schouten omschrijft professionalisme als „een kwestie van perceptie”. Niet alleen wij zelf hebben een ideaaltypen van de professionele militair in ons hoofd maar ook de samenleving heeft dit en daarnaast hebben

De professionele beroepsmilitair MS166
(1997)(2) 79-82

ook de mensen die wij bij bijvoorbeeld vredesoperaties geacht worden te beschermen een dergelijk beeld van hoe een militair zich zou moeten of behoren te gedragen. De moeilijkheid is nu dat deze beelden enorm kunnen divergeren.

De krijgsmacht is een organisatie die van haar mensen eist dat zij zich professioneel opstellen en professioneel handelen. Wil de krijgsmacht als organisatie succes boeken, dan zal zij moeten onderzoeken wat zij onder 'professioneel' en met vooral 'professioneel militair gedrag' verstaat. Daartoe zal de krijgsmacht als organisatie niet alleen goed moeten nadenken over het te hanteren concept van militair professionalisme, maar ook moeten inventariseren wat van de krijgsmacht wordt verwacht. Dat wil zeggen: wat verwacht de Nederlandse samenleving van een Nederlandse militair en wat of welke houding verwacht de bevolking in bijvoorbeeld Rwanda of Somalië van de uitgezonden Nederlandse (VN-)militair, en wat verwacht de Nederlandse samenleving van de Nederlandse militair in den vreemde?

In de *Militaire Doctrine* komt dit extern gerichte perspectief niet uit de verf. Mijns inziens kan een gebrek aan theoretische vorming op dit gebied wel eens fataal zijn: professionalisme eisen van een militair is niet zo moeilijk; deze moet de geleerde technische militaire vaardigheden op juiste wijze toepassen. Het is echter onwenselijk je in een niet-militaire samenleving te mengen zonder te weten wat die samenleving van je verwacht.

Veranderende kaders

Om tot een beeld van professionalisme te komen, dienen we het concept van professionalisme te bevragen: wat verstaat een moderne Westerse krijgsmacht onder professionalisme, dat wil zeggen, welk concept van gedragingen geldt binnen de Nederlandse krijgsmacht als professioneel? En welke kwaliteitscriteria worden daarbij gehanteerd? Generaal Schouten geeft een voorzet door enkele factoren te noemen: goed leiderschap, discipline (uiterlijk en innerlijk) en vakkennis. Deze traditionele opvatting vindt haar fundering in het gedachtegoed van Samuel Huntington's *The soldier and the State* en Morris Janowitz's *The professional Soldier*. Beide auteurs hebben in de jaren

zestig en zeventig naam gemaakt door de relatie tussen krijgsmacht en samenleving te omschrijven; de krijgsmacht als totaal-institutie te duiden; aan te geven dat het officierschap een professie is, en te beschrijven waarin een professie van een 'normaal' beroep verschilt.

De traditionele vorming van de Westerse militair is gebaseerd op enkele uitgangspunten: een concept van oorlog of vrede, combattant of non-combattant, subsidiariteit en proportionaliteit van geweld en neutraliteit of onpartijdigheid in geval van een optreden onder VN-vlag. Dit zijn de kaders waarbinnen en waarmee militairen denken en waarin zij de vragen die op hen afkomen, verwoorden en een plaats geven.

Maar de vragen en problemen waarmee krijgsmachten bij crisisbeheersingsoperaties worden geconfronteerd, vallen niet altijd binnen deze kaders. Achtjarige terroristes die met een handgranaat een half peloton soldaten vermoorden, passen eenvoudig niet in ons bestaande kader combattant/non-combattant. Hetzelfde gaat op voor de veiligheid van de eigen troepen. Soldaten zijn opgeleid in de geest van sterven voor het vaderland bij de verdediging van het vaderland, maar men kan zich afvragen of de risico's die bij een VN-missie worden genomen van dezelfde orde zijn. Of moeten deze als bedrijfsrisico worden gekwalificeerd?

Een ander voorbeeld is om tegen alle VN-regels van neutraliteit in toch medische hulp aan één van de strijdende partijen te geven, omdat er eenvoudigweg enkele kinderen liggen dood te gaan. We zien dat op deze momenten een verwarrende situatie ontstaat: onze concepten van 'combattant' en 'veiligheid' schieten tekort, een begrip als 'vrede' blijkt niet eenduidig, en het is de vraag wat de waarde is van neutraliteit in een conflict waarbij er altijd daders en slachtoffers zijn.

Door het tekortschieten van bestaande kaders en het ontbreken van vervangende concepten ontbreken ons de beelden, ja zelfs de taal en het onderscheidingsvermogen om die problemen en vragen te verwoorden en op hun juiste waarde te schatten. Hierdoor kunnen dergelijke vragen en problemen onvoldoende beantwoord worden. Niet alleen de Westerse krijgsmachten worden door de realiteit

ingehaald, ook de *Israel Defence Forces* werden tijdens de Intifadah met dermate fundamentele problemen geconfronteerd dat een krijgsmachtbrede heroriëntatie van militaire waarden het gevolg was.

Een onontkoombare vraag dringt zich nu op: 'Is ons traditionele concept van militair professionalisme wel toegesneden op de nieuwe taakstelling?' Mijns inziens is het antwoord op deze vraag negatief. Het traditionele concept bleek bruikbaar in een bipolaire wereld, een wereld van oorlogen tussen natie-staten, een wereld van oorlog of vrede, combattanten of non-combattanten maar is in de huidige wereld met de huidige taakstelling niet meer toereikend omdat het onvoldoende aandacht schenkt aan het *morele* aspect van de problematiek. En de problemen manifesteren zich steeds meer op het niveau van de individuele besluitvorming: militairen die zich voor problemen gesteld zien, ervaren hun probleem als een *moreel* probleem en niet als een militair-technisch probleem. Er zijn gevallen bekend waarin militairen de gegeven order niet naar waarde konden schatten, de situatie niet goed konden ontcijferen en niet konden bepalen of er wellicht sprake was van een hoger, zwaarderwegend belang, dat juist het *niet* uitvoeren van de opdracht impliceerde. Juist in deze vaak ambigue en onduidelijke situaties is zo iets als een duidelijk concept van militair professionalisme vereist. Het gegeven voorbeeld is een verschijningsvorm van onvermogen. Onvermogen, niet veroorzaakt door onwil maar door onkunde als gevolg van onvoldoende theoretische vorming over elementaire concepten.

Waarden

De traditionele opvatting van professionalisme wordt door vakmanschap gedomineerd. Dit vakmanschap veronderstelt vooral technische kennis. Deze opvatting heeft geresulteerd in een sterk instrumentele opvatting en houding: de individuele militair als radertje in een grotere machinerie; de krijgsmacht als instrument in handen van een regering. De traditionele kwaliteiten waarover de individuele militair moet beschikken om als een 'goed' militair te worden gekwalificeerd zijn: moed, opoffering en standvastigheid. Van soldaten wordt verwacht dat zij in tijden van gevaar en onzekerheid, zelfs in

het aanschijn des doods hun taak en plicht op een zo goed en zo eervol mogelijke manier uitvoeren. Dat zij standvastig zijn en opofferingsgezind. Ja, dat zij hun leven geven voor een volk in nood. Een 'overmijn-lijk' houding die heel goed voorstelbaar is als een eventuele vijand aan de Nederlandse grens staat.

Vredeshandhavende taken vereisen „een heel andere instelling” aldus oud-minister van Buitenlandse Zaken P.H. Kooijmans. Deze andere instelling is er een die op waarden is gericht en een kwalitatief verschil betekent. Over welke waarden spreken we? Betrouwbaarheid, zorgvuldigheid, integriteit, moed en verantwoordelijkheid – om er enkele te noemen. Een moderne vorm van professionalisme heeft dan ook een sterker extern perspectief en vindt zijn fundament in de waarden die aan het militair-zijn ten grondslag liggen. Dit betekent niet dat vakkennis onbelangrijk is, maar het is een geïntegreerd onderdeel van een levenshouding. Het gaat er dus niet alleen om wat je *doet* maar ook wat je *bent*. De fundamentele verandering in oriëntatie waar de krijgsmacht voor staat is die van een houding gericht op vakmanschap en leiderschap, naar een houding die is gericht op waarden. De militair moet een gevoel van verantwoordelijkheid hebben jegens de te beschermen mensen en jegens zijn collega's. En met dit begrip 'verantwoordelijkheid' zijn we mijns inziens aanbeland bij één van de kernvragen die de militair van vandaag bezig houdt: 'Ben ik mijn broeders hoeder'? Met andere woorden: op welke wijze is een Nederlandse militair verantwoordelijk voor het welzijn van zijn medemens, of dat nu een gevluchte Serviër, moslim of Somaliër is? Hoe geeft hij invulling aan deze verantwoordelijkheid en welke waarde is bepalend voor zijn houding of gedrag jegens de individuele mensen met wie hij in de uitoefening van zijn vak te maken heeft?

Hoe nu verder? Het gedachtegoed van Huntington en Janowitz is belangrijk en van blijvende waarde voor de krijgsmacht. Maar om de huidige problematiek het hoofd te bieden, dient de krijgsmacht zich te bezinnen op haar kernwaarden, nu de militair zich steeds sterker naar buiten gaat richten.

Door een dergelijk (zelf)onderzoek, waarbij de morele aspecten van de problemen die momenteel aan de orde zijn in kaart worden gebracht, de kwaliteitscriteria voor een optimale beroepsuitoefening worden geformuleerd en door reflectie op de maatschappelijk rol van de krijgsmacht kan een modern en bruikbaar concept van militair professionalisme worden geformuleerd.

drs. M.F.J. HOUBEN,
kapitein der mariniers en filosoof

BOEKEN bespreking

Gezwoeren vrienden

Het geheime bondgenootschap tussen Nederland en Israël, door F. Pieters, 320 blz. Uitg.: L.J. Veen, Amsterdam/Antwerpen, 1997.

Prijs f 34,90.
ISBN: 90 2542 352 3

Gezwoeren vrienden is een boek over de jarenlange vriendschap tussen Nederland en Israël en dan met name die op militair gebied. Rond de verschillende conflicten die Israël zich genoodzaakt zag uit te vechten met haar Arabische burens, bleek Nederland altijd bereid om in ruime mate militaire steun te leveren. Aan de basis voor deze (militaire) vriendschap stond de

innige relatie tussen de Nederlandse en de Israëlische socialisten. Deze vriendschapsband werd gelegd door oud-premier Willem Drees en zijn Israëlische evenknie David Ben-Goerion.

Een ander aspect waarmee de steun van Nederland aan Israël werd verantwoord, was het schuldgevoel ten aanzien van het grote aantal Nederlandse joden dat de oorlog niet had overleefd. De ongeschreven afspraak van steun aan Israël werd na het verdwijnen van Drees van het politieke toneel voortgezet door volgende socialistische leidsmannen. Zo hadden in de jaren zeventig, met name premier Den Uyl, minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoep en minister van Landbouw Mansholt sterke gevoelens van sympathie voor Israël. Andere leden van dat kabinet, minister van Defensie Vredeling en staatssecretaris van Defensie Stemerding, waren ten nauwste betrokken bij militaire steun aan Israël tijdens de Yom Kippooroorlog in 1973. Maar in de periode daarvoor waren er ook staatslieden van andere politieke huize bereid zich in te zetten voor Israël. Zo was KVP-minister van Buitenlandse Zaken Luns ook een duidelijke exponent van de pro-Israël beweging en was er, gezien de geloofsovertuiging van het meer conservatieve deel van het protestantisme, bij de ARP ook een sterke traditie van steun voor de zaak van Israël te vinden.

Het bondgenootschap was in zoverre geheim dat het slechts beruiste op een mondelinge toezegging van Drees. Was kort na de Tweede Wereldoorlog depositie van Nederland als kolonisator van islamieten in Indië nog een factor van betekenis, later was de macht van de olie van de Arabische landen de reden voor terughoudendheid in openheid van zaken over de relaties met Israël. Opvallend is dat er van parlementaire controle doorgaans nauwelijks sprake was als het ging om wapenleveranties van Nederland aan Israël. Zo voert de schrijver aan dat diverse staatslieden zich in feite schuldig hebben gemaakt aan illegale wapenleveranties. Vredeling en Stemerding hebben in 1973 grote hoeveelheden wapentuig geleverd aan het oorlogvoerende Israël, zonder dat daarvoor een exportvergunning was verleend. Het betrof hier onder meer munitie, kanonnen, onderdelen van Centurion-

tanks en vliegtuigbommen. De goederen werden door Israëlische Boeings afgehaald van de vliegbasis Gilze-Rijen. Voor de overslag werden onder andere luchtmachtcadetten van de KMA ingezet. Toen na het einde van dat conflict premier Joop den Uyl door de Israëlische premier Golda Meir hartelijk werd bedankt voor de militaire bijstand, bleek dat hij noch Van der Stoep hiervan op de hoogte was gesteld door Vredeling. Vredeling achtte spoedige levering van dusdanig belang dat niet kon worden gewacht tot nader overleg met andere leden van de regering.

De kentering in de nauwe militaire samenwerking tussen Nederland en Israël tekent zich af in de jaren na de Yom Kippoor-oorlog van 1973. De vanzelfsprekendheid van Nederlandse (politieke) steun aan Israël verdween meer en meer. Na het kabinet Den Uyl kwamen er kabinetten waar geen socialisten meer in zaten en dus de vanzelfsprekende band met Israël niet aanwezig was.

Nederland schikte zich ook steeds meer naar het Europese beleid ten aanzien van het Midden-Oosten, hetgeen meestal niet gunstig was voor de relatie met Israël. Zo werd in navolging van andere Europese landen ook de Nederlandse ambassade vanuit Jeruzalem verplaatst naar Tel Aviv. De stationering van een Nederlands infanteriebataljon bij de VN-vredesmacht UNIFIL in Libanon heeft de toch al bekoelde betrekkingen tussen beide landen nog verder verslechterd. Met de Golfoorlog in 1991 en het daarop volgende vredesproces in het Midden-Oosten, lijkt de koers weer in positieve zin verlegd te zijn. Ook militaire samenwerking met Israël blijkt weer mogelijk: Nederland plaatste tijdens de Golfoorlog een Patriot-eenheid tegen Irakese SCUD-raketten nabij Jeruzalem. Dit had overigens meer een symbolische waarde dan dat de aanwezigheid van een Nederlandse militaire eenheid in Israël van cruciaal operationeel belang was op dat moment.

Dit boek van *Parool* defensie-verslaggever Peeters geeft een goed inzicht in de naoorlogse betrekkingen tussen Nederland en Israël. De nauwe vormen van militaire samenwerking zijn niet verzonnen. De schrijver heeft uitgebreid onderzoek gedaan, onder meer in de archieven

van het kabinet, de departementen van Defensie en Buitenlandse Zaken en van verschillende politieke partijen. Daarnaast beschikt hij over een groot aantal (oud-) militairen als bronnen. Zij waren getuige van, dan wel direct betrokken bij, de wapenleveranties aan Israël in 1967 en 1973, bijvoorbeeld vanuit Nederlandse mobilisatiecomplexen en vanaf vliegbases.

Het boek is zeer gedegen en bevat een omvangrijk notenapparaat. De waarde van dit boek ligt niet alleen in het inzicht dat het geeft in de Nederlands-Israëlische betrekkingen alsmede in de naoorlogse geschiedenis. Het geeft ook een goed inzicht in de totstandkoming van besluitvorming in de Nederlandse regeringen van na de oorlog, zij het dan toegespitst op politiek-militaire zaken en die met Israël in het bijzonder. Zo krijgen we een goed beeld van de wijze waarop het primaat van Buitenlandse Zaken met betrekking tot het veiligheidsbeleid en de parlementaire controle op het kabinetsbeleid met de regelmaat van de klok werd aangetast door individualistisch handelen van kabinetsleden. Na de memoires van generaal Couzy en minister Ter Beek werpt dit boek weer eens een geheel andere blik op militair-politieke besluitvorming in Nederland. Toch vallen er ook enkele kritische kanttekeningen te plaatsen.

Eén van de hoofdstukken is geheel gewijd aan de vermeende poging tot een staatsgreep in de jaren zestig door een aantal ontevreden generaals van de Koninklijke Landmacht. De schrijver heeft over deze zaak in 1992 al gepubliceerd in het *Parool* en meende dat in dit verband te moeten aanhalen. Dit is nu te betreuren, allereerst omdat het riekt naar sensatie, terwijl het boek daar verder totaal geen aanleiding toe geeft, en verder is de relatie tussen het onderwerp 'staatsgreep' en de banden met Israël vrijwel nihil.

Een ander punt is dat de schrijver in zijn enthousiasme soms iets te ver door slaat in subjectiviteit, bijvoorbeeld als het gaat over bepaalde karaktertrekken van oud-minister Vredeling.

Deze minimale kritiek laat onverlet dat *Gezwoeren vrienden* een zeer waardevolle en gedegen aanvulling biedt op de tot nog toe beschikbare werken over het Nederlandse buitenland-beleid en de betrekkin-

gen met Israël. Zoals de schrijver terecht zelf ook vermeld, was er tot op heden sprake van een leemte in het onderzoek naar de Nederlands-Israëlische betrekkingen. Peeters komt met zijn *Gezwoeren vrienden* alle lof toe omdat hij deze leemte opvult met een zeer goed onderbouwd maar ook vlot te lezen boek.

drs. M. DE HAAS, kap inf (KMA)

'k Zag twee beren

De achterkant van de VN-vredesmissies, door Linda Polman, 254 blz. Uitg.: Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 1997.

Prijs: f 39,90

ISBN: 90 2542 434 1

Kort samengevat, is de boodschap van dit boek: 'Verenigde Naties slecht. Verenigde Staten ook slecht'. De auteur, Linda Polman, is freelance journalist en radioverslaggever. Ze bezocht in de afgelopen jaren drie VN-vredesmissies, te weten *Restore/Continue Hope* in Somalië, *Uphold Democracy* in Haïti en *Operation Retour* in Rwanda. Polman velt een vlijmscherp oordeel over deze missies. Het zijn fiasco's geworden door het politieke opportunisme van de grote VN-lidstaten, waarbij vooral de VS – als enig overgebleven supermogenheid – een cynische en negatieve hoofdrol vervulden.

De Amerikanen splitsten volgens Polman, na enkele goedkope successen, de VN kansloze missies in Somalië en Haïti in de maag. President Bill Clinton riep vervol-

gens dat de VN „ook maar eens moesten leren om nee te zeggen”. De VS blokkeerden daarna snel ingrijpen in Rwanda, waar honderdduizenden burgers in een gruwelijke volkerenmoord het leven lieten.

De ooggetuigenverslagen die Polman opdiend, zijn beter dan haar politieke analyses. Uitermate boeiend vond ik de schetsen van het reizende circus van particuliere ondernemers dat met elke VN-missie meetrekt. Deze moderne marketentsters verdienen goed op de internationale vredesbazaar. Amerikaanse bedrijven incasseerden in 1994 ongeveer 737 miljoen dollar van de VN. Zo ontmoet Polman potige bouwvakkers van de Amerikaanse firma Brown & Root, een tijdlang de grootste werkgever in Somalië. Ze doen hun motto eer aan: „*There's cash in chaos*”. Bijna ridicuul zijn ook de detectives van grote verzekeringsmaatschappijen die ter plekke individuele schadeclaims moeten onderzoeken.

Ik kon soms evenmin een glimlach onderdrukken bij Polmans beschrijving van VN-contingenten uit Derde-Wereldlanden – tot ik bedacht dat dit eigenlijk geen onderwerp is om over te glimlachen. „Het peloton Bosjesmannen dat Botswana naar Somalië heeft afgevaardigd”, schrijft Polman bijvoorbeeld, „bestaat uit de kleinste blauwhelmpjes die ik tot nu heb gezien, met rituele littekens op hun wangen gekerft. Ze zitten op een rijtje in het zand voor hun tenten en poetsen hun laarsjes”.

Polman merkt regelmatig dat Westerse militairen op de VN-soldaten uit de Derde Wereld neerkijken. Dat denigrerende oordeel weerlegt ze met haar eigen ervaringen. Polman raakt in het plaatsje Kibeho bij een contingent Zambiaanse soldaten verzeild. Rond het Zambiaanse kamp hebben zich 150.000 wanhopige vluchtelingen verzameld, die op hun beurt door duizend dolgedraaide Rwandese regerings-soldaten in toom worden gehouden. Als de uitgehongerde vluchtelingen eindelijk het kamp bestormen, blijken de Zambiaanse blauwhelmen moedige hulpverleners die er zonder uitrusting of voorraden het beste van proberen te maken. Des te opvallender is dan de ongebreidelde zelfverzekerdheid van de Amerikaanse commando's die in een uithoek van Haïti

orde en rust afdwingen. *Captain Max* („*We are the Special Forces. Don't fuck with us. Do-not-fuck-with-us! Ever!*”) lijkt zo uit de film *Apocalypse Now* weggelopen. En ronduit hilarisch is het verhaal van een Haïtiaans omaatje dat doodsbang een Ierse blauwhelm aanklampt. Het arme vrouwtje dacht dat ze gedoemd was te krimpen, elke dag een stukje verder, door een voodoo-vloek die haar man had opgelegd. De Ier gaf, ten einde raad, het omaatje maar een onttoveringsmiddel: een zakje Amerikaans limonadepoeder. „Iedere dag een likje en u krimpt geen millimeter meer.”

Polman gunt de lezer nu en dan een aardig kijkje in de keuken van de internationale nieuwsgaring. Van de nietszeggende en kreukvrije VN-voorlichters steekt ze niet veel op. Die zitten maar in hun eigen blauwhelmensteden opgesloten. En als de Amerikaanse troepen ergens vertrekken, zit het er ook voor de meeste van Polmans collega's weer op. De contingenten uit de Derde Wereld zijn gewoon niet nieuwswaardig genoeg. Kenmerkend ook is de haast terloopse opmerking: „Het Radio 1-journaal heeft Haïti vandaag geschrap: er is interessantere cholera in de kampen voor Rwandese vluchtelingen voor in de plaats gekomen.”

De boodschap van 'k *Zag twee beren* is natuurlijk niet nieuw. Als weinig slagkrachtige collectieve veiligheidsorganisatie zijn de VN – zeker na het debacle op de Balkan – al een tijdje aangeschoten wild. Het is vooral Polmans persoonlijke betrokkenheid die dit boek meerwaarde geeft.

Verreweg het meest indrukwekkend en ontroerend is in dit opzicht het laatste hoofdstuk over Rwanda. In Kibeho steekt Polman zelf de handen uit de mouwen als de angstige vluchtelingen het kamp van *Zambatt* bestormen. Als blanke rekent iedereen op haar leiderschap. Ze beslist zelfs over leven en dood. Om 15.15 uur arriveert een hulpkonvooi van Artsen zonder Grenzen, maar die moeten om 16.00 uur weer vertrekken. Ze laten enkele dozen verbandspullen en honderden gewonden achter. Alleen al dit verhaal maakt 'k *Zag twee beren* de moeite van het lezen waard.

drs. C.P.M. KLEP (SMG/KL)

CD-i bespreking

Van Caesar tot Von Rundstedt

Grote veldheren. Onder redactie van prof. dr. Luc de Vos. (Davidsfonds/Leuven-HyperVision 1995)

Nederlandstalige publicaties op het gebied van de militaire geschiedenis kunnen zich in toenemende mate op een ruime publieke belangstelling verheugen. Steeds meer Nederlandse en Belgische uitgeverijen wagen zich aan het in de handel brengen van krijgshistorische verhandelingen. Zo verscheen onlangs het boek *Veldslagen in de lage landen* door Luc de Vos, hoogleraar aan de Koninklijke Militaire School te Brussel. In aansluiting op dit lijvige boekwerk is nu een cd-i uitgebracht, getiteld: *Van Caesar tot Von Rundstedt. Grote veldheren*.

Compact Disc interactive (cd-i) is één van de interessante nieuwe vormen van multimedia waarvan verwacht maar ook gevreesd wordt dat zij op den duur naslagwerken overbodig zullen maken. De cd-i moet echter ook concurreren met andere vormen van multimedia, waarvan de cd-rom de bekendste is. Het grote verschil tussen beide informatiedragers is dat de cd-rom de computer als display gebruikt terwijl de cd-i op de televisie moet worden aangesloten. Het belangrijkste nadeel van de cd-i is dat dit systeem veel minder verspreid is dan de cd-rom. Uitvinder Philips heeft publiekelijk toegegeven dat het marktaandeel van de cd-i achterblijft bij de verwachtingen terwijl het aantal huishoudens in het bezit van een pc met cd-romdrive gestaag groeit. Commercieel gezien was het veel interessanter geweest om het programma uit te brengen op cd-rom of in ieder geval 'compatible' aan dit systeem te maken.

In *Van Caesar tot Von Rundstedt. Grote veldheren* worden acht veldslagen behandeld die op Belgische bodem zijn gevoerd. In totaal hebben in de geschiedenis

zo'n 5.000 slagen en belegeringen plaatst gevonden in België en Luxemburg, hetgeen een ruime keuzemogelijkheid biedt. De geselecteerde krijgsverrichtingen zijn keurig verdeeld over de tijd zodat de evolutie van oorlogsvoering, bewapening en tactiek duidelijk naar voren komt.

Achtereenvolgens komen de volgende veldslagen aan bod:

- Salis	57 vChr.
- Leuven	891
- Gulden Sporen slag	1302
- Het beleg van Oostende	1604
- Ramillies	1706
- Waterloo	1815
- Yper/Passendale	1917
- Ardennen	1944

Bij iedere slag presenteert de cd-i een aantal onderwerpen. De kijker of lezer kan voor 'veldheren', 'wapenuitrusting', de 'geografische beschrijving van het slagveld' of voor de 'tactische analyse' kiezen door het betreffende icon met de muis aan te klikken. Aardig is ook het gedeelte 'relicten' waarin wordt getoond welke overblijfselen van de veldslag nu nog te vinden zijn. Dat kan variëren van een straatnaam die herinnert aan de slag bij Leuven uit 891 of tot volledige stelsels van loopgraven uit de Eerste Wereldoorlog. De invalshoeken geven samen een goed verzorgd en fascinerend beeld van de betreffende veldslag.

Een aantal kritische kanttekeningen moet echter ook worden gemaakt. De verschil-

len tussen de onderwerpen 'geografische beschrijving van het slagveld' en 'tactische analyse' zijn niet altijd evident. Doordat overlappingsen bij deze verwante benaderingen voor de hand liggen, had de auteur misschien voor een ander indeling moeten kiezen. Bovendien behandelt de tactische analyse soms ook het operationele of zelfs het strategische niveau.

'Wapenuitrusting' en 'veldheren' worden uiterst summier behandeld. De levensloop van enkele betrokken personen wordt in enkele zinnen afgedaan, zodat men geen helder beeld kan vormen van hun kwaliteiten als generaal. De titel van de cd-i is wat dat betreft misplaatst en had beter 'Veldslagen op Belgische bodem' kunnen luiden.

Het programma beschikt over een uitgebreide index, maar deze functioneert niet naar behoren.

In de eerste plaats worden de foto's niet weergegeven. Daarnaast ontbreekt een zoekfunctie, wat het opzoeken van gegevens tot een lastig karwei maakt.

Ten slotte kampt ook deze cd-i met het veel geplaagde probleem van multimedia: gebrekkige informatie op of in de doos omtrent de inhoud en het opstarten van het programma. Een handleiding of gebruiksaanwijzing wordt node gemist.

Concluderend kan gesteld worden dat de sterke punten van *Van Caesar tot Von Rundstedt. Grote veldheren* verband houden met de voordelen die het cd-i systeem biedt: mooie filmopnames en een hoog-

waardige geluidskwaliteit. Bovendien zijn de veldslagen in een breed historische kader geplaatst en geeft het programma een representatief overzicht van de evolutie van twintig eeuwen oorlogsvoering. Voor een buitenstaander met gebrekkige voorkennis levert dit een goede ingang tot de militaire geschiedenis van België op. Het grootste nadeel van deze cd-i is haar betrekkelijk oppervlakkigheid, zeker ten aanzien van de veldheren en wapenuitrusting. De specialist blijft voorlopig nog aangewezen op het gebruik van uitgebreide handboeken.

Wanneer deze cd-i met soortgelijke programma's op cd-rom wordt vergeleken, bijvoorbeeld *Warcollege of The Great Battles*, dan gelden dezelfde voor- en nadelen. *Van Caesar tot Von Rundstedt. Grote veldheren* heeft een betere beeld- en geluidskwaliteit terwijl haar concurrenten op cd-rom daarentegen veel meer diepgang bieden. Zo heeft *Warcollege* de mogelijkheid om veldslagen na te spelen, wat het programma aantrekkelijk maakt voor toepassingen in bijvoorbeeld het militaire onderwijs.

Van Caesar tot Von Rundstedt. Grote veldheren biedt in beeld en geluid een welkome aanvulling op de recente hausse aan publicaties op het gebied van de militaire geschiedenis. Een vakspecialist die op zoek is naar diepgaande kennis blijft voorlopig op het klassieke naslagwerken aangewezen of dient zich op concurrerende programma's op cd-rom te richten.

drs. T. VAN GENT

